

Şeyma BULDUK

TARİH-İ KIRK VEZİR (İLK 126 SAYFA)
(İNCELEME-METİN)

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

2018

T.C. ADIYAMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL
BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ

TARİH-İ KIRK VEZİR (İLK 126 SAYFA)
(İNCELEME-METİN)

Yüksek Lisans Tezi

Danışman Adı: Prof. Dr. Şehrabani ALLAHVERDİYEVA

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Yeni Türk Dili Bilim Dalı

Şeyma BULDUK

2018

Adıyaman

T.C.
ADİYAMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
YENİ TÜRK DİLİ BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TARİH-İ KIRK VEZİR (İlk 126 sayfa)
(İnceleme-Metin)

Şeyma BULDUK

Danışman
Prof.Dr. Şehrabanı ALLAHVERDİYEVA

ADİYAMAN - 2018

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Prof. Dr. Şehrabani ALLAHVERDİYEVA danışmanlığında, Şeyma BULDUK tarafından Hazırlanan "Termin Kırk Vəsi (ilk 16 sayfa) (independent)" başlıklı çalışma 09 / 05 / 2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Türk Dili, Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. İbrahim Halil TUĞLUK

İmza:

Danışman : Prof. Dr. Şehrabani ALLAHVERDİYEVA

İmza:

Jüri Üyesi : Dr. Öğretim Üyesi Muhittin ÇELİK

İmza:

Doç. Dr. Mücahit ÇELİK

Enstitü Müdür V.

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Tarih-i Kırk Vezir (İlk 126 sayfa) (İnceleme-Metin)” adlı çalışmanın tarafımdan, akademik ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yaparak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

09.05.2018

Şeyma BULDUK

İmza

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Tarih-i Kırk Vezir (İlk 126 sayfa)

(İnceleme-Metin)

Şeyma BULDUK

Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yeni Türk Dili Bilim Dalı

Mayıs, 2018

Bu çalışmada XV. yüzyıl Türk Edebiyatı nesrinde hikâye türünün önemli örneklerinden olan *Tarih-i Kırk Vezir* dil yönünden incelenmiştir. *Tarih-i Kırk Vezir*, çerçeve hikâye olarak hatun ve vezirlerin savundukları düşünceleri kabul ettirmek amacıyla anlattıkları hikâyelerden oluşur. Bu hikâyeler Türk edebiyatı nesir geleneğinin dil ve anlatım zenginliğinin göstergesi olması açısından çalışmamıza konu olmuştur. Eserin yurt içi ve yurt dışında birçok nüshası bulunmaktadır. Üzerinde çalıştığımız nüsha, İBB Atatürk Kitaplığı'nda bulunmakta olup Emniyet Kütüphanesi tarafından Matbaa-i Ebuzziya'da Hicri 1329 (M. 1911) yılında bastırılmıştır. Eser 261 sayfadan oluşmaktadır. Çalışma, bu eserin ilk 126 sayfası üzerine kurulmuştur.

Çalışma, inceleme ve metin bölümlerinden oluşmaktadır. İnceleme bölümünde metnin imla, ses ve şekil özellikleri gösterilmiştir. Metin bölümünde ise eserin transkripsiyonlu metni yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tarih-i Kırk Vezir, Ses Bilgisi, Şekil Bilgisi, İmla, Hikâye, Türk Edebiyatı.

ABSTRACT
Master's Thesis
The History of Fourty Vizier (First 126 Page)
(Review-Text)
Şeyma BULDUK
Adıyaman University
Department of Turkish Language and Literature
New Turkish Language Program
May, 2018

In this study, *Tarih-i Kırk Vezir* (the History of Fourty Vizier), which is one of the most important examples of the story genre in the prose of 15th century Turkish literature, examined in terms of language. *Tarih-i Kırk Vezir* is made up of stories, the framework of which is stories told by the *hatuns* (laydies) and the viziers in order to convince them of the thoughts they defend. These stories are the subject of our work in terms of that they reflect prosperity of language and expression of Turkish prose literature. There are many copies of the work both in Turkey and abroad. The copy we studied is located in *İBB Atatürk* Library and printed by the *Emniyet* Library in Hijri 1329 (1911) in *Matbaa-i Ebuzziy*.

The work consists of 261 pages. The study is based on the first 126 pages of this work and consists of examination and text chapters. In the examination chapter, the spelling, phonetic and morphological features of the text were presented. In the text section, there is the transcription of the work.

Keywords: Tarih-i Kırk Vezir, Phonetics, Morphology, Spelling, Story, Turkish Literature.

ÖNSÖZ

XV. yüzyılı Türk edebiyatı zengin bir nesir geleneğinin olduğu bir dönemdir. Bu dönemde pek çok eser verilmiştir. Bu eserler Kur'an tercümeleri, menâkıp-nâmeler, Tezkiret'ül Evliya türü eserler, dini-destanî hikâyeler ve tarihi eserlerdir. XV. yüzyıl Türk Edebiyatı nesrinin hikâye türünün önemli örneklerinden olan ve çalışmamıza konu olan Tarih-i Kırk Vezîr, Arapça yazılan ve kayıp olan *Hikâyet-i Erba'în-i Şubh ve Mesâ* adlı esere dayandığı bilinmektedir. Eser, ilk olarak Ahmed-i Mîsrî tarafından Türkçeye çevrilmiş ve II. Murat'a sunulmuştur. Daha sonra Şeyhzâde tarafından tekrar kaleme alınan eser, II. Murat ve II. Mehmet'e sunulmuştur. Eser, çerçeve hikâye olarak hatun ve vezirlerin savundukları düşünceleri kabul ettirmek amacıyla anlattıkları hikâyelerden oluşur. Bu hikâyeler Türk edebiyatı nesir geleneğinin dil ve anlatım zenginliğinin göstergesi olması açısından çalışmamıza konu olmuştur. Çalışmamız inceleme ve metin bölümlerinden oluşmaktadır. İnceleme bölümü; imlâ özellikleri, ses ve şekil bilgisi olarak üç başlıkta incelenmiştir. İmlâ özelliklerinde; ünlülerin yazılışı ve ünsüzlerin yazılışı gösterilmiştir. Ünlülerin yazılışında ünlü seslerin başta, ortada ve sondaki kullanımları metindeki kullanımlarıyla örneklendirilerek verilmiştir. Bu örnekler verilirken Arap harfli şekilleriyle birlikte verilmiştir. Ünsüzlerin yazımında ise tüm ünsüzlerin imlâsı verilmemiş bunun yerine yazımı problemlili olan ünsüzlerin yazımı verilmiştir. Ses bilgisi bölümünde; ünlüler ve ünsüzler başlığı altında incelenmiştir. Şekil bilgisi bölümünde; sözcük türleri, yapım ekleri ve çekim ekleri metinden örnekler verilerek detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Metin bölümünde üzerinde çalıştığımız nüsha İBB Atatürk Kitaplığı'nda bulunmakta olup Emniyet Kütüphanesi tarafından Matbaa-i Ebuzziya'da Hicri 1329 (M. 1911) yılında bastırılmıştır. Eser 261 sayfadan oluşmaktadır.

Çalışmamızda bu eserin ilk 126 sayfası transkribe edilmiştir. Sonraki 135 sayfa üzerinde ise Adıyaman Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı anabilim dalı yüksek lisans öğrencisi olan Emine TİLEKLİ çalışmaktadır.

Çevriyazı metin *Times Turkish Transcription* yazı karakteri ile 12 punto ve bir buçuk satır aralığı ile yazılmıştır. Metinde yer alan Arapça ayet ve hadisler dipnotta Türkçe olarak verilmiştir. Üzerinde çalıştığımız nüshanın 3-14, 23-25 ve 32. Sayfaları eksiktir. Bu eksikliği gidermek amacıyla İBB Atatürk Kitaplığı'nda kayıtlı olan

Mehmed Cemal Efendi matbaasında Hicri 1303/(M.1886) yılında basılan nüshadan yararlanılmıştır.

Lisans ve yüksek lisans öğrenimim boyunca, çalışmalarım sırasında desteğini esirgemeyen danışmanım, Prof. Dr. Şehrabani Allahverdiyeva'ya gönülden müteşekkirim. Hocalarım, Prof. Dr. İbrahim Halil Tuğluk'a, Ar. Gör. Mustafa Yılmaz'a, Ar. Gör. Fatih Elçi'ye ve Doç. Dr. Serdar Yavuz'a çalışmam süresince yardımlarından dolayı teşekkürü borç bilirim. Tezin yazılması aşamasında, sonuna kadar desteklerinden dolayı arkadaşım Emine Tilekli'ye, aileme, abim Niyazi Poyraz'a ayrıca eşim Muhammed Bulduk'a sonsuz teşekkürlerimi bildiririm.

Adıyaman, Mayıs, 2018

Şeyma Bulduk

ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE LİTERATÜRE KATKISI

Eski Anadolu Türkçesi, Türk dili gramer çalışmalarında önemli bir yere sahiptir. Bu dönem üzerinde en çok çalışma yapılan türlerden biri hikâyelerdir. Hikâyeler ve masallar bir dilin söz varlığının taşıyıcılığını yapmaktadırlar. XV. yüzyıl Türk Edebiyatı nesrinde hikâye türünün önemli örneklerinden olan *Tarih-i Kırk Vezir*, çerçeve hikâye olarak hatun ve vezirlerin savundukları düşünceleri kabul ettirmek amacıyla anlattıkları hikâyelerden oluşur.

İncelediğimiz nüsha, İBB Atatürk Kitaplığı'nda bulunmakta olup Emniyet Kütüphanesi tarafından Matbaa-i Ebuzziya'da Hicri 1329 (M. 1911) yılında bastırılmıştır. Eser ne kadar 1911 yılında bastırılmış olsada XV. Yüzyıl Eski Anadolu Türkçesi dil özelliklerini taşımaktadır.

Çalışmamız inceleme ve metin bölümlerinden oluşmaktadır. İnceleme kısmı imla özellikleri, ses bilgisi ve şekil bilgisi başlıklarından oluşmuştur. Metin bölümünde eserin transkripsiyonu verilmiştir.

Eserde Türkçenin zenginliğini gösteren atasözleri ve deyimlere yer verilmiştir. Hikâyeler ders vermek amacıyla yazıldığından dolayı olayların anlatışında konuşma diline yakın bir nesir dili tercih edilmiştir. Eserde yabancı kökenli kelimelere çok az yer verilmiştir. Eserde her hikâyenin sonunda öğüt bölümü yer almaktadır bu bölümde ayet ve hadisler yer verilmiştir. İncelememizde, ayet ve hadislerin Türkçesi dipnotta belirtilmiştir.

Çalışmamızda amaç, Türk edebiyatı nesir geleneğinin dil ve anlatım zenginliğini göstermek ve önemli bir kültür mirasımızı bilim âlemine kazandırmaktır.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE LİTERATÜRE KATKISI.....	viii
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ.....	xiv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİH-İ KIRK VEZİR

1.1. ESER HAKKINDA GENEL BİLGİLER.....	2
1.2. ÇERÇEVE HİKÂYE.....	3
1.3. TARİH-İ KIRK VEZİR ÜZERİNDE YAPILAN ÇALIŞMALAR.....	4

İKİNCİ BÖLÜM

İNCELEME

2.1 İMLÂ (YAZIM) ÖZELLİKLERİ.....	5
2.1.1.Ünlülerin yazımı.....	5
2.1.1.1. /a/ Ünlüsünün Yazımı.....	5
2.1.1.2. /e/ Ünlüsünün Yazımı.....	6
2.1.1.3. /ı/ ve /i/ Ünlülerinin Yazımı.....	6
2.1.1.4. /o/, /ö/, /u/, /ü/ Ünlülerinin Yazımı	7

2.1.2. Ünsüzlerin Yazımı.....	7
2.1.2.1. /b/ ve /p/ Ünsüzlerinin Yazımı.....	7
2.1.2.2. /c/ ve /ç/ Ünsüzlerinin Yazımı.....	8
2.1. 2.3 /t/ ve /d/ Ünsüzlerinin Yazımı.....	8
2.1. 2.4. /k/ ve /g/ Ünsüzlerinin Yazımı.....	8
2.2. SES BİLGİSİ (FONETİK).....	8
2.2.1. Ünlüler.....	8
2.2.1.1. Ünlü Değişmeleri.....	9
2.2.1.2. Ünlü Türemesi.....	14
2.2.1.3. Ünlü Düşmesi.....	14
2.2.1.4. Birleşme/Kaynaşma.....	16
2.2.1.5. Ünlü Uyumu.....	17
2.2.2. Ünsüzler.....	27
2.2.2.1. Ünsüz Değişimleri.....	27
2.2.2.2. Ünsüz Türemesi.....	30
2.2.2.3. Ünsüz İkizleşmesi.....	31
2.2.2.4. Ünsüz Düşmesi.....	31
2.2.2.5. Hece Yutulması.....	32
2.2.2.6. Ünsüz Benzeşmesi.....	32
2.2.2.7. Ünsüz Yumuşaması (Tonlulaşma).....	34
2.3. ŞEKİL BİLGİSİ (MORFOLOJİ).....	36
2.3.1. İsim.....	36
2.3.1.1. Çokluk Ekleri.....	36
2.3.1.2. İyelik Ekleri.....	36
2.3.1.3. İsim Tamlaması.....	38
2.3.1.4. Aitlik Eki.....	38

2.3.1.5. Hâl Ekleri.....	38
2.3.1.6. İsimden İsim Yapma Ekleri.....	42
2.3.1.7. Fiilden İsim Yapma Ekleri.....	44
2.3.1.8. Soru Eki.....	46
2.3.2. Sıfat.....	46
2.3.2.1. Niteleme Sıfatları.....	46
2.3.2.2. Belirtme Sıfatları.....	46
2.3.2.3. Sayı Sıfatları.....	46
2.3.2.4. İşaret Sıfatları.....	47
2.3.2.5. Soru Sıfatları.....	48
2.3.2.6. Belirsizlik Sıfatları.....	48
2.3.2.7. Sıfat-Fiiller.....	49
2.3.3. Zamir.....	50
2.3.3.1. Şahıs Zamirleri.....	50
2.3.3.2. İşaret Zamirleri.....	51
2.3.3.3. Dönüştürme Zamirleri.....	52
2.3.3.4. Belirsizlik Zamirleri.....	52
2.3.3.5. Soru Zamirleri.....	54
2.3.3.6. Bağlama Zamirleri.....	54
2.3.4. Zarf.....	55
2.3.4.1. Hâl Zarfları.....	55
2.3.4.2. Zaman Zarfları.....	55
2.3.4.3. Yer-yön Zarfları.....	55
2.3.4.4. Miktar Zarfları.....	56
2.3.4.5. Zarf-Fiiller.....	56
2.3.5. Edat.....	57

2.3.5.1 Çekim Edatları.....	57
2.3.6. Bağlaç.....	58
2.3.6.1. Anlamına Göre Bağlaçlar.....	58
2.3.6.2. Fonksiyonlarına Göre Bağlaçlar.....	61
2.3.7. Fiil.....	63
2.3.7.1. Olumsuzluk Ekleri.....	63
2.3.7.2. Şahıs Ekleri.....	63
2.3.7.3. Fiil Çekimi.....	65
2.3.7.4. Birleşik Çekimler.....	68
2.3.7.5. Ek Fiil.....	69
2.3.7.6. İsimden Fiil Yapma Ekleri.....	69
2.3.7.7. Fiilden Fiil Yapma Ekleri.....	69
2.3.7.8. Birleşik Fiiller.....	70
2.3.8. Ünlem.....	70

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİN

3.1. TRANSKRİPSİYON.....	72
SONUÇ.....	164
KAYNAKÇA.....	166
ÖZGEÇMİŞ.....	169

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

ET	: Eski Türkçe.
s.	: Sayfa.
ss.	: Sayfalar arası.
S	: Sayı.
M.	: Milâdî.
İBB.	: İstanbul Büyükşehir Belediyesi.
+	: İsim kökü.
-	: Fiil kökü.
>	: Kelimenin yeni biçimini gösterir.
<	: Kelimenin kaynağını gösterir.
()	: Ana metinde sayfa numaralarını gösterir.
[]	: Metine yapılan eklemeyi gösterir.

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ا	Ā, ā,
ا	A, a, E, e
ء	ʾ
ب	B, b
پ	P, p
ت	T, t
ث	Ṣ, ṣ
ج	C, c
چ	Ç, ç
ح	H, h
خ	Ḥ, ḥ
د	D, d
ذ	Z, z
ر	R, r
ز	Z, z
س	S, s
ش	Ş, ş
ص	Ş, ş
ض	Ḍ, ḍ, Ž, ž
ط	T, t
ظ	Z, z
ع	ʿ
غ	Ġ, ġ
ف	F, f
ق	Q, q
ك	Ñ, ñ K, k, G, g
ل	L, l
م	M, m
ن	N, n
و	V, v, O, o, Ö, ö, U, u, Ū, ū, Ü, ü
ه	H, h, (a, e)
ی	Y, y, Ĭ, ĭ, ı, i

GİRİŞ

Hikâye ve masallar toplumun sosyal kültürel izlerini taşır bundan dolayı tüm dünyada önemli bir yer tutar. Hikâye ve masalların toplumu eğlendirmek, insanlara hoşça vakit geçirtmek, devleti yönetenlere öğütler vermek gibi işlevleri vardır. Türk Edebiyatında köklü bir hikâye ve masal geleneği vardır. İslamiyet'ten önceki dönemlerde hikâye ve masallarda olağanüstü olaylar yer edinirken, İslamiyet'ten sonraki dönemlerde hikâye türü manzum-mensur, manzum, mensur karışık olarak görülmektedir.

XV. yüzyıl, Türk Edebiyatında zengin bir nesir geleneği mevcuttur. Bu yüzyılda Osmanlı Devleti her alanda gelişim göstermiştir. Bu yüzyılın şair ve bilim adamları saraydan aldıkları desteklerle manzum ve mensur eserler yazmışlardır. Bu dönemde telif eserler, Kur'an tercümelemleri, menakıp-nâmeler, Tezkiretü'l Evliyâ türü eserler ve hikâyeler bakımından zengindir. Üzerinde tez çalışması yaptığımız Tarih-i Kırk Vezir, değişik nüshalarda "Subh u Mesâ, Erba'in Sabâh u Mesâ, Ma'ârifü'l- Esrâr, Kitâb-ı Sindbad, Hikâyât-ı Şâh, Kitâb-ı Kırk Vezîr, Kitâb-ı Şâh-ı Hâfikeyn Hâtun, Târih-i Kırk Vezîr, Hikâye-i Erba'in Sabâh ve Erba'in Mesâ, Hikâye-i Şâh-nâme gibi değişik isimler alan ve Şeyh-zâde Ahmed-i Mısırî tarafından kaleme alınan eserin istinsah tarihi bilinen en eski nüshası 1446 tarihinde yazılmıştır. (Kavruk, 1998: 109). Eserin yurtiçinde ve yurtdışında pek çok nüshası tespit edilmiştir.

Üzerinde çalıştığımız nüsha, İBB Atatürk Kitaplığı'nda bulunmakta olup Emniyet Kütüphanesi tarafından Matbaa-i Ebuzziya'da Hicri 1329 (M. 1911) yılında bastırılmıştır. Eser 261 sayfadan oluşmaktadır. Çalışmamız, bu eserin ilk 126 sayfası üzerine kurulmuştur. Sonraki 135 sayfa üzerinde ise Adıyaman Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı anabilim dalı yüksek lisans öğrencisi olan Emine TİLEKLİ çalışmaktadır.

Nüshanın 3-14, 23-25 ve 32. Sayfaları eksiktir. Bu eksikliği gidermek amacıyla İBB Atatürk Kitaplığı'nda kayıtlı olan Mehmed Cemal Efendi matbaasında Hicri 1303/(M.1886) yılında basılan nüshadan yararlanılmıştır.

Eser her ne kadar 1911 yılında bastırılmış olsada XV. Yüzyılın gramatikal özelliklerini taşıdığından dolayı okumalarımız da XV. yüzyılın dil özelliklerine göre yapılmıştır. Metin tespiti yapılırken sayfa ve satır numaraları gösterilmiştir. Ayet ve

hadisler farklı yazı karakteri ile yazılmış, noktalama işaretleri günümüz imla kurallarına göre yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİH-İ KIRK VEZİR

Bu bölümde tezimize konu olan Tarih-i Kırk Vezir adlı eserin çerçeve hikâyesi, eser üzerinde yapılan çalışmalar ve eser hakkında genel bilgiler verilmiştir.

1.1. ESER HAKKINDA GENEL BİLGİLER

XV. Yüzyıldan başlayarak Türk Divan Edebiyatı nesir geleneği içinde yer alan Tarih-i Kırk Vezir, biçim ve içerik yönlerinden Hint, Arap ve İran kaynaklarına dek uzandığı söylenebilir. Hikâyelerin yazarı ve çevirenleri konusunda bugüne kadar yapılan çeşitli araştırmalardan kesin bir sonuç alınamamıştır. Mevcut yazma nüshalarda yapılan incelemelerde yazar-çeviren olarak Ahmed-i Mısri ve Şeyhzade adları karşımıza çıkmaktadır. (Kızıltan, 1991: 79). Eser padişahların başlarından geçen olayları anlatarak ülkeyi yöneten kişilere ders verme amacı taşır.

Tarih-i Kırk Vezir yurt içinde ve yurt dışında pek çok nüshası bulunur. Mübeccel Kızıltan, doktora tezinde yurt içinde on iki, yurt dışında ise altmış yazma nüshasının tespit edildiğini belirtir. Üzerinde çalıştığımız nüsha, İBB Atatürk Kitaplığı'nda bulunmakta olup Emniyet Kütüphanesi tarafından Matbaa-i Ebuzziya'da Hicri 1329 (M. 1911) yılında bastırılmıştır. Eser 261 sayfadan oluşmaktadır. Çalışmamız, bu eserin ilk 126 sayfası üzerine kurulmuştur. Satır sayısı genellikle 23 olup 22 satırlı sayfalarda mevcuttur. Eser her ne kadar 1911 yılında bastırılmış olsa da, 15.yy Eski Anadolu Türkçesi dönemi dil özelliklerini taşımaktadır. Çevriyazıda buna dikkat edilerek okumalarımız yapılmıştır.

Vezirler ve hatun ileri sürdükleri hikâyeleri desteklemek amacıyla öğüt verirken ayet ve hadislerden yararlanmışlardır. Vezirler şahın hatuna inanmamasını, kadınların sözlerine güvenilmemesi gerektiğini ve iyice düşünmeden karar vermemesi gerektiğini şaha anlatırken, hatunda oğlanlara güven olmayacağı konusunda şaha hikâye anlatırken ayet ve hadislerden yararlanılmıştır. Metnimizde bu ayet ve hadisler Arap harfleriyle okunuşu verildikten sonra dipnotta çevirileri verilmiştir.

Erba' ine seneten yetihüne fi' -arđi: Kırk yıl (haram kılınmıştır. Bu süre içinde) yeryüzünde şaşkın şaşkın dönüp dolaşacaklar. Maide 26/5.

Ayrıca eserin öğüt bölümlerinde çok fazla atasözü kullanılmıştır. Atasözlerinden bazıları o dönemde kalıplaşmadığı için metinde atasözü izlenimi uyandırmamaktadır.

Le-ğad rabbeytü cerven tûlen dehren, fe-lemmâ şâre kelben ğazze ricî: Ömrümü zenginleştirsin diye bir köpek eniği eğitdim. Öyle ki, köpek olunca ayağımı ısırdı.

1.2. ÇERÇEVE HİKÂYE

Tarih-i Kırk Vezir, çerçeve hikâyesi şöyledir: Acem memleketinde yaşayan Şah-ı Hafikeyn adlı bir padişah vardır. İyiliği, adaletli ve yetenekli olmasından dolayı Allah ona güzel bir oğul verir. Oğlanın güzelliğine ve yeteneğine herkes hayrandır. Yazı yazmak, ok atmak, suda yüzmek gibi hünerleri vardır. Bundan dolayı oğlu tüm halkın dilindedir. Şah oğlunu yanından ayırmak istemez. Oğlanın annesi Çin güzellerinden biridir. Şah karısının ani ölümünden sonra bir sultanın kızıyla evlenir. Aradan bir süre geçtikten sonra karısı genç şehzadeye âşık olur. Şehzade yıldız, heyet, hikmet ve hendese ilimlerini bir üstattan öğrenmektedir. Bir gün Üstat şehzadenin talihine bakar ve şehzade için kırk gün süren bir tehlike görür. Şehzadeye bu süre bitinceye kadar konuşmamasını öğütler. Üstat şehzadeyi şaha gönderir ve kendisi daha sonra saklanır. Şehzade babasının sorduğu soruları cevapsız bırakır. Şah oğlunun bir derdi olduğunu düşünür ve derdini unutmaması için onu hatunun yanına gönderir.

Hatun şehzadeyle yalnız kaldıklarında ona aşkını itiraf eder. Şahı zehirleyeceğini söyler. Şehzadenin tahta geçtikten sonra kendisini ülkesine göndermesini, ardından adamlar gönderip yanındakileri öldürtmesini, herkesin hatunun da öldüğüne inanacaklarını, daha sonra onu yanına cariye diye satın almasını öğütler. Şehzade hatuna cevap vermeyince hatunun sabrı taşar ve şehzadeyi öpmek ister. Şehzadenin itmesiyle ağzı kanar. Hatun Şahın yanına gidip şehzadenin kendisine saldırdığını söyler. Babasının tahtında gözü olduğuna dair iftira atar. Şahı oğlunu öldürtmesi için ikna eder.

Şahın kararını duyan kırk veziri şehzadeyi bağışlatmak için her gün sırayla bir hikâye anlatır. Kırk gün boyunca şahı ikna etmeye çalışırlar. Anlattıkları hikâyelerde kadınların düzenbaz ve hilekâr olduklarını onlara güvenilmemesi gerektiğini kanıtlarlar. Hatunda oğlanı öldürtmek için kırk gece boyunca şaha hikâyeler anlatarak oğlanlara güvenmenin hata olduğunu kanıtlamaya çalışır.

Şahın şehzadeyi öldürtmeye karar verdiği bir gün, şehzadenin üstadı ortaya çıkar, kırk günün dolduğunu söyler. Şehzade başından geçenleri Şaha anlatır. Birkaç cariyenin tanıklığıyla da şehzadenin suçsuzluğu kanıtlanır. Hatun, Şahın buyruğuyla bir aygırın kuyruğuna saçlarından bağlanır. Aygır kamçılanıp sahraya salıverilir, hatun parçalanarak ölür.

1.3. TARİH-İ KIRK VEZİR ÜZERİNDE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Tarih-i Kırk Vezir üzerine şimdiye kadar farklı bilim insanları tarafından çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar sırasıyla şu şekildedir;

E.J.W. Gibb (1886). The History Of Forty Vezirs Or The Story Of The Forty Morns And Eves. George Redway, London.

İstanbul'da basılmış tarihsiz bir metin esas alınarak yapılan İngilizce çeviridir.

W. Herbert, Duda (1930). Die Sprache Der Qyrq Vezir-Erzählungen. Verlag Von Eduard Preiffer. Leipzig.

Kırk Vezir hikâyeleri üzerine yapılmış gramer çalışmasıdır.

Gürer, Gülsevin (1985). Kırk Vezir Hikâyeleri. Beşinci Milletler Arası Türkoloji Kongresi. İstanbul: 23-28 Eylül 1985. Tebliğler I, Türk Dili, c. I. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkiyat Araştırma Merkezi. Edebiyat Fakültesi Basımevi. İstanbul.

Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi İsmail Saib I 4230'lu nüshaya bakılarak yapılan gramer çalışmasıdır.

Mübeccel, Kızıltan (1991). Kırk Vezir Hikâyeleri (İnceleme, Metin, Dizin, Kaynakça) I,II. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul.

British Library, Add 7892'de kayıtlı nüsha esas alınarak hazırlanan doktora tezidir.

Aziz, Birinci (2012). Kırk Vezir Hikâyeleri (İnceleme-Metin-Sözlük) I,II, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul.

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan 1081 numarada kayıtlı nüsha esas alınmıştır. İnceleme, metin ve sözlük bölümlerinden oluşmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

İNCELEME

Bu bölümde eserin imla özellikleri, ses bilgisi ve şekil bilgisi dönemin dil özelliklerine göre incelenmiştir.

2.1 İMLÂ (YAZIM) ÖZELLİKLERİ

İmlâ, bir dilin söz varlığını o dilde yürürlükte olan ses, şekil, köken vb. kurallara uygun olarak yazıya geçirme, dildeki sözleri kurallarına uygun olarak yazma şeklinde tanımlanmaktadır. (Korkmaz, 2010:130). İncelediğimiz eser mensur bir eserdir. Metin harekesiz ve matbu haldedir. Eser yazıldığı dönemin imla özelliklerini yansıtmaktadır.

Bu bölümde eserin tespit edilen imlâ özellikleri ünlüler ve ünsüzler olarak iki ana başlıkta açıklanmıştır. Verilen örneklerin daha iyi anlaşılması için örnekler hem Latin harfleri hem de orijinal metindeki gibi Arap harfleriyle birlikte verilmiştir.

2.1.1.Ünlülerin Yazımı

Uzun ünlüler söyleyiş ve yazılış bakımından bir standarta sahip değildir. Metnin transkripsiyonu yapılırken bugünkü Türk lehçe ve şivelerinin birçoğunda uzun ünlü olmadığından dolayı ünlü uzunlukları gösterilmemiştir.

2.1.1.1. /a/ Ünlüsünün Yazımı

Ön seste

Kelime başında /a/ ünlüsünün yazımında çoğunlukla elif (ا) bazen de medli elif (آ) kullanılmıştır.

analığına آنالغنه 17/1

anı آنی 17/8

açdı آچدی 45/22

İç seste

Metinde iç seslerde /a/ ünlüsü elif (ا), güzel he (ه) ya da hiçbir işaret kullanılmadan gösterilmiştir.

ama اما 46/12

atardı آتاردی 90/23

ağşama اخشاما 55/21

başında باشندا 105/8

saña سكا 41/3

olmağa اولمغه 34/4

Son seste

Sözcük sonunda /a/ ünlüsü elif (ا) ile ya da güzel he (ه) ile gösterilmiştir

olmasına اولماسنه 118/5

ana انا 20/13

2.1.1.2. /e/ Ünlüsünün Yazımı

Ön seste

/e/ ünlüsü ön seste sadece elif (ا) ile gösterilmiştir.

eyitdi ايتدى 47/14

evladın اولادك 26/15

eyü ايرو 17/3

İç seste

Türkçe kelimelerde ortada /e/ ünlüsü he (ه) ile gösterilmiştir

söyleyeyim سويليه يم 20/4

Son seste

Kelime sonunda /e/ ünlüsü s he (ه) ile gösterilmiştir.

sözime سوزيمه 57/22

2.1.1.3. /ı/ ve /i/ Ünlülerinin Yazımı

Ön seste

Türkçe kelimelerde, kelime başında bu ünlülerin yazımında genellikle elif ye (ي) kullanılmıştır.

ikinci ايكنجى 28/11

içerü اچرو 112/4

İç seste

İç seslerde bazen ye (ي), bazen de esre ile gösterilmiştir.

gice گيجه 16/3

diri 36/12

Son seste

Son seslerde /ı/, /i/ ünlüleri ye (ی) gösterilmiştir.

eyledi ایلدی 38/17

oğlını اعلکی 84/23

señi سکی 91/17

2.1.1.4. /o/, /ö/, /u/, /ü/ Ünlülerinin Yazımı

Ön seste

Bu ünlüler, ön seste çoğunlukla elif vav (ا و) ile yazılmışlardır:

oturanlar اوتورانلر 86/19

oğlaña اوغلاکه 87/20

öldürmek اولدورمک 19/4

İç seste

İç seslerde çoğunlukla vav (و) ile yazılmıştır:

altūn التون 36/11

ḥātūn خاتون 37/11

Son seste

Son seslerde bu ünlüler çoğunlukla vav (و) ile gösterilmiştir:

sevgülü سولکو 1/16

kıymetlü قیمتلو 53/1

2.1.2. Ünsüzlerin Yazımı

Ünsüzlerin yazımında düzensizlik gösterenleri verdik. Eser, ders vermek amacıyla yazıldığından dolayı edebi bir kaygı güdülmeden kaleme alınmıştır. Bu sebepten ötürü ünsüzlerin yazımında birtakım düzensizlikler mevcuttur.

2.1.2.1. /b/ ve /p/ Ünsüzlerinin Yazımı

Bu harflerin yazılışında /p/ için (پ), // için (ب) kullanılmıştır.

berekâtıyla برکاتيله 20/13

pervām پروام 67/15

2.1.2.2. /c/ ve /ç/ Ünsüzlerinin Yazımı

Ünsüzü (ج) ile /ç/ ünsüzü de (چ) ile yazılmıştır.

çiçek چيچك 94/4

cerrāḥ راخت 40/20

cerāḥat جراخت 66/15

2.1.2.3 /t/ ve /d/ Ünsüzlerinin Yazımı

Eski Anadolu Türkçesinde kalın sıradan ünlülü kelimelerin ön seslerinde bulunan ve daha /d/ ye dönmemiş olan /t/ ler metnimizde genellikle tı /t/ ile yazılmıştır.

toḡuz طقوز 31/9

toḡraḡ طوپرق 35/7

toyurmaz طيورماز 35/13

Metnimizde ince ünlülü kelimelerde dal /د/ kullanıldığı görülmektedir.

dirhem ديرهم 31/3

2.1.2.4. /k/ ve /g/ Ünsüzlerinin Yazımı

Metinde bazı kelimelerde iç seste k>ğ tonlulaşması görülmektedir:

Kelime sonunda “k” sesi, bazen “ğ” ile yazılmıştır:

ayaḡ: ayaḡıma اياغمه 17/5

parmaḡ: parmaḡına پرمقنه 22/4

toḡraḡ: toḡraḡı طوپرغی 54/11

“ akşam” kelimesi iç seste “k” ünsüzünün, ses değişimine uğrayarak /ḡ/ (خ) olduğu görülmektedir:

aḡṣām اخشام 16/18

2.2. SES BİLGİSİ (FONETİK)

İncelememizin bu bölümünde ses bilgisi, ünlüler ve ünsüzler başlığı altında incelenmiştir.

2.2.1. Ünlüler

Eserimizde 12 adet ünlü tespit edilmiştir. Tespit edilen ünlüler sırasıyla şunlardır:

a, ā, e, ı, ī, i, ī, o, ö, u, ū, ü

2.2.1.1. Ünlü Değişmeleri

Kelimelerin köklerinde veya kelimelere getirilen eklerde farklı sebeplerden ötürü ünlü değişimleri görülmektedir. Görülen bu değişimler kelime bünyesindeki seslerin birbirini etkilemeleri ile görülür (Duman, 1995: 174). Metnimizde görülen ünlü değişimleri aşağıdaki gibidir.

/i/-/e/ Değişmesi: Türkçede sekiz temel ünlünün yanında karma ünlü diye adlandırılan bir kapalı /e/ sesi vardır (Deny, 2000: 46). Metinde /i/ ve /e/ seslerinin kullanımında hem bir karışıklık hem de günümüz kullanımlarından farklılıklar göze çarpmaktadır. Bugün /i/'li kullanılan bazı kelimelerin /e/'li gösterilmesi, metinde /e/'li kullanılan bazı kelimelerin bugün /i/'li yazılması veya aynı kelimenin hem /i/'li hem de /e/'li yazılmıştır metnin e-i değişimi bakımından standartlaşmadığını göstermektedir.

Aşağıda örneklerini vermeye çalıştığımız kapalı /e/ meselesi metinde karışık bir görünüm arz etmektedir. Bu mesele aşağıdaki başlıklara göre tasnif edilip örneklendirilmiştir.

a. Metinde “i” ile yazılıp bugün “e” şeklinde telaffuz edilen kelimeler

çikürdek:

Çikürdeki çıkmış üzüm 25/4.

di-:

Zirā iki nesne adamıñ mühekkidür *d*mişler 28/11

Meşveret iyleye ve *d*mişler 43/4

Zirā insān isyāndan ‘ibāretdir *d*mişlerdir 69/6

gice:

Bir kaç *gice* cāriyelere yakınlık 15/18-19

Gidüp ol *gice* eve gelmedi 22/13

Ama her *gice* bir kız oğlan kız getürüñ 125/5

Bu rü'yâyı bu *gice* gördüm 106/23

girü:

Oğlan ile girü dönüp 54/13

Çün şāh *girü* dönüp saraya geldi 71/21

Libāslar ile şabr idüp, girü gönderdi 75/18-19

iriş-:

İriştim ve saña haber virdim 20/23

Ḥaddine irişmiş. 40/19

Benim 'ömrüm āhire irişmiştir 79/11

it-:

Taḥşīl *itmekde* 17/13

Şāhitler şehādet *itdiklerinden* 30/6

Mü'min ḥayr *itmek* dilese 101/1

Ben seniñ söziñi red *itmek* 97/17

idin-:

Ben vefāt *idince* bana ne yapacaksınız 35/17

Evlād *idindigine* peşimān oldu 61/21

itdür-:

Ḥazır *itdürüp* bu yeni orduyu fermān itdi 42/7

yi-:

Vardı ki birin kıparup yiye 111/22

Ṭağda yemiş bulup yiyeler 112/20

Bir aşcı varalım ṭa'ām alalım yiyelim 121/17

Sen daḥı her *yidigiñde* bāl yāğ *yi* 79/15

yidi:

Vaḳti ki yidi yaşına başıdı 60/9.

yir:

Anuñ yirine 30/10

Nāhāk yire lesker kırdıra 43/1-2

yil:

Baḳdılar ki ol cevāhir yerinde *yiller* eser 73/7

yitiş-:

Seniñ kerāmetiñ saña *yitişür* 97/15

Şeytān: “īmā ile it baña yitişür 100/15

yitmiş:

Parmağına baқа *yitmiş* iki dürlü mekr ve hile düze 22/4

vir-:

Eger şāh izn *virir* ise naql u beyān ideyim 27/19

Baki şāh aña göre nizām *vir*sün 28/16

Bābāsı destür *vir*di 53/8

b. Metinde /e/ ile yazılıp bugün /i/ şeklinde telaffuz edilen kelimeler

eyü<edgü:

Bir avuç dil virmek *eyüdür* 67/1

Biñ altundan *eyüdür* 85/2

Böyle oğul senden soñra kalmaḳdan ḳalmamaḳ *eyüdür.* 90/2

Zirā ḥaḳ ‘ indinde *eyü* ḳul oldıḡıñı bildim 96/22.

c. Metinde hem /i/’li hem de /e/’li şekilde kullanılan kelimeler

yir/yer:

Şehzāde *yerine* pādişāh oldı 114/11

Yerlũ *yerinde* koyup 30/3
Anuñ *yirine* 30/10
Nāhāk *yire* lesker kırdıra 43/1-2

yidi/yedi:

Vaḳti ki *yidi* yaşına baṣdı 60/9
Yedinci vezir 62/13

ye-/yi-:

Her sā‘ at *yemek yeme* 82/18
Ġayrılarımız bu ‘ alim daḡı başḡasınıñ *yimesinden* kendüsi *yemek* evlādır 61/6
Vardı ki birin ḡoparup *yıye* 111/22

-o/u ve ö/ü Değişmesi:

Arap alfabesinin kullanıldığı dönemlerde yuvarlak ünlüler vav (و) harfi ve ötre (ُ) işaretiyle karşılanmaktaydı. Dolayısıyla metinlerde hangi ünlünün dar-yuvarlak hangi ünlünün geniş-yuvarlak olduğu tespit edilememektedir. Metnimizde dar-yuvarlak ve geniş-yuvarlak meselesini doğru tespit edebilmek için kelime içerisinde harfe yakın olan diğer seslerin durumunu dikkate alarak okumamızı yaptık.

- Dar-yuvarlak ünlülü (u/ü) olarak tespit edilen kelimeler

bulur 67/9,
uzunluğu 44/11,
bunun 36/1.

-Geniş-yuvarlak ünlülü (u/ü) olarak tespit edilen kelimeler

bozılup 41/7
böyle 118-5
boğazına 81/15
döğerek 19/3
dönmege 16/9
gögsi 54/2
döşek 75/8

boynunu 76/13

öldi 18/19

-u>ı, ü>i, u>i Değişmesi:

Eski Türkçede dar yuvarlak ünlü ile yazılmış bazı kelimelerin metinde düz-dar ünlüyle yazıldığı görülmektedir.

uçun>içün:

göndermek için 15/4

görmediği için 20/15

öğretmek için 60/11

bizim için 117/4

büt->bit:

düşman işi hile ile biter 39/4

işini bitüre 83/23

yüz biñ ‘ asker bitüremez 39/5

işini bitüre 83/23

tüb>dib:

dibine 53/13

Eski Türkçe metinlerinde /u/ şeklinde kullanılan bazı kelimeler metinde de /u/ şeklinde, bugün ise /ı/ şekliyle kullanılmaktadır.

altün 86/5

Bazı kelimeler bugün /i/ sesiyle karşılanırken kelime metinde Eski Türkçedeki kullanımıyla /ü/ şekliyle yer almaktadır.

eyü 89/10

kendü 37/10

-ı>u Değişmesi:

Eski Türkçede /ı/ ünlüsüyle kullanılan bazı kelimeler metinde /u/ ünlüsüyle kullanılmıştır.

ET şarıp>şarup 89/8

-i>ü Değişmesi.

hālümüze 35/13

- a>e Değişmesi

“ayıt-” kelimesinin ön sesindeki -a sesinin incilmesi ile oluşmuştur.

eyitdi 58/2

-ö>ü Değişmesi

Bu ses değişimi metnimizde yürü- fiilinde tespit edilmiştir. Bu fiil Eski Türkçede yorı- şeklinde kullanılmıştır.

ol kavm-i ‘ādd üzerine *yürüdü* 44/5

-o>u Değişmesi

Bu ses değişimi metnimizde bir kelime tespit edilmiştir. Günümüz Türkiye Türkçesinde de *yukarı* kelimesi Eski Türkçede *yokkaru* şeklinde kullanılmaktaydı.

ET *yokkaru>yukarı*:

“yukarı” kırk arşun dağı yukarı şıçrayup ‘aşā ile ‘Uc’un topuğundan urdı. 44/12/13.

2.2.1.2. Ünlü Türemesi

Bu ses olayı kelime ortasında ve yabancı kelimelerde görülmektedir. Ancak kelime başında tespit ettiğimiz bir örnek vardır.

hayr>hayırdır 70/10, 90/2

2.2.1.3. Ünlü Düşmesi

Türkçenin tarihî gelişimi içerisinde orta hece ünlüsünün vurgusunu kaybettiği için düştüğü görülmüştür. Bu düşme bazen kelimenin bünyesinde bazen de ekte meydana gelmektedir (Timurtaş, 1994: 40). Metinde tespit ettiğimiz ünlü düşmelerinden bazıları şunlardır:

benize-:

benzer 34/9

biribiri:

birbirine 38/4

boyun:

boynını 49/11, 55/5

içün:

içün 15/4

ile:

bizimle 43/21

hüblarla 35/9

oğul:

oğlan 1/11

üzere:

üzre 75/8

-i fiili ile yapılan şekillerde çoğunlukla fiilin düşmüş hali kullanılırken bazen de düşmemiş hali metinde kullanılmaktadır.

imiş:

zāde imiş 48/19

gerçek imiş 35/13

elenmiş 35/19

itmiş 29/3

iken:

ider iken 1/6

iderken 15/20

giderken 40/18

ise:

var ise 18/14

çıkılmaz ise 61/14

gelürse 69/3

gitmezse 107/2

2.2.1.4. Birleşme/Kaynaşma

Türkçede kelime köklerinde iki ünlü yanyana bulunamayacağı için sonu ünlüyle biten bir kelimeye ünlüyle başlayan başka bir kelime veya bir ek geldiğinde ünlülerden biri düşer ve bir kaynaşma olur (Demirtaş, 2009: 51). Metinde bu ses olayı şu kelimelerde tespit edilmiştir.

bile<birle<bir+ile:

Benim dağı başım bile gider 72/7

Tā šāh bile ‘avrat elinden ve mekrinden feriştehler kurtulmadı 121/1-2

böyle<bu+öyle:

‘Ömründe *böyle* kız görmemiş 74/2

Vallah bābāmız bize böyle vaşiyet eyledi 80/2-3

kimesne<kim+ise+ne:

Benim oğlını kimesne ura 18/9

Zulm eyler ise cā’iz görüp kimesne bir şey dimeye 28/20

kimse<kim+ise:

Kimsenüñ ‘avratları ve oğlanları elinden halaş olmazdı 18/21

Padişāhlar nasıl kimseyi vezir itmek gerekdür?” 33/8-9

İçerü giren kimseniñ üzerine birağa 53/16

nesne<ne+ise+ne:

İmdi gözi bir avuç toprakdan gayri *nesne* toyurmaz 35/12-13

Şāh dağı kâğıdı açdı gördi ki bir *nesne* yokdur 106/7-8

nere<ne+ara:

her nereye sefer eylesem fetḥ iderdim 54/4

nitekim<ne+tek+kim:

Nitekim Resūl ‘aleyhi’s-selām buyurur 31/1

Nitekim bir kiřiniñ elini kesmişler ses çıkarmamış 72/8

Nitekim bir begiñ bir yigit emekdarı olup kendüye hıdmet iderdi. 64/18-19

şol<şu+ol:

şol/kimseye itmek gerekdir ki aña iki ḥaşlet ola 33/9-10

şol/dülbendi şarar 106/15

şöyle<şu+eyle:

şöyle oldı ki ol gice bunlar ‘avrat katında yatdılar 119/23.

2.2.1.5. Ünlü Uyumu

Artlık-Önlük Uyumu: Türkçenin tüm devrelerinde olduğu gibi bu dönem metinlerinde de artlık-önlük uyumu istisna ekler dışında sağlamdır. Dil uyumu da denilen artlık-önlük uyumu, Türkçenin tarihî devrelerinden beri belirgin ses özelliğidir (Develi, 1995a: 48). Bu dönem metinlerinde Arapça ve Farsça kelimeler uyuma benzeşme yoluyla girmiştir.

-ki Aitlik Eki: Bu ek günümüzde uyum dışındadır.

evvelki 28/11

-ken Zarf-Fiil Eki: -ken zarf-fiil eki günümüzde de kalınlık-incelik uyumu dışında kalan bir ektir. Eki tek şekilli ve ünlüsü ince olduğu için kalın ünlülü bir sözcüğe eklendiğinde kalınlık-incelik bakımından bir uyumsuzluğa neden olmaktadır.

giderken 40/17-18

iderken 15/20

geçerken 56/13

Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu: Düzlük-yuvarlak uyumu; bir kelimede düz ünlüden sonra düz (a, e, ı, i) yuvarlak ünlüden sonra ise yuvarlak-dar (u, ü) veya düz-geniş (a, e) ünlünün gelmesidir.(Buran, 2015:106). Türkçenin ilk dönemlerinden beri kurallı bir şekilde gelişmesini tamamlamamış olan düzlük-yuvarlaklık uyumu metinde de sağlam değildir.

Metinde uyuma girmeyen kelimelerin bazıları şunlardır.

içün 15/4

eyüce 63/2

gözi 35/7

kendü 37/10

idüp 37/12

Metnimizde ünlülerin türlü sebeplerle yuvarlaklaştığı tespit edilmiştir. Bunlar şu şekilde tasnif edilmiştir.

- Kelimelerde yuvarlaklaşma

/g/, /ğ/ Seslerinin düşmesi sebebiyle

Eski Türkçe döneminden sonra kelime sonlarında bulunan /ğ/ ve /g/ sesleri Eski Anadolu Türkçesi döneminde düşmüştür. Bu sesler düşerken de kendilerinden önce gelen ünlüleri yuvarlaklaştırmışlardır (Timurtaş, 1994: 28).

şarup 19/2

/g ve /ğ/ sesleri düştüğü halde bazı kelimeleri düz ünlü ile metinde kullanıldığı tespit edilmiştir.

katı<katığ:

Ayağına *katı* bir nesne tokundu 85/6

acı<acığ:

Cân acısı böyledir 20/5

Cıger acısıyla helâk oldu 123/21

/m/, /p/ ve /v/ Dudak ünsüzleri sebebiyle

Dudak ünsüzleri olan /m/, /p/, /v/ seslerinin yuvarlaklaştırıcı etkisi bulunmaktadır. Bu sesler, yanındaki ünlülerin oluşumunu kendi kendi boğumlanmalarına benzeterek bu ünlüleri yuvarlaklaştırır. (Develi, 1995a:133).

demür<temir:

Bir kimesneyi demür âlât-ıla urup öldürse, anuñ yirine anı kışâş itmek gerekdür. 30/10-11.

Yuvarlak ünlülü bazı yapım ekleri sebebiyle

Yuvarlak ünlülü bu ekler -uk, -ük, ve -ğaru, -gerü ekleridir. Bu eklerin bünyelerindeki yuvarlak ünlüler sözcüklerin dudak uyumuna bağlanmasına neden olmuştur. Bu sözcüklerin bazıları şunlardır:

-uk, ük: Fiildem İsim Yapma Eki

eksük:

Yanıdan eksük oldu 50/17

Sen şağ olıcağ siz oğlan eksük olmaz 125/17-18

-ğaru, -gerü: Yön Gösterme Hali Eki

içerü:

Fi'l-ḥāl içerü girdiler 16/7

Andan daḥı içerü girdiler 112/4

ilerü:

İlerü gelüp eyitdi 123/2

Bunlar daḥı ilerü vardılar 53/18

Bir Sebebe Bağlı Olmadan Yuvarlak Ünlü Taşıyan Kelimeler

altün: .

Alā altundan bir dinar olsa ve gümüşden on dirhem ola kaçan bu denli hırsızlık itse şağ elini bileginden kesmek gerek 31/2-3-4

karşı:

Zayıf şāh naçar olup karşı vardu 40/22-23

kendü:

Ah idüp oğlanı zindāna gönderdi ve kendü şükre gitti. 37/9-10

girü:

Oğlan ile girü dönüp evlerine gelüp ‘ıyş u ‘ işrete meşğül oldılar 54/13-14

-Eklerde yuvarlaklaşma

-Eski Türkçede yuvarlak ünlülü olup bu özelliğini kısmen kaybetmiş ekler sebebiyle:

-up, -üp: Zarf-Fiil Ekleri

Ekin ünlüsü metinde hep yuvarlak şekilde kullanılmıştır.

koyp 30/3

idüp 54/15

virüp 16/15

girüp 26b-19

itdürüp 83/18

-duğ, -dük: Sıfat-Fiil Eki

Ek, hem Eski Türkçede hem de Eski Anadolu Türkçesi dönemi eserlerinde hep yuvarlak ünlülü olarak kullanılmıştır (Ergin, 1997: 387). Metinde de bu özellik korunmuştur.

itdüklerinden 30/7

olduğunu 16/7

eyledükde 21/7

didükleri 35/13

-dur, -dür: Faktitif Eki

Ek, hem Eski Türkçe döneminde hem de Eski Anadolu Türkçesi döneminde yuvarlak ünlülü bir kullanıma sahiptir. Ek dönem metinlerinin aksine hep be (ب) harfi ile yazılmıştır.

kıldurup 26/20

öldürüp 20/16

döndürüp 120b-15

-ur, -ür-: Faktitif Eki

Ekin ünlüsü Eski Türkçe döneminde olduğu gibi Eski Anadolu Türkçesi döneminde de yuvarlak şekliyle metinde tespit edilmiştir.

öldürüp 20/16

getürüp 22/14

yaturup 35/18

-sunlar: Emir 3. Şahıs Eki

çıksunlar 31/16

dursunlar 39/17

tutsunlar 61/20

-dur, -dür: Bildirme Eki

Bildirme eki Eski Türkçede *turur* şeklinde bulunurdu. Eski Anadolu Türkçesi döneminde ise ekleşerek *-dur, -dür* şeklini almıştır. Metinimizde de tüm örneklerde *d*'li şekilde kullanılmıştır.

eyüdür 67/1

degildür 37/17

dörtür 42/21

Metinde sadece bir yerde ekleşmemiş arkaik örneği tespit edilmiştir.

şusuz dururdu 17/18-19

-Ünlüsü sonradan yuvarlaklaşmış ekler sebebiyle:

/m/ dudak ünsüzü sebebiyle ek yuvarlak ünlülü şekliyle metinde tespit edilmiştir.

-um, -üm, -umuz, -ümüz: İyelik 1. Şahıs Ekleri

-üm

sözüm 20/4

bileydüm 20/5

öldürürüm 91/20

-ümüz

halümüzze 35/13

üçümüzze 73/8

-uñ, -üñ: İyelik 2. Şahıs Ekleri

Eski Türkçe döneminde uyuma tabi olan bu ek, Eski Anadolu Türkçesi dönemi metinlerinde yuvarlak ünlüye sahip olduğu için uyum dışında kalmıştır.

-uñ, -üñ

oğluñ 31/11

katuña 35/9

umūruñ 42/23

-uñ, -üñ; -nuñ, -nüñ: İlgî Hâli Ekleri

Eski Türkçede düzlük-yuvarlaklık uyumuna tabi olan ek, Eski Anadolu Türkçesinde yuvarlak ünlü ile kullanıldığı için uyum dışında kalmıştır.

-uñ, -üñ

sözinüñ 43/4

mülküñe 115/1

dikenüñ 20/20

hilesinüñ 22/5

-nuñ, -nüñ

anuñ 22/8

-lu, -lü; -suz, -süz İsimden İsim Yapma Ekleri

-lu, -lü:

Eski Türkçe döneminde şekillerini de tespit ettiğimiz ekin sonundaki /ğ/ ve /g/ seslerinin düşmesi sonucunda sestten önceki ünlü yuvarlaklaşmıştır.

başlu 113/4

dürlü 27/3

-suz, -süz:

“-suz, -süz” ekindeki ünlüler “-lu, -lü” ekinin etkisiyle benzeşme yoluyla yuvarlaklaşmıştır. Metinde de -lu, -lü ekinin olumsuz karşılığı olan ekin tespit edilen örneği:

susuz 17/18.

-dum, -düm: Bilinen Geçmiş Zaman Ekleri

Birinci teklik şahıs eki /m/ sesinin etkisiyle yuvarlak ünlülü kullanılmıştır.

bileydüm 20/5

virdüm 34/6

Aynı ek bazı yerlerde ise düz ünlüyle kullanılmıştır.

itdim 47/20 57/11, 88/20.

Bilinen geçmiş zaman üçüncü teklik şahıs ekinin ünlüsü -dı, -di şeklindedir.

düşdi 21/3

öldi 18/19

-uz, -üz; -vuz, -vüz Çokluk 1. Şahıs Eki

Metinde yuvarlak ünlülü sadece bir örneği tespit edilmiştir.

getürürüz 113/12.

-elüm: Çokluk 1. Şahıs Emir Eki

Ekin ünlüsü hep yuvarlak olduğu için düzlük yuvarlaklık uyumuna aykırılık gösteren eklerden biridir.

idelüm 22/5, 37/20, 51/23

-r, -ar, -er, ır, -ir, -ur, -ür Geniş Zaman Eki

olur 21/1

öldürme 20/10

eydür 51/23

gelür 52/7

görür 52/12

sürür 22/12

Metinde -r’li kullanım da mevcuttur.
dirler 52/6

-u, -ü: Fiilden İsim Yapma Eki

Eski Anadolu Türkçesinde yoğun bir şekilde kullanılan zarf-fiil eklerinden biridir.

diyü 19/16.

-Düz ünlülü ekler

-ı, -i: Yükleme Hâli

Eski Türkçede ek /ğ/, /g/ şeklindedir. Yardımcı ünlüsü de ses durumuna göre “-ı, -i, -u, -ü”dür. Batı Türkçesine geçerken /ğ/ ve /g/ sesleri düşmüştür. Ek fonksiyonunu düz olan yardımcı ünlülere bırakmıştır (Erdem, 2007: 51-52).

dilini 103/6

başını 20/12

acısını 20/8

-ı, -i: İyelik Eki

Eski Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde düz ünlüyle karşılanan bu ekin yuvarlak ünlülü örnekleri de tespit edilmiştir.

boğazıña 81/15

yüzünde 69/14

-sı, -si: İyelik Eki

binasına 1/13

babasını 18/18

atasın 19/21

-lık, -lik, -luğ, -lük: İsimden İsim Yapma Eki

Ek, hem yuvarlak ünlülü olarak hem de düz ünlülü olarak Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu dönem metinlerinde ekin düz

ünlülü şekilleri daha çok metinlerde ve metnimizde tespit edilmiştir (Gülsevin, 1997: 117).

açlık 82/19

şāhlık 28/18

hırsızlık 31/3

erlik39/3

gecelikte 58/3

hāinlik 68/18

-l-: Fiilden Fiil Yapım Eki

Eski Anadolu Türkçesi döneminde ekin çoğunlukla düz ünlülü örnekleri vardır ve ek uyumun dışındadır. Ancak ek bazen uyuma girip geniş ünlülü olarak da kullanılmaktadır (Gülsevin, 1997: 141). Ekin metindeki görünümü ise şöyledir:

şarılmış 56/13

yazılmış 107/13

yapılmışdır 112/5

Bazı örneklerde yuvarlak ünlüden sonra ek yine düz kullanılmıştır.

dökilüp 112/1

dök- fiiline gelen ekin yardımcı ünlüsü bazen düz bazen ise yuvarlak kullanılmıştır.

dökülüp 122/9

-n-: Fiilden Fiil Yapım Eki

Metinde genelde düz ünlülü olarak kullanılan ekin bazı kelimelerde ise hem düz hem de yuvarlak ünlülü kullanımları da tespit edilmiştir.

olunca 22/18

olunmuşdı 19/16

Bazı kelimelerin yardımcı ünlüsü hem düz hem de yuvarlak olarak metinde yer almıştır.

Olunur 70/19

olunmuşdı 19/16

-ş-: Fiilden Fiil Yapım Eki

Metinde ekin yardımcı ünlüsü düzdür.

yitişür 97/15

sevişürler 55/19

irişmiş 40/19

-dı, -di: Bilinen Geçmiş Zaman

Bilinen geçmiş zaman 3. Şahıs ekleri metinde düz ünlülü kullanılmıştır.

kaldılar 45/7

aldılar 60/7

oldılar 60/8

aldıysa 62/8

-mış, -miş: Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki

Ekin metindeki örnekleri dönem özelliklerini yansıtmaktadır. Ek, düz ünlülü kullanılmıştır.

itmişdür 30/20

dökülmüşdür 4/10

dimiş 112/13

eylemiş 54/9

gelmiş 94/21

-sın, sin: Teklik 2. Şahıs Eki

idersin 101/2

bilesin 49/4

-mış, -miş: Sıfat-Fiil Eki

yeñiden yerine gelmiş 94/21

meger ‘ üc dağı seyre çıkmış idi 43/18

vākf olmuş mudur 46/6

-ıcağ, -icek: Zarf-Fiil Eki

göricek 123/17

dicek 109/22

gelicek 68/14

-ınca, -ince: Zarf-Fiil Eki

Düz ünlülü olarak dönem eserlerinde kullanılan bu ek metinde de aynı özellikler ile kullanılmıştır.

kıymayınca 124/7

olmayınca 28/10

varınca 53/20

gelince 29/8

idince 35/17

2.2.2.Ünsüzler

Metinde 32 adet ünsüz tespit edilmiştir. bunlar sırasıyla şöyledir:

b, c, ç, d, đ, f, g, ğ, h, ħ, ĩ, j, k, ķ, l, m, n, ñ, p, r, s, ş, ş, t, ı, v, y, z, ı, ı, ı.

2.2.2.1. Ünsüz Değişimleri

ķ>ħ Değişimi: Eski Anadolu Türkçesinde baştaki /ķ/ ve /ħ/ sesleri karışık olarak bazen /ķ/'lı ve bazen de /ħ/'lı kullanılmıştır. ķ>ħ değişimini hece başında tespit ettiğimiz ve metinde çok sayıda kullanılan “dahı” kelimesi vardır.

taķı>daħı, 35/23, 54/15, 98/6.

aħşamda, 37/10, 55/21.

k>g Değişimi: Eski Türkçede bazı kelimelerin başındaki k'ler metnimizde ve bugün Türkiye Türkçesinde g'ye dönmüştür. Bu ses değişimi Türkiye Türkçesinde tam değildir. Kelime başında değişime uğramamış. Eski Türkçedeki gibi k'li kullanımlar da bulunmaktadır (Karaağaç, 2012:202). Metnimizde bu şekilde kullanılan kelimelerden bazıları şunlardır:

kişileriñ 101/23

kim 107/15

keseler 15/7

kimesne 21/16

kendü 37/10.

Kelime başında k>g değişikliği olduğunu düşündüğümüz ve bu bakış açısıyla okuduğumuz kelimelerden bazıları aşağıdaki gibidir.

geçmek 58/15

geçüp 18/19

gelmez 49/5

gerekdür 27/11

getürün 30/6

gice 65/15

görüþ 36/15

gün 31/17

gibi 73/6

göz 35/12

ğ>v Değişimi: Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde yuvarlak ünlülerin etkisiyle ğ>v değişimi bazı kelimelerde görülebilmektedir. Metinde tespit ettiğimiz kelimeler aşağıdaki gibidir.

dögüp 20/7

dögüşe 109/10

g>y Değişimi: Eski Türkçe metinlerinde “yana” kelimesi tespit edilebilmektedir (Hacıeminoğlu, 1992: 211). “yana” kelimesi metinde “yine” olarak tespit edilmiştir. yine 113/2, 34/17, 37/13.

b>p Değişimi: Eski Anadolu Türkçesinde // ile başlayan bazı kelimeler Türkiye Türkçesinde /p/ sesi ile karşılanmaktadır. Metnimizde de bu özellik görülmektedir.

pişürsünler 26/6

parmğını 55/10

parmaklarını 80/21

v>f Değişimi: Divanü Lügat-it Türk'te uw- (Atalay, 1999: 703 C. IV) şeklinde geçen kelime “ufa-”dır. Metinde bu değişime esas olabilecek “ufa-” kelimesi tespit edilmiştir. Bu kelime hem metinde hem de günümüzde de /f/ sesiyle kullanılmaktadır.
ufağ 43/23

b>v Değişimi: Eski Türkçe döneminde /b/ ile başlayan kelimeler Eski Anadolu Türkçesi dönem metinlerinde /v/ye dönüşmüştür.

bar>var:

vardır 102/21

bar->var-:

varınca 53/20

varalım 86/5

bir->vir-:

viren 102/4

vireyim 114/1

virür 102/4

d>y Değişimi

ayır-<adır-

ayırılmazdı 92/16

boy<bod:

boynını 49/11

eyü<edgü:

eyüdü 67/1

ķoy-<kod-:

ķoydular 41/8

t>d Değişimi: Eski Türkçe döneminde /t/ sesiyle karşılanan kelimeler sonraki dönem metinlerinde /d/ sesiyle karşılanmaya başlanmıştır. Eski Türkçe döneminde /t'/li kullanılan, metinde ise /d/ sesiyle karşılanan kelimeler şunlardır:

dağılup 74/17

dağı 42/2

degildir 29/10

deyüp 68/23

didi 88/2

dört 77/18

Metindeki bazı kelimeler, Eski Türkçe döneminde olduğu gibi /t'/lidir.

tağılup 80/12

tağ 44/6

tatlı 33/20

toğrılık 16/21

toğuz 31/8

toymdu 26/12

toymayan 63/11

2.2.2.2. Ünsüz Türemesi

/v/ Türemesi: Eski Türkçede ur- biçiminde kullanılan fiil metinde de ur- şeklinde bulunmaktadır.

urup 16/9.

/y/ Türemesi: Ünlü ile biten bir kelimeye yine ünlü ile başlayan bir ek veya edat getirildiğinde araya /y/ sesi girmektedir.

oğullarıyla 27/16

ihtiyārlarıyla 27/17

tahtıyla 105/7

yyeler 112/20

eyleyüp 41/9

söziyle 26/22

/n/ Türemesi: “-ı, -i, -sı, -si” iyelik eklerinden sonra isim çekim ekleri geldiğinde araya yardımcı ses “n” getirilerek kullanılmaktadır.

birine 30/20

günahına 31/8

bārgāhına 68/3

başına 68/4

yanına 72/22

yirine 30/10

kollarına 36/6

Sıfatların ve zamirlerin kullanımında da /n/ türemesi görülmektedir.

anlarıñ 43/23

2.2.2.3. Ünsüz İkizleşmesi

Metinde ünsüz ikizleşmesi ile ilgili tespit ettiğimiz kelime aşağıdaki gibidir.

elig>elli, elli 45/6

2.2.2.4. Ünsüz Düşmesi

g/ğ Düşmesi: En az iki heceli kelimelerin sonundaki g/ğ’lar ile yapım ve çekim ekleri başındaki g ve ğ’lar Eski Anadolu Türkçesinde düşürülerek kullanılmıştır.

(Erdem, 2007: 67)

acı<acığ:

Acır 72/6

elli<ellig:

Elli 45/6

katı<katığ:

Katı 85/6

Aşağıdaki eklerde bulunan /g/ ve /ğ/ sesleri de düşmüştür.

Orta Hece /l/ Düşmesi: Metinde iki örnek tespit edilmiştir.

otur-<oltur-:

oturanlar 18/23

oturdı 77/19

getür-<keltür-:

getüren 21/10

getür 93/4

-y Düşmesi

ağaç<yığaç:

ağaçla 30/12

ağaçlar 111/22

2.2.2.5. Hece Yutulması

Metinde hece düşmesinin örneği olarak yoğun bir şekilde “turur”un ekleşmesiyle oluşmuş “dur, dür” bulunmaktadır.

çokdur 117/6,

yoçdur 89/20

h̄iledür 39/3

degildür 37/17

eydür 37/22

terehhümdür 48/20

2.2.2.6. Ünsüz Benzeşmesi

İmlası kalıplaşmış ekler: Eski Anadolu Türkçesi döneminde bazı eklerin tonlu ünsüzlerle başlaması ünsüz uyumunu bozmuştur. Dolayısıyla uyum dışı kalan bu ekler tek şekilli olarak metinde tespit edilmiştir.

-dı, -di Görülen Geçmiş Zaman Eki

itdiler 55/20

öldi 18/29

didiler 29/7

-duḡ, -dük Sıfat-Fiil Eki

olduḡunu 16/7

itdüklerinden 30/7

olduk 41/3

-dur, -dür Fiilden Fiil Yapım Eki

kıldurup 26/20

itdürüp 42/17

öldürmek 19/4

öldüre 62/23

-dur, -dür Bildirme Eki

budur 48/10

çoḡdur 52/21

meşhurdur 71/11

bunuñdur 88/16

ḡayırludur 102/7

küçükdür 102/15

-da, -de Bulunma Hâli Eki

nāmında 103/2

ḡazīnemde 94/23

ḡıyāmetde 93/20

ḡapuda 94/5

-dan, -den Ayrılma Hâli Eki

sözinden 95/4

içmekden 94/2

şikārdan 95/13

2.2.2.7. Ünsüz Yumuşaması (Tonlulaşma)

Dilimizde p,ç,t,k seslerinden biriyle biten bir kelime ünlü ile başlayan bir ek aldığıında bu sesler yumuşayarak sırasıyla b,c,d,g seslerine dönüşür. Tonlulaşma, ünlülerin ünsüzlere etkisidir. Metinde tonlulaşma meydana gelen kelimelerden bazıları şunlardır:

-t/d

id-<it-:

Ḥātūn istiḳbāl idüp oturdılar 95/14

gid-<git-:

Kızı koyup giderler 98/18

Gider 52/11

Gidüp 22/13

- k/ğ

olduğı<olduk:

Pir olduğı vaḳtı ve ḍarb doḳunduḳdan şoñra 2/1-2

‘ alāmeti bu beşreler olduğı vaḳt ḥummā ve şudā‘ 96/3

ayağı<ayak:

Dalayup ayağıma yapuşur oldı 17/5

Her gün ayağının baş parmağına baḳa yitmiş iki dürlü mekr ve ḥile düzer 22/3-4.

dudağı<dudak:

Dudağın at şanup ısırdı 122/11-12.

-k/g

itdüg<itdük:

Çün şehzāde ḳazāya ne ḥāl ittügünü bildi 29/7-8.

kemüğü<kemük:

Şāh emr eyledi ol kemigi aldılar 123/12, ol kemigi şāh bir bıçāk şāpı yaptırdı 123/13

köpüğü<köpük:

Of deyü köpege seviñdi. 122/13

-ç/c

gic<giç:

Amā her gice bir kız oğlan kız getürüñ 125/5

Bir gün ve bir gice aç ve şusuz dururdu 17/17-18

çok<çok:

‘avratlarıñ mekr ve hilesinüñ hikāyeti çokdur 22/4-5

Cenk günü saña ‘asker çokdur 63/12

cık<çık:

Cenk gününde māl çıkarmak 65/15

Zirā ‘āşık ‘āşıkā şādık şādıkā hırsız hırsıza şāhib çıkar76/3

icerü<içerü:

İçerü giren kimseniñ üzerine bırağa 53/16

icinde<içinde:

İçinde bir nāmdar meyyit yatur 54/2

Sarāyın içinde bir büyük evtā naş eyledi 63/21

icün<içün:

Oğlının hükmiñi tecrübe içün, zindāndan üç kişi gönderdi 29/2

üc<üç:

Üç māh-peyker oğulları var idi 28/3

-p/b

kalbe<kalp:

Kaçan oğlanın kalbini yardılar 123/10-11

Kalbine düşer ise imān ve ma'rifet olur 51/11

Olup hülüş-ı kalb ile tevbe eyledim 97/19

dib<dip:

Kuyunun dibine inüp bir kilitli kapu gördiler 53/13

2.3. ŞEKİL BİLGİSİ (MORFOLOJİ)

İncelememizde şekil bilgisi başlığında sözcük türleri, isim, zamir, sıfat, zarf, edat, bağlaç, fiil ve ünlem başlığı altında verilmiştir.

2.3.1. İsim

İncelememizde isim, Çokluk ekleri, İyelik ekleri, İsim tamlaması, Aitlik eki, Hal ekleri, İsimden isim yapma ekleri, Fiilden fiil yapma ekleri ve Soru eki olarak incelenmiştir.

2.3.1.1. Çokluk Ekleri

Çokluk eki, isimlere gelip çoğul anlamı bildiren ektir. Metinde tespit ettiğimiz çokluk ekleri +n , +lar, +ler ve +z'dir.

adamlar 15/6

yalancılar 22/1

ta'amlar 26/12

kumâşlar 87/20

hayırlar 102/2

oğlan 1/10

göz 35/6

2.3.1.2. İyelik Ekleri

Bir nesnenin başka bir nesnenin sahibi olduğu, başka bir nesneye bağlı olduğu ya da başka bir nesnenin parçası olduğunu göstermek için ismin sonuna getirilen ek iyelik ekidir (Ergin, 2012:222).

Teklik 1.Şahıs

vezîrlerimden 78/22

‘ömrüm 79/11

şâhımuñ 27/7

Teklik 2. Şahıs

‘avratuñ 22/9

bölüğüñe 86/3

mülküñe 115/1

Teklik 3. Şahıs:

Eski Türkçeden günümüze ek ünlüsü hep düz dardır.

başını 15/3

ayağınuñ 22/3

barmağınu 55/10

Çokluk 1. Şahıs:

Metinde bu ekin kullanımı sadece -ümüz şeklindedir.

itdügümüz 6/9

didüklerimiz 14/2

Çokluk 2. Şahıs:

namıñız 1/14

Çokluk 3. Şahıs

buyurmuşlar 1/9

adamlarını 16/1

du‘ âcılar 29/5

iktidârları 60/2

eşvâplarını 59/13

2.3.1.3. İsim Tamlaması

İsim tamlamaları belirtili ve belirtisiz isim tamlaması olmak üzere ikiye ayrılır.

Belirtili İsim Tamlaması: Tamlayanın ilgi hâli, tamlananın ise iyelik eki alarak oluşturulan tamlama çeşididir.

ma^ç şükunun çapısına 74/10

köyünün çapısına 75/5

kal^ç eni^ç çapısında 111/11

umurun sonunu 43/2

kıyunun çapusunda 53/19

çapusunun çapusu 53/22

Belirtisiz İsim Tamlaması: Birinci unsurunda ilgi hâli eki bulunmayan tamlamaya belirtisiz isim tamlaması denir.

cân acısı 20/6

cân korkusu 21/

baş parmağına 22/3-4

ecel yaşdığına 35/16

2.3.1.4. Aitlik Eki

Aitlik eki isimlerin yalın hali ya da bulunma ve ilgi hallerinden sonra gelir (Karaağaç, 2012:477). Metnimizde aitlik eki, yalın ve bulunma hâl eklerinden sonra gelmiştir. İlgi hâli ekinden sonra gelmiş bir aitlik eki tespit edilmemiştir.

hazinedeki 33/17

elindeki 109/10

gökdeki 119/1

evvelki 28/ 11

şimdiki 38/12.

2.3.1.5. Hâl Ekleri

Hâl ekleri ismin diğer kelimelerle münasebeti sırasında içinde bulunduğu durumlardır (Ergin, 2012: 226). Metnimizde tespit ettiğimiz hal ekleri bugün Türkiye Türkçesinde gördüğümüz şekilleriyle yer almaktadır.

Yalın hâl: Yalın hâl, isimlerin başka hiçbir unsura bağlı olmayan ve hiçbir hâl ekinin almamış şekilleridir. İsmın çokluk ve iyelik ekleri ile getirilmiş şekilleri de yalın hal sayılmaktadır (Korkmaz, 2010:238). Metinde tespit ettiğimiz yalın hâldeki kelimelerden bazıları şunlardır:

yılan 105/6

sebeb 71/16

ejderha 105/6

‘ilâc 125/16

kimyâ 54/10

Belirtme hâli eki: Belirtme durumu fiilde yapılan işin etki bakımından üzerine yüklendiği ismin durumudur. Belirtme hal ekini almış kelime bulunduğu cümlemin belirtili nesnesidir. Belirtme hali ekli ve eksiz iki şekilde bulunabilir. Ekli belirtme durumunda olan kelime, cümlemin belirtili nesnesi olur. Eksizinde ise bir belirsizlik vardır. Ancak özellikle belirtilmiş iyelik eklerinden sonra belirtme hali eki kullanılmadığı halde kelime cümlemin belirtili nesnesi olabilmektedir (Buran, 1996:100)

Metnimizde tespit ettiğimiz belirtme hal ekleri genellikle Batı Türkçesinde kullanıldığı gibidir.

Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlıcada kullanılmaya devam eden +n belirtme hal eki metnimizde kullanılmıştır.

+ı, +i, +u, +ü:

divārını 63/22

kemālini 71/1

oğlanı 95/12

‘ömrini 121/3

+n:

işin 121/23

namāzın 120/20

eylemesin 15/1

İlgi hâli eki: Bir ismin başka bir isimle ilişkisi olduğunu gösteren durumdur (Karaağaç, 2012:334). İlgi hali eki, Eski Türkçede düz ve yuvarlak ünlülü olarak (-n, -ıñ, -iñ, -uñ, -üñ, -nıñ, -niñ, -nüñ) kullanılmakta iken Eski Anadolu Türkçesinde sadece yuvarlak ünlülü olarak kullanılmıştır (Ergin, 2012:230). Metinde ekin düz ve yuvarlak şekilleri yer almış ve ek dudak uyumuna tamamen bağlanmıştır.

oğlunuñ 19/15

anuñ 21/4

melūnuñ 42/21

yağmurunuñ 51/9

kapunuñ 53/22

Yaklaşma hâli eki: Cümlede ve kelime gruplarında eylemin yöneldiği ve yaklaştığı varlığın adı yaklaşma çekimine girer. Bu ekin esas fonksiyonu yaklaşmadır (Karaağaç, 2012:337). Yaklaşma hali eki Eski Türkçede –ğa, -ge şeklinde iken Batı Türkçesine –a, -e olarak geçmiştir.

+a, +e:

ağlaşmağa 35/22

aşağa 36/15

kılıncına 60/23

kendüye 62/4

Bulunma hâli eki: Cümlede ve kelime gruplarında eylemin kendi içinde cereyan ettiğini ifade etmek üzere isim lokatif yani bulunma halinde bulunur (Ergin, 2012:234).

+da, +de:

gününde 62/17

içinde 54/2

üzerinde 54/1

‘ömründe 74/2

Ayrılma hâli eki: Cümlede ve kelime gruplarında fiilin gösterdiği oluş ve kılışın kendisinden uzaklaştığını ifade etmek için kullanılan isim durumudur (Korkmaz,

2010:60). Eski Türkçede bu ek ünsüz uyumuna bağlı değildir. Ekin *+tın*, *+tin*, *+dın*, *+din* şekilleri bu dönemde kullanılmıştır. Türkiye Türkçesinde ise *+dan*, *+den*, *+tan*, *+ten* şekillerinde kullanılmakta ve dudak uyumuna bağlıdır. Metnimizde ise ekin sadece *+dan*, *+den* şekilleri yer almakta ve ünsüz uyumuna bağlı değildir.

+dan, +den:

kızıdan 74/22

şāhdan 81/2

dervīşden 81/10

cevāhirden 69/16

vezīrden 78/16

Eşitlik hâli eki: Cümlede ve kelime gruplarında fiilin nasıl ve ne şekilde olduğunu ya da yapıldığını, fiilin oluş ya da yapılış şeklini göstermek için isim eşitlik çekimine girer (Karaağaç, 2012:346). Metnimizde eşitlik hali *+ca* ve *+ce* ekleriyle yer almaktadır.

+ca, +ce:

mucibince 43/7

ortanca 75/16

varınca 53/20

kıymayınca 124/7

Nice 126/3, bu kelimedede kalıplaşmış olarak eşitlik hâl eki kullanılmaktadır.

Vasıta hâli eki: Eylemin birlikte yapıldığını belirtmek için kullanılan bir ektir. Vasıta hâl eki Eski Türkçede *+n*'dir (Gabain, 1988: 64). Eski Anadolu Türkçesinde asıl ek *+n* olmakla birlikte *+la*, ile edatının ekleşmesinde oluşan *+İla* ve *+birle* kullanılmıştır (İlhan, 2009: 71). Metnimizde ise vasıta hali eki *+n* , *+la* ve *+le* ekleriyle yer almaktadır. **+n:** vasıta hâl eki kalıplaşmış şekilde karşımıza çıkmaktadır.

içün 45/14

+la, +le:

berekâtıyla 20/13

ihtiyârlarıyla 27/17

kuyruğuyla 100/15

niyâzıyla 116/22

kılıcıyla 117/23

sebebiyle 20/9

Yön gösterme hâl eki: Fiildeki oluş ve kılışın yönünü göstermek için yönle ilgili yer ve zaman isimlerini yön gösterme durumuna sokan ektir (Korkmaz. 2010:245). Metnimizde bu ek +ra, +re, ve +aru, +erü şeklinde kullanılmıştır.

+aru, erü:

içerüye 112/2

tışaru 111/8

yuğaruya 86/10

+ra, -re:

taşradan 122/8

üzre 16/2

2.3.1.6. İsimden İsim Yapma Ekleri

İsim kök ve gövdelerine gelerek yeni isimler türeten eklerdir. Metinde tespit ettiğimiz isimden isim yapım ekleri ve örnek kullanımları şu şekildedir.

+an: Eski Türkçe döneminde çokluk eki olarak kullanılan bu ek zamanla işlevini yitirip yapım eki göreviyle kullanılmaya başlamıştır.

oğlancuklarıyla 108/21

+ar, +er, +şar, +şer: Bu ek sayılara eklenerek üleştirme anlamı katmaktadır.

ikişer 43/23

beşer 36/22

+cuk, +cük:

oğlancuklarıyla 108/21

+de, +da: Çekim eki olmasına rağmen zaman bildiren isimlere gelerek onları zarf yapar.

günde 60/14

zamānda 8/10

+dan, +den: Ayrılma hal eki olmasına rağmen durum bildiren isimlere gelerek onları zarf yapar. Bu tür kullanımlarda ekin işlevi değişerek isimden isim yapma görevinde kullanılır.

şehirden 15/5

hazineden 28/18

+lak: isimden ve yansıma seslerden yeni isim türetir (Gülensoy, 2010:528)

gömlek 54/22

+kı +ki:

evvelki 28/11

hazinedeki 33/17

ellerindeki 79/4

gökdeki 119/1

+l: İsimden isim türetir

kızıl 103/13

+leyin: İsimlere gelip zaman anlamlı zarf yapar.

şabāhleyin 99/22

+lı, +li, +lu, +lü: İsimden sıfat yapan bu ekin ünlüsü çoğunlukla yuvarlak olmakla birlikte artık uyuma girmeye başladığı için ünlü düzleşmiştir.

ekşilice 69/22

başlı 113/4

tatlı 33/20

+lık, +lik, +luk, +lük: Eklendiği kelimedenden yeni isimler türeten bir ektir. Türkçede eskiden beri kullanılan en işlek isimden isim yapma eklerinden biridir (Vural, Böler, 2012: 163).

doğruluk 16/21

galabalıklıkla 19/4

pazarlık 19/4

+ıncı, +inci, +uncı, +ünci: Sayılara gelerek sıra anlamı katar.

altıncı 55/6

üçüncü 39/14

+sız, +siz +suz, +süz: Eklendiği kelimeyi olumsuz sıfat yapar.

şusuz 17/18

fa^ç idesiz 20/20

imānsız 45/11

2.3.1.7. Fiilden İsim Yapma Ekleri

Fiil kök ya da gövdelerine gelerek onları isim yapan eklerdir. Bu ekler fiil köklerine, isimden yapılmış fiil gövdelerine ve fiilden yapılmış fiil gövdelerine eklenir (Ergin, 2012:184). Metinde tespit edebildiğimiz fiilden isim yapma ekleri şunlardır:

-a:

yaralarına 84/11

-ak:

kaçakçılık 39/20

-ü:

ölürse 56/1

-ıcı, -ici:

sevilicilerdir 49/16

güliciklerdir 55/14

biniciler 121/16

-k, -k:

döşek 75/8

-(u)k:

büyük 20/22

-gı:

sevgilü 117/7

-m:

ölüm 112/10

-ma, -me:

aķmasınıñ 8/9

basılması 12/4

deşilmese 13/6

dökülmesi 21/10

yarılmasınıñ 33/10

ağrımalarınıñ 36/4

-maķ, -mek:

ķıkarmasına 125/3

olmak 37/17

şaçmaķ 105/9

itmek 105/17

-mur:

yağmurunuñ 51/9

-maz:

yaramaz 74/8

2.3.1.8. Soru Eki

İsimlerde soru *mu, mi, mu, mü* ekiyle gerçekleştirilir. İsimlere gelebilecek soru eki geldiği kelimeden ayrı yazılır. Soru ekinden sonra gelen ekler, bu eke bitişik olarak yazılır.

rızâmsız mı alursın? 86/1.

bilurle bilmez beraber midir? 21/21.

2.3.2. Sıfat

İsimleri çeşitli yönlerden niteleyen ya da belirten isim soylu kelimelerdir. Varlıkların taşıdıkları her türden özellik isimleridir (Karaağaç, 2011: 46). Metinde tespit ettiğimiz sıfat türleri ve örnekleri şu şekildedir:

2.3.2.1. Niteleme Sıfatları

İsimlerin renklerini, durumlarını ve biçimlerini kısacası özelliklerini bildiren niteleme sıfatlardır.

zayıf şah 40/22

tatlı sözli 33/20

2.3.2.2. Belirtme Sıfatları

İsimleri belirsizlik, işaret, sayı, soru yoluyla belirten sıfatlardır.

2.3.2.3. Sayı sıfatları

Varlıkları sayı yoluyla belirten sıfatlardır.

Asıl sayı sıfatları: Nesnelerin, varlıkların sayısını ifade eden sıfatlardır.

Bir:

Her bir vezîrim bir söz söylediler 48/12-13

İki:

Şem‘ danlar ile iki mûm yanardı 16/8

Üç:

Şāhlığı bu üç oğlına virüp 28/13

Dört:

Dört: Nesne-i evvel ra'yyete 'adl itmek 33/16

Beş:

Sebebiyle beş kere anı düşman basdı 37/19

Yedi:

Yedi yerden ādāb şāhīyi yerine getürüp 89/11

-Sıra sayı sıfatları

ikinci 28/11

üçüncü 26/21

dördüncü 29/13

-Üleştirme sayı sıfatları

üçer gün 28/14

2.3.2.4. İşaret Sıfatları

Nesneleri işaret yoluyla belirten sıfat çeşidinin metnimizdeki karşılıkları “bu, ol, şol, şu” şeklindedir.

Bu:

Bu iki şeyde kişinin erligi zāhir ve 'ayan olur 28/12

Ol:

Ol/padişāhñ 33/3, ol begleri 42/4

Şol:

Şol yılana 51/6, şol derece 96/4

Şu:

Şu fāni dünyāda 90/13.

2.3.2.5. Soru Sıfatları

Kaṅkī:

kaṅḡısını tahta lāyık görürsünüz? 28/9

kaṅḡısınıñ cevheri var ise ‘ayan olur 28/15

Ne:

ne hāl ittüğünü bildi 29/7-8

ne kadar iḡdam ta‘ām eylediler 44/22-23

2.3.2.6. Belirsizlik Sıfatları

Bir:

Bir işinde hāzer görüp 27/10

Bir adama tokındı 30/15

Biraz:

Biraz yoğurt ve biraz tutmaç pişürüp, hāzır itsünler.” 26/6-7

Bir nice:

Bir nice müddet soñra 35/15

Çok:

Çok şek u şüphe yoktur. 41/22-23

Her:

Her işde te‘cammül ide 42/20

Her bir:

Şimdi her bir acıyı tatsun. 18/1

Nice:

Nice adamlara dikenîñ urup zindāna koyacaktır 17/21

2.3.2.7. Sıfat-Fiiller

-an, -en:

giren 53/16

olan 16/4

seven 73/13

-dık, -dik, -duķ, -dük:

eyledükde 21/7

olduk 41/3

girdikte 16/18

vardıklarında 15/6

-acak, -ecek:

idecektir 29/11

gelecek 39/22

-maz, -mez:

fā'ide itmez. 45/17

kalmaz 1/14

-mış, -miş, -muş, -müş:

buyurmuşlar 1/9

tutmuştur 20/18

sürmüş 28/1

geçmiş 1/7

2.3.3. Zamir

İsim olmadığı halde cümlede ismin yerini tutan, kişileri ya da herhangi bir varlığı işaret yoluyla, soru yoluyla ve belli belirsiz bir şekilde karşılayan sözcüklere zamir denir. Metinde tespit ettiğimiz zamir çeşitleri şunlardır:

2.3.3.1. Şahıs Zamirleri

Varlıkları şahıs olarak karşılayan ve kişi isimlerinin yerine kullanılan zamirlerdir.

Teklik 1. Şahıs zamiri

Metinde teklik 1. şahıs zamiri olan *ben* ve *Ben*'in yönelme hal eki almış şekli bana yer almaktadır.

Ben:

Ben varayım şāha dimege 46/23

Baña:

Bunı *baña* taqdir itdi 21/17

Teklik 2. Şahıs Zamiri:

Metinde teklik 2. şahıs zamiri olan *sen* ve *sen*'in yönelme hal eki almış şekli saña yer almaktadır.

Sen: *Sen* ne dirsîñ? 48/3

Saña: İriştim ve *saña* haber virdim. 20/23

Teklik 3. şahıs zamiri

Metinde teklik 3. şahıs zamiri olarak sadece aña tespit edilmiştir.

Aña:

Bildigi yakın zamānda ecel şerbetini aña içüreler 28/2

Anı:

Ve bir sâ' atde anı helāk itmek revā degildir 29/10

Anıñ:

Anıñ dağı halini şehzādeye taqrır itdiler 31/8

Çokluk 1. Şahıs Zamiri

Çokluk 1. şahıs zamiri olarak metinde *biz* kelimesi yer almaktadır.

Biz:

Zirā *biz* seniñ oğlunuñ ‘ādı u dādını işidiriz 19/15

Çokluk 2. Şahıs Zamiri

Çokluk 2. şahıs zamiri olarak metinde *siz* kelimesi yer almaktadır.

Siz:

Hiç raħm itmeyesiñiz dönmezseñiz soñra *siz* bilürseniz 17/16

Çokluk 3. Şahıs Zamiri

Çokluk 3. şahıs zamiri olarak metinde *anlar* kelimesi yer almaktadır.

Anlar:

Anlar bizim ardımıza düşer bizi başmağa kaçd iderler. 39/21.

2.3.3.2. İşaret Zamirleri

Aña:

Bu vechle *aña* zafer buluruz 41/5

Anda:

Meger *anda* bir ‘ārif-i seyyāh var idi 81/2

Andan:

Şāh dağı *andan* oğlanı zindāna gönderür idi. 17/17-18

Anı:

Görüp merħameten *anı* alup 83/3

Ol:

Ol şāhı zehirlediler 41/6

Ondan:

Ondan zinā ideni götürdiler 31/7-8

Bu:

Bu şāh daḥı nāçār yine karşılayup, vezīrlərini cem‘ eyleyüp tedbīr istedi 41/10-11

Şu:

Şu ḥā’ın oğlanıñ boynunı ur 76/12-13

Şol:

Şol dülbendi şarar gibi elin getürüp götürdi. 106/15-16

2.3.3.3. Dönüştürme Zamirleri

Dönüştürme zamiri “kendi”dir. Bu kelime iyelik ve hal eki gibi isim çekim eklerini alabilir. Kendim, kendin, kendisi, kendimiz, kendiniz, kendileri şekilleriyle bütün şahısları karşılar (Ergin, 2012:272)

Kendü:

kesüp kendüye göndermek için Şām ḥakimine mektüb yazup gönderdi 15/4-5

kendüye kaḅı t̃ā’ ifeden bilsün? 34/4

kendülere şāh eylediler 34/16

2.3.3.4. Belirsizlik Zamirleri

Yerine kullanıldığı varlığı belirsizlik yoluyla ifade eden zamirlerdir. Metinde tespit ettiğimiz belirsiz zamir örnekleri şunlardır:

Birbiri:

Birbirine baḅuşup 26/9

Biri:

Cāriyenıñ biri yimegi alup ḥuzūrına getürdi 77/21

Birisi:

Şāhıñ birisi 27/16

Birine:

Birine katl itdiler 30/20

Cümle:

Fi' l hāl memleket ahalisine şabaḥ *cümlesi* şahraya çıksunlar 31/16

Her biri:

Her biri bir dürlü söz söylediler 1/15

Her kim:

Her kim bir şey ' söylese öldürür idi 18/15

Herkes:

Aşlı bilindikde *herkes* itdigin bulsa gerekdür 107/18-19

Kimi:

Adam ölüleri *kimi* çürümüş ve *kimi* henüz çan çekiyor 1110/11

Kimesne:

Benim oğlını *kimesne* ura 18/9

Kimse:

Kimse gören olmayup 56/19

Kişi:

Evvelkisi bir kişi30/9

Ne:

bir yaver kışa beñzer ne uçabilir ve ne kaçabilir 71/14

Şey:

görüp kimesne bir şey dimeye. 28/20

2.3.3.5. Soru zamirleri

Soru zamiri varlıkların yerini soru yoluyla tutan kelimelerdir. Kim ve ne soru kelimeleri ve bu kelimelerin isim çekim eki almış şekilleri asıl soru zamirlerini oluşturur (Korkmaz, 2014:419). Metinde tespit ettiğimiz soru zamirleri örnekleri şunlardır:

Kim:

Kim bu fitne deryāsın cūşa getüren 21/10

Ne:

Her ne isterlerse istesinler 46/9

Nereden:

Bu frenk sizi nereden aldı 114/19

2.3.3.6. Bağlama Zamirleri

Bağlama zamirleri “kim” ve “ki”dir. Bu zamirler “ki o” manasını verir ve sonuna geldiği ismin açıklaması yani sıfatı veya zarfı niteliğindedir (Erdem, 2007: 84).

kim:

Her kim şāhından şeri‘ate muḥālif yaramazlık görse, ol işden anı men‘ itmese ehl-i sünnetten ayrılmış olur 49/18-19

ki:

Hāşā ki bunlar emin degillerdir 46/14

2.3.4. Zarf

Bir fiilin, bir sıfatın veya bir zarfın anlamını zaman, yer, ölçü, nitelik ve soru kavramları bakımından etkileyen kelimelere zarf denir (Ergin, 2012: 300). Metinde tespit ettiğimiz zarflar aşağıdaki gibidir.

2.3.4.1. Hâl Zarfları

Fiilin ya da fiilimsinin anlamını durum yönünden belirten zarflardır. Metinde bu zarf türüne örnek şu cümlelerde tespit edilmiştir:

şimdi adam olup saña ve baña *böyle böyle* hâ'ın oldı 17/22-23

nice böyle zulm va' diyle bunca māl cem' idüp katuña getürdüm. 35/8-9

eyü demişler 17/3

2.3.4.2. Zaman Zarfları

Fiilin ya da fiilimsilerin anlamını zaman yönünden belirten zarflardır. Bu zarflar ne zaman, ne vakit sorularına karşılık oluşturur (Korkmaz, 2014, 460). Metinde bu zarf türüne örnek şu cümlelerde tespit edilmiştir:

başı anuñla *heftede* bir kez yuyalar 57/10-11

bir nice gün *böyle* ideler nāfi' ola 40/2

her zamānda tırāş ideler 57/4

eger verem hār olsa gerekdür ki evvel faşd ideler 51/8-9

evveli dem-i fāsiddür 58/9

evvelā vāḳi' olsa cemī' bedene sirāyet itmese 73/5-6.

2.3.4.3. Yer-Yön Zarfları

Fiilin anlamını yer-yön bakımından belirten zarflardır. Metinde bu zarf türüne örnek şu cümlelerde tespit edilmiştir:

Aşağa indiler 125/1

Baş vezir *ilerü* gelüp eyitdi 38/11

Bunları katl itmeyüp *gerü* gönderdiler 44/2

2.3.4.4. Miktar Zarfları

Fiilin ya da fiilimsinin anlamını miktar, ölçü yönünden belirten zarflardır.

Metinde bu zarf türüne örnek şu cümlelerde tespit edilmiştir:

Biraz yoğurt 26/6

Her biri kaçup tağılıncaya kadar *nice* adamlar helāk iderdi. 19/5

Zalimiyle nā-ḥak yere *çok* kân döküp 18/19

Bundan *büyük* suç olur mı? 20/22

2.3.4.5. Zarf-Fiiller

Fiil kök ya da gövdelerine zarf-fiil eklerinin getirilmesiyle oluşan ve cümlede zarf görevinde kullanılan kelimelerdir.

-u, -ü:

diyü 19/16

-ınca, -ince:

gelince 29/8

idince 43/22

öldürmeyince 47/21

-ıcaḳ, -icek:

olıcak 98/18

göricek 16/7

-madan, -meden:

almadan 31/19

uzatmadan 70/9

söylemeden 102/7

-ken:

giderken 103/18

geçerken 56/5

-ıp, -ip, -up, -üp:

deyüp 56/11

idüp 56/8, 62/3

geçüp 62/11

alıp 40/1

bilip 52/18

çıkup 53/10

2.3.5. Edat

Tek başlarına manaları olmayıp, ancak cümledeki başka kelime ve öbekler arasında çeşitli münasebetler kurmaya yarayan alet sözlerdir, vasıtalar dır (Hacıeminoğlu, 1992: 5).

2.3.5.1 Çekim Edatları

İsimlerden sonra gelerek, bağlı olduğu isimle cümlede diğer unsurları arasında zaman, mekân, cihet, tarz, benzerlik başkalık vb. gibi bakımlardan çeşitli ilgiler kuran kelimelere çekim edatı denir (Hacıeminoğlu, 1992: 1).

bile:

‘avrat dağı bile koşup ısmarlayalım 1/12.

gibi:

Bunuñ gibi sözleri söyleme 1/21

incü dizer gibi yerlü yerinde 30/3

göre:

aña göre bu hali şaha i‘ lām eylediler 15/9

günāhına göre cezāsını idüp toköz gün tamam oldu 31/9

için/içün:

kesüp kendüye göndermek içün Şām hâkimine mektûb yazup gönderdi. 15/4-5

edeb görmediği içün 20/15

ile:

berekâtıyla 20/13

ucuyla 27/5

üzre:

şāh ayak üzre kâlkup eyitdi 31/18

-e deġin:

ķiyāmete deġin 1/10

-e dek:

vaķte dek ki elbette ġün bize daġı devlet döner 38/16

şabaġa dek 39/9

-dan/-den sonra:

benden *sonra* 17/20

-dan/ -den ġayrı:

ġīleden *ġayrı* 126/7

ţopraķdan *ġayrı* 35/11

2.3.6. Baġlaç

Eş ġörevde veya eş deġerde birbiriyle ilgili kelimeleri, kelime gruplarını, cümleleri baġlayan ve bunların birbiriyle bazen anlam bakımından bazen de şekil bakımından baġlantı kuran anlamlı ve ġörevli dil birliklerine baġlaç denir (Yavuz, 2013: 41).

2.3.6.1. Anlamına ġöre baġlaçlar

-Şart Bildirenler

Eger:

Eger bileydüm cān acısı böyledir. Bir kimesneye degineñ urmazdım. 20/5-6

-Sıralama Bildirenler

Amma:

İy şāhım! Evvelki vezīr her ne söylediyse maḳbuldür. *Amma* hiç vaḳtde düşmāna muḳāvemət zamānında za‘ yıflıñ göstermek cā‘ iz degildir. 38/18-19-20

İle:

Yine bu ḫile ile bir çāre bulunur 42/ 1

Ve:

Ve cenk gününde cümle begler gelüp bu şaha tābi‘ olup *ve* ol şahı tutup eline virdiler *ve* ol vilāyeti ḫile sebebiyle zabt eyledi *ve* ol ḳavi şāh gāfil oldığı ecelden başından *ve* memleketinden olup helāk oldu. 42/ 8-9-10-11

-Sebep Bildirenler

Çünkü:

Çünkü yakın geldi bunlardan āhvāli su‘ āl eyledi 57/9-10.

Zirā:

“İy şāh! benim sözime inanmazsıñ ama ‘ āḳıbet yakın zamānda saña oğlandan bir zarar gelecektir *zirā* bu gice bir rü‘yā gördüm şāhıma söylemek bana farz *ve* saña daḫı işitmek vācip gibidir. 57-23/58/1-2

- İstisna Bildirenler

Meger:

Meger pādīşāhıñ altun ḫalḫāllı uruşmaḳda göyür bir semiz ḳoçı var idi. 116b717-18.

-Atıf Bağlaçları

İle:

O ḫal ile şāhlarınıñ yanına getürdiler 113/14-15

-Atıf Vavı

ü/u:

zevķ u şafādan 87/19

‘aded ü ħesābı 87/21

Ve:

Şehzāde daķı ħātūnı görünce biñ cānla ‘aşık olup pes iki māh-pāre bir yere gelüp zevķ u şafādan şoñra ħātūn oğlana fāĥire ķumāşlar ve bī kıyās altun ve zī-ķıymet cevāhir taşlar gösterdiği ‘aded ü ħesābı ķaleme gelmez ve eyitti: “İy cānım! Bu mālıñ cümlesi benimdir anamdan ve babamdan ķalma mīrāsımdır ve ol ħācede olan māl daķı benimdir. Eger beni şabāĥ şalıvırmez iseñ ve beni ħelālliğe ķabūl ider iseñ, bu mālıñ mecmū‘ı seniñdir ve seniñ olsun didi.87/18-19-20-21-22-23, 88/1-2.

-Açıklama Bildirenler

Belki:

Belki şifā bulur 98/10

Elbette:

Tā evvel vakte dek ki elbette gün bize daķı devlet döner. 38/15-16

Gerçi:

Gerçi ĥaķ te‘āla istiķāmeti alur 51/8

Gerekdür ki:

Eyitdi: “Şol kimseye itmek gerekdir ki aña iki ĥaşlet ola. 33/9-10

Ĥālbuki:

Şād olayım ĥālbuki sen benden irşād olmaķ istersiñ 97/16

Ĥattā:

Hattā Bel‘im Bağur hikāyesi bir ‘acāyip hikāyedir 43/9

Şöyle ki/kim:

Şöyle ki: “Bir kişinün ayağına diken batduқта ayağını dizi üstüne alup ağzı yarıyla ışlar
27/4-5

Şöyle kim şehzādeniñ başı gide 107/15

Dimişler ki:

Dimişler ki kişi ‘avratla meşveret idüp ve sözünñ hilāfını işleye. 43/4-5

Ta ki:

Tā ki ben dağı cān acısını bildim 20/7-8

2.3.6.2. Fonksiyonlarına Göre Bağlaçlar

-Cümleleri Bağlayanlar

Ancak:

Bunca zamāndan beri sarāy-ı aḥirete intikāl buyurmuşlar biñde biriniñ ismi bilinmez;
ancak falan zamānda bir hükümdar var imiş 1/9-10

Dağı:

Şāh dağı: “Söyle dinleyelim.” didi.43/10

Gāh...gāh:

Gāh şādī, *gāh* ğam 38/17

Gerçi:

Gerçi ḥaḳ te‘āla istikāmeti alır 51/8

Hem:

Ben dağı kimesneye dövmeyeydim ve hem edeb sebebiyle şimdi sen dağı şāğ olup ben
dağı bu ‘azāba giriftār olmazdım. 20/8-9-10

Ki:

Bundan büyük suç olur mı? Hele ben cān *ki* meded iriştım 20/22-23

Kim:

Kim bu fitne deryāsın cūşa getüren 21/10

Ola ki:

Bilmiş ola ki ‘avrat mekrinden kimler helāk oldu 16/10-11

Şöyle ki:

Şöyle ki cihān aḥnıñ ḥükmi altında idi 27/23

Lākin:

Ḥāṣā ben saña darılayım lākin yarın bu kelāmı senden bu beg daḥı duyar evvel daḥı söylemek murād ider 65/9-10

Ve:

Ve ḥal böyledir. 28/7

Veya:

Teftiṣ idüp vezīrlar söziyle veya ‘avām söziyle ‘amel ide 37/6

-Kelimeleri Bağlayanlar

Hem....hem:

Netekim ṣāhiñ birisi oğullarıyla vezīrleriyle ve memleket ihtiyārlarıyla meşveret ve tedbīr eylediği, hem dünyası ve hem ahireti ma’mūr oldu. 27/16-17-18

Ve:

Ḳāḍı eydür: “İy oğullarım! Bu ḥuṣūṣda merdlik ve mürüvvet bunların ḳanğısındadır? 75/12-13

Veyā:

Müslümān birbirine kılıç *veyā* gayrı ālat ḥarb ile cenk idüp 38/5

Veyāḥut:

Üç seneye kadar ya ölürüm şāh olur yāḥut ḳabaḥati avf *veyāḥut* bir ḥāl olup ḳurtulurum.
47/1-2

2.3.7.Fiil

Bir kılışı, bir oluşu veya bir durumu anlatan; olumlu ve olumsuz şekle girebilen kelimelerdir (Korkmaz, 2010:91).

2.3.7.1. Olumsuzluk Ekleri

Fiil kök ve gövdelerine *-ma*, *-me* eklerinin getirilmesiyle yapılır. Bu ek fiilin geniş zaman çekiminde fiile geldiğinde geniş zaman eki ile bir olup *-maz*, *-mez* şeklini alır.

itmezse 77/2

gelmez 16/22

öldürmezdim 20/10

2.3.7.2. Şahıs Ekleri

Fiilin gösterdiği oluş ve kılışın şekle, zamana ve şahsa bağlı bir yargıya dönüşerek bitmişlik kazanabilmesi ancak fiil kök ve gövdelerine şahıs eklerinin de getirilmesi ile mümkün olur (Korkmaz, 2014:518).

Zamir Kökenli Şahıs Ekleri

Eski Anadolu Türkçesinde zamir menşeli şahıs ekleri öğrenilen geçmiş zaman, geniş zaman, gelecek zaman, şimdiki zaman, istek çekimlerinde kullanılmıştır.

Teklik: 1. Şahıs: *-am*, *-em/-ım*, *-im*

tağdırım 68/13.

2. Şahıs: *-sın*, *-sin*

bilesin 68/15.

3. Şahıs: -(-dur, -dür, -durur)

olmuşdur 52/14.

Çokluk: 1. Şahıs: -uz, -üz/-z, -iz, -uz, -üz

olamayız 38/13.

2. Şahıs: -sız, -siz

idesiz 73/4.

3. Şahıs: -lar, -ler

keseler 15/7.

İyelik Kökenli Şahıs Ekleri

Metnimizde bilinen geçmiş zaman ve şart kipleri çekimlerinde kullanılan şahıs ekleridir.

Teklik: 1. Şahıs: -m

besledim 17/4

: 2. Şahıs: -ñ

eylediñ 74/15.

: 3.Şahıs: -

Çokluk: 1. Şahıs: -k, k

eyledik 97/13.

: 2. Şahıs: -ñız, -ñiz, ñuz, ñüz

söziñüz 31/15.

: 3. Şahıs: -lar, -ler

eylediler 15/9

Emir Ekleri

Teklik: 1. Şahıs: -

3. Şahıs: - sun, -sün

şorsun 15/13.

Çokluk: 1. Şahıs: -

2. Şahıs: -ñ, -ñuz, -ñüz, -(1)ñız, -(i)ñiz, -(1)ñuz, -(i)ñüz, -(u)ñuz,

-(i)ñiz

görürsünü 28/9.

: 3. Şahıs:-sunlar, -sünler.

binsünler 61/19.

2.3.7.3. Fiil çekimi

Haber Kipleri

Haber kipleri zaman anlamı taşıyan kiplerdir. Eklendikleri fiil kök veya gövdelerinde eylemin hangi zaman içerisinde gerçekleştiğini bildirir.

Bilinen geçmiş zaman -dı, -di, -du, dü: Fiilin belirttiği iş ve oluşun içinde bulunulan zamandan önce yapıldığını ve kesinlikle bittiğini ifade eder. Bilinen geçmiş zaman eki Eski Türkçede -tı, -ti, -dı, -di şeklinde kullanılmıştır (Gabain, 2000:80). Eski Anadolu Türkçesinde ise bu ek -dı, -di, -du,- dü şeklinde geçmektedir (Yavuz, 2013:91).

Teklik 1. Şahıs:

irüştüm 28/6

virdüm 34/6

getürdüm 35/9

Teklik 1. Şahıs ekinin olumsuzu:

idemedim 71/4

Teklik 2. Şahıs:

eylediñ 74/15

Teklik 2. Şahıs ekinin olumsuzu:

incitmediñ 19/7

Teklik 3. Şahıs:

şordı 51/3

öldi 18/19

çıkdı 56/8

Teklik 3. Şahıs ekinin olumsuzu:

komadı 30/4

Çokluk 1. Şahıs: eyledik 97/13

Çokluk 1. Şahıs ekinin olumsuzuz:

yemedik 97/12

Çokluk 3. Şahıs:

gösterdiler 52/22

geldiler 59/12

Çokluk 3. Şahıs ekinin olumsuzuz:

görmediler 106/9

Duyulan geçmiş zaman –mış, -miş, -müş: Geçmiş zamanda yapılmış olan ve yapıldığı anda görmediğimiz, bilmediğimiz, bir hareketi anlatmak için duyulan geçmiş zaman eki kullanılır (Ergin, 2012:300). Metnimizde duyulan geçmiş zaman çekiminde teklik üçüncü, çokluk birinci ve çokluk üçüncü şahıslar bulunmaktadır. Diğer şahıslarda duyulan geçmiş zaman çekimi bulunmamaktadır.

Teklik 3. Şahıs:

gitmiş 1/6

itmiş 17/14

Çokluk 3. Şahıs:

kesmişler 72/8

dimişler 85/1

Gelecek zaman –acak, -ecek: Henüz gerçekleşmemiş olan ancak fiilde bildirilen işin ve hareketin içinde bulunulan zamandan sonra yapılacağını belirtir. Eski Anadolu Türkçesi döneminde gelecek zaman eki -ısar, -iser şeklindeydi. Osmanlı Türkçesi ve Eski Anadolu Türkçesinin son dönemlerinden itibaren gelecek zamanın kip eki –acak, -ecek şeklinde kullanılmıştır.

Teklik 3. Şahıs:

‘azāp ıdecektir 29/11

zarar ıdecekler 46/11

Geniş zaman –r, -ar, -er, -ır, -ir, -ur-, -ür

Teklik 3. Şahıs: gider 51/14, öldürürdi 19/3, çeker 48/21, gelür 30/13.

Çokluk 1. Şahıs:

ideriz 39/18.

Çokluk 3. Şahıs:

olurlar 64/18

ağlarlardı 35/11

şaçarlardı 36/12

Geniş Zamanın Olumsuzu: Geniş zamanın olumsuzu -maz, -mez ekiyle yapılmaktadır.

olmaz 41/7

kalmaz 52/8

toyurmaz 35/13

Dilek Kipleri

- Emir

Çokluk 1. Şahıs:

teslim idelim 19/14

tehir idelim 38/14

vilâyetimize gidelim 38/14

Çokluk 3. Şahıs:

çıkşunlar 31/16

- Şart

Metinde kullanılan şart kipinin görünümü aşağıdaki gibidir.

Teklik 3. Şahıs:

atsa 30/10

olsa 30/22

çıkılmazsa 68/18

Çokluk 3. Şahıs:

koydularsa 37/2

olmazlarsa 43/15

Olumsuzu: olmasaydım 59/2

-Gereklilik

kesmek gerek 30/22

kesmek gerek 31/4-5

- **İstek:** Metinde kullanılan istek kipinin görünümü aşağıdaki gibidir

Teklik 2. Şahıs:

olmayasın 82/15.

Teklik 3. Şahıs:

ola 82/20

eyleye 16/15

Çokluk 3. Şahıs:

ideler 45/6

içüreler 28/2

göreler 104/22

Olumsuzuz:

olmaya 21/13

bulmaya 30/4

ağlaşmaya 36/1

1.3.7.4. Birleşik çekimler

-Rivayet

Geniş Zamanın Rivayeti:

var imiş 1/10

-Şart

Bilinen Geçmiş Zamanın Şartı:

aldıysa 62/8

Geniş Zamanın Şartı:

bâliğ olursa 90/11

2.3.7.5. Ek Fiil

Bilinen Geçmiş Zamanı

olmuş idi 92/15

itmiş 29/3

Geniş Zamanı

çokdur 84/16

öldür 21/1

Şartı

öldirdi ise 20/1

Zarf-Fiili

ider iken 19/4.

2.3.7.6. İsimden Fiil Yapma Ekleri

-a-:

dilese 101/1

-ar-:

karar 21/5, ta'âmlardan 26/13

-la, -le:

işlemek 49/22

zehirleyelim 54/17

2.3.7.7. Fiilden Fiil Yapma Ekleri

-l-:

kesildiği 72/10

şarılmış 56/13

-n-:

bilinmez 1/10

görünce 22/17

-ur-, -ür-:

öldürürüm 118/19

-dur-:

oldur 27/2

kıldurup 26/20

-ar-:

çıkarur 51/15

2.3.7.8. Birleşik Fiiller

it-:

‘acele itmek 27/1

‘add itmek 27/11

eyle-:

Takrîr eyle.” 27/20

karâr eyledi 91/22

emr eyledi 91/11

kıl-:

hâzır kıldurup 26/20

ol-:

maḳbûl ola 27/14

şabâḥ oldu 68/23

2.3.8. Ünlem

Aniden ortaya çıkan duyguların etkisiyle ağızdan bir çırpıda çıkan, bu duyguları daha etkili anlatmaya yarayan kelimelere veya sözlere ünlem denir. Ünlem aşırı duygu hallerini ifade eder. Metinde tespit ettiğimiz ünlemler şunlardır:

İy:

İy şāh 106/6

Ah:

Ah idüp oğlanı zindāna gönderdi ve kendü şükre gitti. 37/9-10

Pes:

Pes bunlar şeyhe ne kadar iqdām ta‘ām eylediler olmadı. 44/23

Pes, ol yigit madem ki ol begiñ apusundan bir ayrı begiñ apusuna gitti. 64/23

Yā:

Yā şeyh sen buraya gelmege hācet degil idi.11/18-19

Yā pīr! Her bir vezīrim bir söz söylediler. 48/12-13

Vay:

Bizden su‘āl iderse vay bizim hālimize.35/4-5

Vay şāh eriyle ‘avrat arasında çok hūku vardır 66/13-14

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİN

Bu bölümde, Tarih-i Kırk Vezir adlı eserin ilk 126 sayfasının transkripsiyonu yapılmıştır. Sayfa numaraları ve satır numaraları metin içerisinde verilmiştir.

3.1. TRANSKRİPSİYON

[2]

(1) Bismillāhırrāhmānırrāhīm

(2) Hāmd-ı fīravān ve şükr-i bī-pāyān ol hālik-i kevn ü mekân ve rezzāk ins (3) ü cān cellet kudretehu ve ‘azzet ‘azameteHu- hāzetlerine olsun ve şalavāt (4) u teslimāt-ı lā- yuḥsā ve lā-ye‘ addu ol Resūl üzerine olsun. Ve daḥı (5) āl u āşḥābları üzerine olsun riḍvāna’llāhu te’ālā ‘aleyhim ecma‘in (6) (ve b‘ad) emir-i ‘adl-āyīn Maḥmūd Sebük Tegin bir gün vezīrlar ile (7) şohbet ider iken, vūzerā-yı rūşen-re‘yi dūnyāya gelüp gitmiş ve fevt (8) olup geçmiş ümerāyı zıkr itdiler. Hāzet-i maḥmūdu’l- hişāl (9) ve mes‘ūdu’l-bāl buyurdi ki “Ol ümerānıñ ismi nedir?”

Vezir eyitdi: (10) “Bunca zamāndan berü sarāy-ı aḥirete intikāl buyurmuşlar biñde biriniñ ismi (11) bilinmez; ancak fūlān zamānda bir hūkümdār var imiş diyü söylenir (12) didüklerinde buyurdu ki, baña bir tedbīr ide siz ki tā kıyāmete deḡin ismim (13) sarāy-ı cihānda mezkūr ve namım meşhūr olsun.”

Vezīrlar beyān itdiler ki: (14) “Bir ‘imāret binasına şürü‘ buyursañız mūrūr-ı eyyām ile ḥarāb olur. (15) Namıñız baḡı ḡalmaz ve aḡar memleketde söylenüp meşhūr olmaz” diyü (16) her biri bir dürlü söz söylediler. Min-ba‘d münāsib görölmedi.

‘Āḡıbet (17) Maḥmūd’uñ Ḥaşş Ayās nāmında bir sevgülü ḡizmetkārı var idi.

[3]¹

[(1) Gayet ‘āḡıbet tedbīr şāḡibi olup (2) meger pādīşāhıñ adına bir kitāp taşnīf oluna ki tā kıyāmete (3) deḡin ḡalup memleketden memlekete şāyi‘ olup oḡuna. Ve ol (4) kitābıñ sebebiyle pādīşāhıñ ism-i şerīfleri yād olunup alā (5) āḡiru’z-zamān ḡayr du’ā ile mezkūr ola didikte vezīrlar daḡı (6) buraya lāyık bu tedbīri muvāfiḡ görüp taḡsīn itdiler.

¹ Metinde 3-14 varaklar eksiktir. Bu eksikliği gidermek amacıyla İBB Atatürk Kitaplığı’nda kayıtlı olan Mehmed Cemal Efendi matbaasında Hicri 1303/(M.1886) yılında basılan nüshadan yararlanılmıştır.

Ol (7) maḥalde Maḥmūduñ Firdevs-i Ṭusi nāmında bir kāmīl ve ‘ārif āgāh (8) üstādı var idi. Pādīshāh ol kāmīle emr eyledi. Ve šāhnāme (9) kitābın ki altmış biñ beytine birer altūn virüp kendi adına (10) te’līf itdirdi. Ol sebep ile sultān Maḥmūduñ nāmı tā (11) kıyāmete degin bākī kıla ve ḥayr du‘ā ya mazḥar olup zıkr oluna.

(12) Şimdiki ḥalde daḥı şevketlū pādīshāh-ı ‘ālem-penāh gerūfer ve (13) şehensāh-ı baḥr u ber sultān-ı cihān meṭa’-ı keyvān Sultān (14) Muştafa ḥān ḥazretleri durur, adı ile āl-i ‘oşmān tūrupdur (15) bādī’ ile vech-i devrān yüzünden güldi gözleri cihānıñ (16) tarāvet buldı. Ruḥsār-ı zamānı selefü’l zıkr-i eyyām ile (17) mūrūr iden pādīshāhlarıñ ‘adālet ve inşāf ile icrā-yı (18) āyınleri ve merḥamet u is‘āf ile taḥt-nişin olup (19) evşāf-ı ḥamīde ve a‘tāf-ı celīlelerin kendüye sīret ve (20) ‘ādet idinüp feşāḥat meydanınıñ şehsūvārları ve baḥār-ı (21) ma‘rifet me‘ādinıñ ḡavāşları nām-ı şerīflerine bunca kitāblar (22) taşnīf eylemişler ve dürr-i meknūn ve ma‘ārif u fūnūn ile nice (23) mu‘ellefāt cem‘ eylemişlerdir. Umīddir ki kıyāmete degin ḥayr du‘ā ile (24) yād olunur ve ‘adl ve dādı ve ilıñ üzre ittiḥādı ebeden (25) ḳalır. Zīrā seḥa- ve cūd ile ḥatem-i tāi mu‘ādil ü ‘adl ile (26) nūş-i revāna mümeşşel olup memleketinde bāy ve gedā olanlar

[4]

(1) müreffehü’l bāl olmuşlar. Mekkārım aḥlāḳları daḥı lā-ya‘du lā (2) yuḥşadır. Ḥaḳ te‘āla anı serīr saltanatda pāyidār va‘az (3) ve rif‘atde ber ḳarār eyleye āmin. (4) İrād ḥikāyetler ki bu kitābda mestūrdur ve pend u naşīḥat (5) ṭarīḳi üzre mezkūrdur.

Rivāyet olunur ki bir ulu (6) pādīshāhıñ ḥātūnı ḡayrı anādan olan oḡlunı atāsına (7) ḥıyānet oldıḡın nā-ḥaḳ yere bildirüp ve ol pādīshāh (8) ḡazaba gelüp kırk şabāḥ oḡlunı öldürmege getürdükde (9) ol pādīshāhıñ kırk vezīri var idi. Her biri ‘aḳl (10) deryāsında ve fīkr u ferāsetde bī-naẓīr ve bir re’y-i tedbīr idiler.

(11) Her şabāḥ ol pādīshāh oḡlunı getürdüp ḳaşd eyledikde (12) ol vezīrler pādīshāha naşīḥat idüp her şabāḥda bir (13) vezīr bir ḥikāye söyleyüp pādīshāhıñ ḥātrın teselli ve (14) ḡazabını def‘ idüp şehzādeyi elinden ḥalāş iderlerdi. (15) Ve yine ol mekkāre ḥātūn her gice pādīshāhı kendi (16) ḥāline koymayup her bār şehzādeniñ ḳatli içün aḡvā (17) virüp demdeme ve zemzeme ile pādīshāha her gice bir ḥikāye (18) naḳl idüp pādīshāhıñ ‘aḳlını giderüp ol daḥı ol (19) mekkāre ḥātūnuñ söziyle her şabāḥ kırk gün oḡlunı (20) öldürmek içün ḥuzūrına getürdüp vezīrler daḥı (21) birer ḥikāye naḳl iderek ḥalāş iderlerdi. Kırk günden (22) soñra şehzādeniñ toḡrılıḡı zāhir ve mekkāre ḥātūnuñ (23) kezib ü bühtānları bāḥr olup cezāsını buldı (24) ve şehzāde pederi yanında

ziyāde mergūb ve maḳbūl olup (25) ḥaḳīḳat ḥālī ma‘lūm oldı. Pādişāh ve ḥātūn ve şehzāde ve (26) üstādı ve kırk vezīrler bunlarıñ mābinlerinde vāḳa‘ olan

[5]

(1) maceraları beyān ve kırk günde vezīrleriñ ve kırk gicede (2) ḥātūnuñ söyledikleri ḥikāyāt ‘ayān ve naḳl-i beyān olunur.

(3) Ve bi’llāhi’t- tevfiḳ ve huve ni‘ma’r-refiḳ

(4) Tevārīḥ kitāblarında rivāyet iderler ki diyār-ı ‘acemde bir ulu (5) pādişāh var idi. İsmi Şāh Ḥāfeyn idi. Heft kişver anıñ (6) ḳabza-yı taşarrufunda idi. Semāḥat ve ehliyet ve ferāset üzre (7) olup şehir-i yārлық ve ḳavā‘id saltanat anda mevcūd idi. (8) Ḥaḳ te‘āla ḥazretleri ana bir maḥbūb oḒul virmiş (9) idi. Cihān ḥaḳḳı anıñ ḥüsnüne meftūn idi. Her kim cemāline (10) naḫar itse (le-sıḫrun hāzā) dirlerdi ve ḳad-bālāsına naḫar iden (11) (māhzā-i beşer) dirlerdi. Cemālī ḥūb ve kendi mergūb ve (12) ‘uşşāḳa maṭlūb idi. Bāḳi pesendide ḥüner ve kemālī var idi. (13) ‘ilm oḒumaḳda ve yazı yazmaḳda ve oḒ atmaḳda ve şilāḥ (14) oynamaḳda nazīrī yok idi ve evşāf-ı cemīlesi ḥ‘āş ve (15) ‘avām arasında mezkūr ve şöhretli olup pādişāh daḫı anı gördükce (16) şad hezār sürūr ḥāşıl iderdi ve anı māye-yi (17) ḫayāt bilürdi ve oḒlānıñ vālidesi Çīn maḥbūbelerinden (18) idi. Bir gün vālidesi bī-ḫuzūr olup aḫirü’l emr mu’ālece (19) kār itmeyüp vefāt eyledi. Bunuñ üzerine birkaç eyyām mūrūr (20) itdıkde bābāsı bir ulu pādişāhıñ kızın alup sarāyına (21) getürdi. Bir zamāndan soñra bu ḫātūn şehzādeye ‘āşık olup (21) nice zamān ‘aşḳını gönünde gizleyüp o ki evlādımdır ne (22) çāre deyüp āşikāre idemedi ama günbegün cemālını (23) müşāhede eyledıkce ateş-i ‘aşḳdan şabra mecālī kalmayup (24) hemān ḫile taḒarcıḒın meydāna çıkarup leyl ü nehār ḫile ile (25) meşḒul olup meger pādişāh şehzādeyi ‘ilm-i he’yet ve (26) ‘ilm-i nücūm ta‘allim itmek itmek iḫün bir üstāda virmiş idi.

[6]

(1) OḒlan daḫı gice gündüz ‘ilm taḫşilinde olup bir gün (2) üstādı şehzādeniñ ṭāl‘ine naḫar idüp gördiḒi kırk gün (3) ḳadar Ḓāyet maḥbūstadır. Bir söz söylese bir ‘aḫīm ḳazā (4) gösterir. Pes üstādı ziyāde elem çeküp teng-i ḫāṭır olup (5) şehzādeye didi ki bugün seniñ ṭāl‘ine baḒdım Ḓāyet nuḫūsetde (6) gördüm. Şöyle ki nīm cāndır. Allah te‘ālanıñ ḳazāsına ve (7) emrīne itā‘at itmek ve benim ve vaşiyetimi tutmaḒ gereksin ve (8) alā başdan olursuñ didi. Şehzāde bu sözi üstādından (9) işitdi rengi muteḒayyir oldı. Ḥ‘ācesine eyitdi: “sen ne (10) emr idersin yapayım.”

H̄āce eyitdi: “iy oğul bu kazānıñ def̄ ine (11) çāre kitābda şöyle zikr ider ki kırk gün kadar hiç (12) bir söz söylemeyesin. Eger başıñ üzre yalın kılıc olursa (13) dağı pes esmā-yı şerīfeden ve evrād-ı munīfeden şehzādeyi hıfz (14) itdirüp pederi yanına gönderdi ve üstādı dağı (15) zīr-i zemīne gizlenüp pinhān oldu çün şehzāde pederi (16) katına vardı pederi oğlum bugün ne okuduñ ve ne yazdıñ” (17) didi. Şehzāde pederine hiç cevāb virmedi.

Şāh yine eyitdi: (18) “İy cānım oğul üstādın neler didi.” Yine hiç cevāb (19) virmedi.

Yine, “iy cānımıñ cānı oğul saña ne oldu niçün (20) söylemezsin.” didi. Yine cevāb virmedi.

Pes şāh lālāsına (21) eyitdi: “oğlānıñ bugün melāleti vardır. Vālidesiniñ yanına (22) götür ola kim gönli açıla.” didi.

Pes lālāsı oğlanı (23) hātunıñ yanına götürüp didi. “İy hātūn bu oğlanıñ (24) melāleti vardır bugün babasına hiçbir harf kelām söylemedi. (25) Anıñ içün seniñ yanıña gönderdi. Belki vālidesiniñ (26) yanında söyler didi. Hātūn şād oldu. Eyitdi: “evi hālvat

[7]

(1) idiñ varıñ gidiñ şehzādeden bir haber alayım ve melāletin ve (2) taşasın gidereyim.” didi.

Çünkü oğlan ile kendi (3) kaldı. Hātūn kolunu oğlanıñ boynuna bırağup, iy benim (4) cānım, āh benim sulṭānım saña ne oldu ki hātırın böyle melūl (5) ve perişān ve maḥzūn ṭurursun pederiñiziñ her nesi (6) var ise benim elimdedir. Eger sen benimle gönül bir idüp (7) bir gömlekden başı çınkarırsın ve sözime uyarsan (8) ben seniñ melāletini def̄ iderim. Didi.

Şehzāde aña dağı (9) cevāb virmedi. Tekrār hātūn eyitdi: “ Sen yetişmiş yigidsin (10) ve ben dağı genc hātūnum pederiñ fertūt-ı kuvvecidir. Ne re’y (11) ve ne tedbiri vardır. Gice ve gündüzde bir hünerden haberdār (12) degil eger sen beni toğrılık yüzünden inandurup yemīn (13) idersin beni helālliğe qabūl idersin benim elimden gelür ki (14) pederiñi öldürüp seni yerine pādişāh iderim evvelā ben (15) şimdi yemīn iderim vallāhi ve billāhi ve tallāhi ben sözleri (16) derūn-ı dilden ve cān-ı gönülden söylerim ve bu sözlerime (17) bir hilāf itmezsen dağı baña yemīn ile inandır tā ki aña göre (18) ben dağı tedārik göreyim” didi.

Şehzâde hiç cevâb söylemedi.(19) Hâtûn eyitdi: “iy cânımdan ‘azîzim eger pederiñi nice (20) öldüreyim dirsın işte hâzîne bir kaç dürlü zehr (21) vardır bir dürlüsüsünü bir kimse yedikde üç ay hasta olup (22) şöñra vefât ider halk ne sebebeden öldüğün bilmezler ve (23) zehr yedüğün kemân itmezler hemân hasta oldu dirler. (24) Lâ-cürm seni şâh iderler ve eger dirsın ki benim analığımsın ben (25) seni nice alayım tarîk budur ki beni velâyetime gönder yolda (26) giderken arkamdan birini gönder harâmî şeklinde gelsün

[8]

(1) beni gice ile basup alsun benim için harâmî aldı deyü (2) şây‘i olur şöñra beni ol yigitden cāriye nāmıyla şatup (3) al şöñra helâl idinüp taşrif idersin tâ ki kimsene (4) tuymaya.” didi.

Şehzâde aña kaç‘iyyen cevâb virüp söylemedi (5) hemân söylemesine hâtûnuñ hâli perîşân olup tākati (6) tāk oldu.

Eydür, iy cânım ve iy rûh-ı revânım baña niçün (7) söylemezsin. Diyüp kolını şehzâdeniñ boynuna koyup (8) kendüye çeküp kaşd eyledi ki öpe şehzâde gâzaba gelüp (9) eli arkasıyla hâtûnun ağzına öyle çarpıdı ki hâtûnuñ (10) ağzı toptolu kan oldu. Çün hâtûn bu hâli gördi (11) gâzab âteşi sînesiniñ tenevvürünü öyle yakdı ki damâğı (12) tütününden kalbine şerîri yetişdi bre sefiye oğlan ben (13) dilerim ki şimdi pederiñe söylerim her pârçanı kulagınca eylesün. (14) Deyüp, saçın dağıdup ve ağzı kandan kaftânıñ dört (15) yanına bulaşdırup maḥzûn ve giryân ve zebûn ve nālân (16) urdı oğlan daḥı kendi halvet-i ḥanesine gitdi.

(17) Bir zamândan şöñra pâdişâh ḥareme gelüp şehzâdeniñ hâlini (18) hâtûndan su’âl itmek diledi. Gördi ki hâtûn kızıl kana (19) boyanmış oturur. Pâdişâh bu hâle müteḥayyir oldu ve hâtûna (20) bu hâl nedir? “baña beyân eyle” didi.

Hâtûn eyitdi: “iy şâh ol (21) seniñ nâ-ḥalef oğluñ ḥaşâ kim oğluñ ola.”

Şâh: “hâl (22) nedir” didi.

Hâtûn eyitdi: “ol nâ-ḥalef oğlanı gördüm ki (23) melâleti var ben daḥı sarâyı halvet itdim ki melâletin def (24) ideyim su’âl eyledim niçün melûl olursın.” didim.

Hemân (25) baña el uzadup benimle zinâ itmek murâd eyledi ben daḥı men (26) eyledim şöñra baña eydür benden ne kaçarsın eger baña yâr olup

[9]

(1) benimle gönül bir idersin ve beni inandırırısın benim babamı (2) öldürüp ve seni helâl idinüp māl ve memleket ve taht (3) ve saltanat elimizde olsun” didi.

Ben rızā virmedim bu āhvālī (4) pādīşāhıma bildirmek için beni öldürmek istedi cān (5) hālāşı-çün feryād eyledim ‘ākıbet beni bu hāle kōdı gitdi.

(6) İmdi, iy şāh! taḥkīk bilkim saña kaşdı vardır. Kendi(7) başıñ çāresin gör zīrā tāc ü tāht eliñden gider. Hemān (8) ol seni öldürmezden evvel sen anı öldür ki şerrinden emān (9) olasın. Didi. Çün şāh hātūndan bu sözi işitdi (10) gāzaba gelüp ol gice gözine uyku girmede ve şabāḥ (11) irkenden taşra çıkup tahtında karar ve şehzādeyi (12) getürüp hazır kıldı ki cellāda emr idüp boynunu (13) ura yanında olan meşāḥibler cellādı tevķīf itdirüp (14) tiz elden vezīrlere haber gönderdiler. Vezīrler bu āhvālī (15) bildiklerinde hemān sür‘atle kırk vezīrleriñ mecmū‘i pādīşāhıñ (16) huzūrına gelüp, iy pādīşāh! bugün şehzāde pādīşāhıñ hışmına (17) neden böyle müsteḥāk oldu deyü şordılar. Pādīşāh (18) vāk‘i olan mācerāyı vezīrlere nakl u beyān eyledikde (19) hemān ol zamān

(20) (Bāş vezīr)

(21) Eyitdi: “ iy pādīşāh! ‘avrat sözine uyup oğluña (22) kıyma. Allāh emrinden ve peygamber şerī‘atinden taşra iş itme (23) ve şerī‘atde kişi ‘avrat söziyle ‘amel itmege ruḥşat (24) yokdur. Eger şehzāde bu işi hātūn itdigine şahidleri (25) var ise ulu kat-ı fermān pādīşāhıñ ola tā ki (26) nā-ḥāk yere kān dōkmüş olmayasın sonra nedāmet ve

[10]

(1) perīşānlık görmeyesin ve dimişlerdir ki bir memleketde zulm (2) ne kadar olsa pādīşāh olan zāta vācibdir ki anı def‘ (3) eyleye nerde kaldı ki şāhlar şerī‘atden taşra iş işleyüp (4) nā-ḥāk yere kān dōke zulmī def‘ itmek yā bende ihmāl (5) iderlerse ḥāk te‘āla anları dört dürlü belāya giriftār ve (6) mübtelā ider. Birinci, ‘ömrini kışa ider. İkinci, üzerine (7) düşmān māt olur. Üçünci, düşmānlarına zafer ve nuşret (8) virir. Dördünci, kıyāmet gününde Ḥāk te‘āla aña gāzab (9) ve cehennem ‘azābına müsteḥāk ider. Pes ‘ākıl oldur ki beş (10) günlük ‘ömr için āhireti terk itmeye ve gāflet üzre (11) olmaya. Huşūşā hazret-i peygamber ‘aleyhis-selām ābdestde (12) giderken evvel teyemmüm iderdi andan ābdest alurdu. aşḥāb (13) su’āl itdiler ki yār şol şū var iken teyemmüm itmek cā’iz midir. (14) Ḥabīb-i ekrem buyurdı ki korkarım ecel beni şuya

irişdir-(15)-mez. İmdi iy şāh dünyālīga ve şāhlığa mağrūr olup şerī‘ ate muhālif bir iş olduğına rızā virme. (16) Ve dört sözine i‘timād idüp āhiretiñi hārāb itmeye (17) zīrā ‘avratlarıñ hīlesi sebebdan nice başlar kesilmişdir ve (18) hāzret-i resūl buyurmuşdur benim ümmetime ne denlū fitne (19) olursa ‘avratlardan olur belki pādīşāhım Şeyh (20) Şihāb hikāyetin işitmemiştir eger emr-i (21) şerīfñiz olursa naql ve takrīr ideyim.” didi.

Pādīşāh: “(22) dağı ol hikāyeti takrīr eyle diñleyüp aḥvāline vākıf (23) olayım.” didi.

(24) Hikāye

(25) Vezīr eyitdi: Bir gün Mısr pādīşāhınıñ meclisinde ‘ulemā (26) cem‘ olup mi‘rāc-ı aḥvālını söyleşdiler. Resūl-i ekrem

[11]

(1) hāzretleri mi‘rāca çıkup, Hāḡ te‘āla aña yedi kāt (2) göği ve sekiz uçmāğı ve yedi tāmūyı seyr itdirüp (3) ve toḡsan biñ kelām söyleşüp girü mekânına gelicek (4) düşkin bulup ve ibriki yani üzerine aḡtarılmış (5) henüz şu tamāmdı. Şu gelmeden mi‘rācdan ‘avdet buyurdukda (6) fi’l-hāl ibriki yerden kaldırup kōdı. Didiler.

Mısr (7) pādīşāhı hayrān ḡalup eyitdi ki bu siziñ söyledigiñiz (8) sözler ‘aḡıldan ba‘iddür. Huşūşā yedi kāt gök her (9) biriniñ ḡalınlığı beş yüz yıllık yoldur ve her iki kāt göğüñ (10) aralığı beş yüz yıllık yoldur gökleri ve uçmāğıñ sekiz biñi ve (11) cehennemiñ yedisini gezüp ve toḡsan biñ kelimāt söyleşdi. (12) Dirseñiz ve yine gelüp döşegin şıcaḡ ve ibriki (13) dökülmemiş bulmaḡ ‘aḡıldan ba‘iddür. Didi.

Her nice kim Hāḡ (14) te‘āla ḡāderdir didiler gördiler mümkün olmadı çün meclis (15) tağıldı bu ḡaber şeyh şehābeddin maktūl hāzretlerine (16) irişdi. Ol dağı ḡalkup sarāya gelüp pādīşāh ile (17) muşāfḡa idüp oturdılar. Pādīşāh şeyhe ‘aḡimū’l iltifāt (18) ve ri‘āyet idüp eyitdi yā şeyh sen buraya gelmege ḡācet (19) degil idi. Eger bir işāretiñiz olaydı ziyāretiñize biz (20) gelürdük bu ḡadar ḡadem-i rencide ḡılmaḡ ve zaḡmet çekmek ne (21) ḡācet.

Şeyh eyitdi: “iy şāh bugün maḡşūş siziñle birāz şoḡbet itmege geldim pādīşāh dağı ḡoş geldiñiz (22) şafā geldiñiz.” didi. Meger pādīşāhıñ oturdığı köşküñ (23) dört penceresi var idi. Yabana açılır idi.

Şeyh eyitdi: “(24) iy pādīşāh birāz pencereleri ḡapasunlar didi. Pādīşāh emr (25) itdi ḡapadılar bir sā‘at miḡdārı şoḡbet eylediklerinde (26) şeyh emr idüñ birini açsunlar.” didi. Çün birini açdılar.

[12]

(1) ūāh ūaūra baēdı gōrdikim ol meydān ūobūolu pūr (2) silāh ‘ asker ki gōkde yıldızlarıñ ħesābı var ‘ askeriñ (3) ħesābı yok atlarıñ boynuna dūūup gelūrler çün (4) pādīūāh bu deñlü ‘ askeri bōyle gōrdi cān baūından (5) ūıçrayup eyitdi bu naūıl ‘ asker tīz ħaber alıñ didi. (6) ūeyĥ: “Padiūahım ūorēma otur yerinde bir nesne yoktur.” didi. (7)

Hemān ūeyĥ emr eyitdi, ol pencereyi kapadılar aēdılar. ūāh (8) baēup bir nesne gōrmedi. Bir pencere daēı ūehre ūarūu (9) aēılurdu.

ūeyĥ emr eyitdi, onu aēdılar. Pādīūāh baktı. (10) gōrdükim mīūr ūehrine bir āteū dūūmūū yanar. ‘ Ulvī (11) havāda oynar. Pādīūāh bu ne ateūdir deyū feryād eyledi.

ūeyĥ, (12) pādīūāha: “ūabr eyle bunda ħikmet çoktur.” didi.

Bir pencere (13) daēı deñize aēılurdu. Ānı daēı aēdılar. Pādīūāh gōrdüki (14) Nīl deñizi aēılurdu. Öyle ūaūup gelūr ki pādīūāh ūuyuñ (15) heybetinden ūatı ūorēardı. Meded yā ūeyĥ deyū feryād idecek hemān (16) ūeyĥ emr eyledi. Ol biēāreyi kapadılar bir pencere daēı ūaērāya (17) ūoērı aēılurdu. Ānı pādīūāh gōrdikim (18) ol ūaērā baūtan baūa baē ve baēēe olmuū. İēinde aēar-(19) ūular, yemiūler, ve envā‘ çičekler ve ūuūı ve ūumru ve bülbüller (20) cem‘ olup öterler. Cennet miūāli bezm-i ħal olmuū pādīūāh (21) gōrünce eyitdi: yā ūeyĥ bu biēāreyi bir dem ūapamasunlar teferrüc (22) idelim ve bir sa‘ āt miēdārı seyr idüp ħayrān oldı. (23) yine ūeyĥ emr eyledi, ol ūapalı pencereyi aēdılar. Hiēbir (24) nesne gōrünmedi. Pes ūeyĥ emr eyledi. Bir leēen getürsünler. (25) ūu ile ūoldursunlar didi. ūāh emr eyledi ħāzır itdiler. (26)

ūeyĥ eyitdi: “iy ūāh bir fūūa ūutun ve bu ūūya bir kez ūāl

[13]

(1) yine çık. Otur saña ‘ acāyipler gōstereyim.”

Pes ūāh fūūayı (2) ūutunup ol leēen iēine girüp ve ūalup baūını çıēartda (3) kendini ıssız ūāē eteēinde bir deniz kenarında gōrdi.

(4) Pes, ūāh muteĥayyir ūalup eyitdi: “Gōrdün mi ūeyĥ beni ‘ ilimle yābāya (5) ūalup taĥtımı elimden aldı.” Deyū fīkr iderken baēdı. (6) ūāēda bir ūaç ūiūiler odun

keseler. Pādişāh anların yanına (7) varup selām virdi. Anlar daḥı selām alup ne adamsın (8) deyü şordular.

Pādişāh dedi ki: “bindiğim gemi deñize (9) ğarķ oldu. Ben bir tahta parçasına bindim. kırtulup (10) bunla geldim.” Didi.

Anlar daḥı merḥamet idüp her biri (11) birer miķdār eski virüp giydirdiler. Pādişāh bunlara (12) eyitdi: “Sizler kimlersiz ve ne yerdensiz?”

Bunlar eyitdiler: “Bu t̄āğın (13) ardında bir şehir vardır. bizler ol şehirdeniz.”

Pes, şāh (14) anlar ile ma‘ā ol şehre varup çarşuda gezerken bir pīr (15) na‘l-bend dükkānına uğrardı.

Na‘l-bend eyitdi: “iy yigit nereden (16) gelürsin?” Pādişāh yine bāzırgān olup kimisi ğarķ (17) olduğunu ve kendi ḥalāş olduğunu taķrīr eyledi. Ve baña (18) naşihat idersin. Didi.

Pīr eyitdi: “Çün bir ğarip -(19)-sin var ḥamām kapusına otur. her ķanğı gavur taşra (20) çıkarsa eriñ var mı deyü su‘āl eyle her ķanğı ‘avrat (21) benim erim yokdur dirse bu şehriñ ‘ādeti üzre ol ‘avrat (22) seniñ ḥātunuñ olur.” didi.

Pādişāh nā-çār varup ḥamām (23) kapusunda oturup ḥamāmdan çıkan ḥātunlara şordu. (24) Erim var diyen gitdiler nā-gāh birkaç ḥıdmetkārı bir ḥātun (25) çıkdı. Eriñ var mı? didikte yoktur deyü geçüp gitdi. (26) Şoñra ol ḥātunuñ bir ḥıdmetkārı dönüp pādişāhı (27) alup ḥātunuñ yanına getürdi. Emr-i ḥaķla ben seniñ (28) ḥelālīñ oldum. Didi. pādişāh ol ḥāle şükr kıldı. (29) Yidi sene ol ḥātun ile geçüp iki oğlı ve kıızı (30) oldu. Ḥātunuñ nesi var ise tükendi. Ve yiyecekleri

[14]

(1) kalmadı. Ḥātun eyitdi: “İy kişi var bir nesne kıazan (2) getür kem bize ve oğlancıklara ma‘işet ola didikte pādişāh (3) melül olup na‘l-bendiñ yanına varup aḥvālını na‘l-bende (4) söyledi. na‘l-bend daḥı hiç źanā‘at bilür misin?” didi.

(5) Pādişāh: “Bilmem.” didi.

Na‘l-bend pādişāhıñ eline birkaç aķçe (6) virüp eyitdi: “Var bir ip al ħamāllar yanında otur. Kimiñ (7) yūñin getirirsen saña iki üç aķçe virirler. Anıñ ile (8) sebeplenürsiñ.” didi.

Pādişāh na‘l-bendiñ sözini tutup nā-ċār (9) birkaç eyyām ħāl olup yūñ taşıdı. Ve yūñ kaldırmaķdan ip (10) pādişāhıñ omzunı kesdi. Ve sürdigi devrānı fikr idüp (11) aġlardı. Bir gün seyr iderek deñiz kenarına vardı. Meger (12) pādişāha ġusl vācip olmışdı. şūya girüp taldı. (13) Başını çıkarup kendi sarāyında şeyġ daġı (14) oturmuş kendini seyr itdi. Yā şeyġ! Allāhdan ħorķmaz (15) peygāmberden ħayā itmez misin.?

Şeyġ eyitdi: “İy pādişāh ne (16) söylersin başıñı bir kez şūya bıraġup derġal yine (17) çıkardıñ inanmazisen işte ħullarıñ tıruyor anlardan (18) şor.” Didi. Ķullardan su ‘āl idecek ħullar daġı şeyġ (19) cevap virdigi gibi söylediler.

Şāh taġayyür idüp (20) eyitdi: “Yidi seneden beri taġtımdan āvareyim siz ne bilürsiñiz. (21) bu şeyġiñ ħatline ħaşd eyledi. Ve sū-i ħaşdī şeyġe ma‘lūm (22) olup eyitdi: “İy şāh bunda ne vardır? işte bende (23) vireyim.” didi. Hemān bir fūta tutunup ol legen içinde (24) olan şūya taldı. Pādişāh cellāda işāret eyledikde (25) şeyġ başını şūdan çıkardıkda eman virmeyp başını (26) yine şeyġ ċün başını şūya baturdı kendini (27) şām vilāyetinde buldı. Ve pādişāha mektüp yazup didiki: “İy (28) şāh sen ve ben ħul ve maġlūķuz sen başını bir kez şūya (29) vurup çıkarınca gözine yidi yıllık müddet ve bu ħadar (30) göründi. Allāh u te‘āla resūluna on sekiz biñ ‘alemi (31) gösterüp yine döşegin ıcaķ bulunduġuna (32) ibriķdan şūyı dōkūldūgine ta‘accüp eylersin. Ve ol (33) sulūk-ı mi‘rācını inkār idersin. Bu işi andan ötürü]

[15]

(1) eyledüm. Ĥaķ te‘ālanıñ ħudretine şeķ u şūphe eylemesin” didi. Ĥazret (2) ċün mektūbu okudı ‘itiķādı muġkem oldu. Lākin şāh, şeyġin (3) yüzünden çekdigi miġnetleri unutmayup şeyġi tutup ve başını (4) kesüp kendüye göndermek içün Şām ħākimine mektüp yazup (5) gönderdi. Şām ħākimine mektüp vāşıl oldu. Şeyġ şehirden (6) taşra bir maġārada olurdu. Aña adamlar gönderüp şeyġi (7) maġārada tutup keseler ol maġāraya yakın vardıklarında anlara (8) pūr silāh ve atları bī- nihāye ‘asker görünür. Şeyġiñ yanına (9) girmege ħādir olmadılar. Aña göre bu ħali şāha i‘lām eylediler.

(10) Şāh daḥı vezīrlar ile müşāvare idüp vezīrlar eyitdiler: “Aña ḥile (11) budur ki şeyḥ ile dostluḡ eyleyüp bir kaç oḡlan ve cāriye (12) gönderelim ve bir mekkāre ‘avrat daḥı bile koşup ısmarlayalım. (13) Şeyḥ ile hālvat ittikte şeyḥe şorsun ve ne zamān du‘āya (14) kadar olmazsa ol zamān şeyḥiñ katline çāre olur.” deyüp şāh (15) şeyḥe bir muḥabbet-nāme yazup dostluḡ yüzünden ziyāde letāfet gösterüp (16) mişal ḥur-ı ḡilmān cāriyeler gönderüp ve bir ḥilekāra ve aḡyāra (17) ‘avrat daḥı beraber koşup ‘azimü’l letāfet ile şeyḥe gönderdi.

(18) Takdīr-i rabbānī ile şeyḥ ḡaflet idüp bir kaç gice cāriyelere yakınlık (19) idüp zevḳinde oldu. Nā-gāh ol mekkāre ve seḥḥāre ‘avrat şeyḥ (20) ile meşācit iderken şeyḥe şordı ki “Bu da‘vete kādır olmadıḡıñ (21) vaḡt var mıdır?”

Şeyḥ: “Bunuñ gibi sözleri söyleme.” dedi.

Seḥḥāre (22) el-ḥāḥ idüp şeyḥ: “Cenābet ḥalimde ḡudretim bu kadar.” dedi.

Hemandem ‘avrat (23) Şām ḥākimine bildirdi ve eyitdi: “Fulān gice şeyḥ cāriyelere yakınlık

[16]

(1) ider. Ve señ daḥı adamlarını gönder ki şeyḥi tutsunlar.” dedi. (2) Ol gice şeyḥ cāriyelere yakınlık idüp mu‘tadī üzre (3) cimā‘dan fāriḡ olunca ḡusl iderdi. Ol gice mekkāre ‘avrat (4) destilerde olan şuyı yabāna döküp destileri boş komuşdı.(5) Çün şeyḥ ḡusl itmek istedi şu bulamadı. ‘Avrat “şu (6) götüreyim” diyü taşra çıkup ḥāzır olan adamlara ḥaber verüp (7) fi’l-ḥāl içerü girdiler. Şeyḥ añları göricek ḥāl ne olduğunu (8) bilüp ḡazaya rıza deyüp hemān şem‘dānlar ile iki mūm yanardı. (9) Eline alup dönmege başladı. Gelen adamlar kılıç ile urup (10) şeyḥi şehid eylediler.

İmdi, iy şāh! Bilmiş ola ki ‘avrat (11) mekrinden kimler helāk oldu. Zinhār ‘avrat sözine uyup (12) oḡluña kıyma soñra pişmān olursun. Padişāh bu sözleri işüdüp (13) veziriñ naşihātı ḥoşuna gelüp şehzādeyi getürdüp “Bu (14) ḥātūn ile ḥālḡ nice oldu?” diyü şorduḡda şehzāde (15) cevap virüp söylemedi. Ve üstādını taleb eyleye bulunmadı.

Vezīr (16) eyitdi: “İy şāh! Bu işi şabāḥa te’ḥīr ile belki nev-cehle olduğunu (17) zāhir olur.” dedi.

Şāh daḥı şehzādeyi zindāna gönderüp kendi (18) şikāra gitdi. Çün aḡşām oldu. Sarāyına geldi. Ḥareme girdikte (19) ḥātūn yanuna gelüp: “Oḡluñ nice oldu?” diyü şorduḡda,

Şāh: “Bugün (20) te ’hîr idüp zindāna gönderdim.” didi.

Hātūn eyitdi: “İy şāh! Böyle (21) te ’hîr itme ve şabāha kadar amān virme. Zirā egriden toğrılık (22) gelmez. Hükmen dimişlerdir ki adamıñ sevgülü düşmānı ikidir. Biri māl (23) ve biri evlād. İy şāh! Ol nā-ḥalef oğluñ düşmān değil mi? Kim

[17]

(1) analığına el uzadup ve seni helāk itmege kaçd ide. Añı ben kuş (2) yavrisın besler gibi besler idim. Şimdi adam olup saña ve baña böyle (3) böyle hā’in oldı; ama eyü demişler. “*le-ḳad rabbeytū cerven tūlen dehren, (4) fe-lemmā sāre kelben ġazze ricli*”² ya’ ni bir küçük enük besledim vaḳte ki (5) büyüdü köpek oldı. Dalayup ayağıma yapuşur oldı. İmdi (6) iy şāh! Bu oğlan gelüb ‘aḳur gider seni ve beni dalādığı yerde var (7) kıyās ile sā’ir ḥalka ne yapar. Bu oğlınıñ ḥikāyetini bed- bahtlıktır. Naẓîri (8) olmayan bir şāhıñ oğlınıñ ḥikāyetine beñzer. Meger şāhım anı işitmemiştir.” (9) didi. Şāh eyitdi: “Ol ḥikāyeti baña söyle işiteyim.” didi.

(10) Hikāye

(11) Hātūn eydür: “Şöyle rivāyet iderler ki cihān sarāyında bir ulu emir (12) var idi. Ve bir maḥbūb cihān oğlu var idi. Añı bir üstada (13) virmiş idi. ‘İlm ve edeb taḥşil itmekde idi. Ol ecelden şāh (14) oğlana bir lāla ta’yîn itmiş idi. Edeb bābında kāmil idi. Ve lālāsına (15) ve ḥācesine işmarlayup oğlan bî- edeb ḥareket iderse uruñ (16) hiç raḥm itmeyesiniz eger dögmezsenniz soñra siz bilürsenniz. Pes (17) ḥāce daḥı bir sehl ḳabāḥatden içün dökerdi. Şāh daḥı andan (18) oğlanı zindāna gönderür idi. Bir gün ve bir gice aç ve şusuz (19) dururdu. İrtesi gün çıkarup üstādına gönderirdi.

Şāha: (20) “Niçün böyle idersin?” diyü şorduklarında, cevap eyledigi “Benden sonra (21) bu daḥı şāh olur. Nice adamlara dikenin urup zindāna ḳoyacaktır.

[18]

(1) Şimdi her bir acıyı tatsun. Ol vaḳt kendisi ḥükm iderken, (2) miskinleriñ ḥālın bilüp faḳirlere merḥamet ve şefḳat eyleyüp, zamānı (3) ‘adālet üzre ola. Zirā cefāyı çekmeyen ‘āşḳ-ı şefānıñ ḳadrini (4) bilmez. Zirā dermend derdmendiñ ḥalın bilür. Şimdi cefā çeküp (5) terbiye ve tevāzu’ ve edeb ve ma’ rifet ḥāşıl eyledigi ḥalde kendisine (6) ve bize nāfi’ olup ḥaḳdan lüṭuf u merḥamet ve ḥaḳdan ḥayr du’āya (7)

² Ömrümü zenginleştirsın diye bir köpek eniği eğittim. Öyle ki, köpek olunca ayağımı ısırıdı.

mazhar olur.” didi. Meger bu emriñ bir ulu şāh ile ‘adāveti olup (8) ve anıñ dağı oğlu ħ̣ācede okurdu ve ol şāh ħ̣ācesine (9) ve lālāsına dā’ima tenbīh idüp ölmeye ki benim oğlımı kimesne ura (10) ve yāhut hātrı yağılacak bir söz söyler. Şoñra cezāsını iderim.” (11) diyü ziyāde te’kīd eylediginden kimiñ ħaddi var ki oğlana bir (12) söz söyleye. Vüzerāsı her çend oğlanıñ ħaqqında böyle derlerdi. (13) Şāh ašlā muḳayyed olmazdı. Pes oğlan dünyāda ne kadar bed-bahtlık (14) var ise aḥz eyledi. Çün ħad bulūga erişdi. Begleriñ oğulların (15) ve kızlarıñ çekmege başladı. Her kim bir şey’ söylese öldürür idi.

(16) Pes ħalk ‘āciz ḳalup šāha şikāyet eylediler. Şāh oğlana sevünüp (17) “Şimdin soñra böyle itme” der idi. Čāre olmazdı āḥirü’l- emr (18) oğlan bir gice bābāsını yatdığı yerde bir ḥançer ile urup helāk eyledi. (19) Šabāḥ tahta geçüp šāh oldu. Ve zulmiyle nā-ḥaḳ yere çok ḳān döküp (20) gice ve gündüz şerden bāş ḳaldırmazdı. Çok mest olurdu. (21) Kimsenüñ ‘avratları ve oğlanları elinden ḥalāş olmazdı. Ve oḳ ve yāy (22) eline alup yanında oturup tūran begleriñ günāhı yok iken (23) göğsünden urup arkasından oḳı çıkarırdı. Ve yine oturanlara

[19]

(1) “Eyü itmedi mi?” diye şorardı. Her kim yok derse tutup çıır çıplāk (2) idüp, iki ellerin ardına bağılayup verdire ki şarūp bir uzūn (3) bez eline alup, ol begi bez ile ol deñlü döğerek ve yüzüne ve ḳarnına urarak ‘azap ile öldürürdü. Ve dā’im ‘ādeti nā-ḥaḳ yere ādem (4) öldürmek idi. Ve Pazar günü atına binüp pazara varup halā’iḳ (5) ḡalabalıḳla pazarlık ider iken, açık yerden anları oḳa tutardı. (6) Her biri ḳaçup tağılıncaya kadar nice adamlar helāk iderdi. Begler (7) vesā’ir fuḳarā elinden ‘āciz ḳalup atasına hezār la’net iderler idi.

(8) “Niçün bu oğlana küçükden edeb öğredüp terbiye yüzünden incitmediñ. (9) Tā ki şimdi bu dağı rencide olanlarıñ ḥālını bileydi” deyüp ‘āḳibet (10) begler ve re’āyā ve fuḳarā müšāvere idüp oğlını edeb ve mā’rifet öğreten (11) bir šāha gizlice nāme yazup zinhār ve zinhār durmayup hemān “İy (12) šāh! Oğlını bir miḳdār ‘asker ile bu zālīm šāhıñ üzerine gönder. (13) Gelsün uğraşır gibi olsun ḥod bundan āḡrāz idüp (14) hemān oğlun tarafına varup aña muṭī’ ve i’ānet idüp ve bu (15) zālīmı dutup oğlına teslim idelim ve bu memleket oğlınıñ elinde (16) olsun. Zirā biz seniñ oğlınıñ ‘ādli dādını işidiriz. İy (17) šāh! Allāh u te’āla ‘aşḳına bize meded eyle” diyü taḥrīr olınmışdı.

Nāme (18) vāşl olduḡda okuyup māde ma‘lūm olduḡda der-‘aḡab, Şāh daḡı oḡlını bir miḡdār ‘asker ile ol zālīm şāhuñ iḡlimine gönderdi. (19) Çün ‘asker gelüp muḡābil olduḡda, velāyet ahalisi ol zālīmden (20) yüz dönderdiler. Ol gelen emir oḡlına memleketlerini teslim eyleyüp (21) ve ol zālīmi tutup şehzādeniñ öñüne getürdüler.

Şehzāde (22) buyurdu iki ellerini ardına bağladılar. Ve bir atasın öldürmüş.

[20]

(1) Adamıñ eline verüp “Bu bābāñı nice öldürdü ise sen daḡı bunu (2) öyle öldür.” Ol yigit daḡı bir bir alup ol zālīmī bez ile bir (3) kaç kere urduḡda feryād eyledi.

“Allāh ‘aşḡına bir dem emān veriñ (4) size bir kaç sözüm var söyleyeyim” didikde emān verdiler. “Allāh Allāh (5) ‘ālemde ben neler etmişim? Eger bileydım cān acısı böyledir. Bir kimesneye (6) degineñ urmazdım. Bābāma biñ kere la‘net olsun. Küçükden baña (7) edeb öğretilmedi ve beni acıtup döḡüp söḡmedi. Tā ki ben daḡı (8) cān acısını bildim. Ben daḡı kimesneyi dövmeyeydim ve hem edeb (9) sebebiyle şimdi sen daḡı şāḡ olup ben daḡı bu ‘azāba giriftār (10) olmazdım. Ve bunca müselmānları böyle ‘azāplar ile öldürmezdim.” (11) didi ve yalvardı ki “Beni bu ‘azāb ile öldürme” didikde hemān (12) cellād gelüp başını bedeninden cüdā eyledi. Ve ol memlekette şehzāde (13) edeb sebebiyle anā ve bābā ve üstād terbiyesi berekātıyla şāh oldu ve ol (14) resme ‘adl u dād eyledi ki ol mülk-i ‘Abdü’l-Mu’mīn Melik diyü ism (15) koydular ve ol bī sa‘ādet edeb görmediḡi için ol babasını (16) öldürüp soñra kendi helāk oldu.

“İmdi, iy şāh! Bu hikāyeti (17) anıñcün söyledim ki tā böyle seniñim bu oḡlan daḡı hemān ol (18) zālīm oḡlanuñ gittiḡi yola tutmuştur. Görmez misin ki sen aña (19) söylersin ol seniñ sözine i‘tibār idüp, cevap virmez. Zirā (20) üstād elinden dikenüñ yememiştir. Hemān fa‘idesiz ‘ilm öğretilmiştir. (21) İşte saña ‘āşī ve ḡā’in olup başka kaçd eyledi ve baña daḡı (22) el uzattı. Bundan büyük suç olur mu? Hele ben cān ki meded (23) iriştim ve saña ḡaber virdim. Eger başuñ gerekse oḡlanı

[21]

(1) öldür ve ḡamdan āzād ol ve alā tahkik bilkim ne sen ve ne (2) memleket ḡalur cümlesi pāy-ı māl olur.” didi.

Çün şāh hātūndan bu (3) resme demdeme ve zemzeme işitdi. İçine cān korkusu düşdi. (4) Ve eyitdi: “Şoñra ben anıñ başıñ keseyim.” deyüp cāme-h’āba vardılar. (5) Çün şabāh oldu ‘ālem munevver oldı. Ve şāh tahtına geçüp karar (6) eyledi ve cellāda emr idüp oğlanı hāzır itdirdi. Ve “Öldür” (7) diyü emr eyledikde.

(8) İkinci Vezir

(9) İlerü gelüp “İy şāh! “*‘ālem bī- teklīf mu’azzī ehl-i fesād*” (10) sözine gitme haq te‘ālā bilür. Kim bu fitne deryāsın cūşa getüren (11) ve ‘ulūf u zāde āteş uran bī-inşāfdır. Zirā demişlerdir kim (12) “Şāhlara vācipdir ki kimseniñ sözine ‘amel itmeyüp efsūnuna giriftār (13) olmaya ve her söze inanup soñra peşimān olmaya (14) ve nedāmet çekmeye. Netekim bu beytde demişlerdir: “*Ve ‘ācizun lehu’r-re‘yu (15) miżyā’ fūrşataihi hattā izā efāte emren ‘ākibetu’l-ğurūr.*” Ya‘ni şol (16) kimesne re‘y-i tedbırde ‘ācizdir. Dā‘im fūrşatı zāyī‘ ider. Çün (17) fūrşatı kaçırır, andan taqdīre ‘itāb idüp “Bunu baña taqdır itdi” (18) der. İmdi bilmez ki haq te‘ālā irāde-i cuz‘iyyeyi eline vermişdir. (19) ve bu ayetle buyurmuşdur. “*‘Kul hel yestevī’l-lezzīne ye‘lemūne ve’l-lezzīne lā- (20) ye‘lemūn.*”³ Ya‘ni haq cell u ‘ali hābībine hitāp idüp buyurur. (21) “Bilurle bilmez beraber midir? Ya‘ni değildir.” Bundaki istihām-ı enkāriyedir.

(22) “İmdi, iy şāh! Bu işlerde tedārık eyle ki aħır zamāndayız (23) yalancıları çokdur. Nitekim Resūl ‘aleyhi ‘s-selām “*İnne beyne yedī ‘s-sā’atu*

[22]

(1) *kezzābine fe’ħzerūhum*“ ya‘ni kıyāmete yakın yalancılar çoğalır. (2) Anlardan hāzer idüñ der. İy şāh! ğāfil olmamak gereksin ki (3) ‘avratlarıñ yalānları ve hīleleri çok olur. Her gün ayağının baş (4) parmağına baқа yitmiş iki dürlü mekr ve hīle düzer ve ‘avratlarıñ mekr (5) ve hīlesiniñ hikāyeti çokdur. Eger şāh emr iderse güneşden zerre kıatresin beyān edeyim.” didikde şāh daħı “Söyle işidelüm.” (6) didi.

(7) Hikāye

(8) Vezir eydür: “Hindistānda bir ħ‘āce var idi. Ve anuñ bir cemīle (9) hātūnı var idi. Ol ‘avratıñ hāşā mine’s-sāmi‘ in- bir yigit (10) dostı olup bir gün h‘āce bir tūtī şātun aldı ve ol (11) tūtī hoş ifādelere bilürdü. Söyledikçe ħ‘aceniñ göñline (12) şad hezār sürür u ħubūr hāşıl olurdu. Bir gün ħ‘āce tbir (13) maħalle gidüp ol gice eve gelmedi. Fi’l -

³ Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Zümer 39/9.

hāl ‘avrat ol yigiti (14) eve getürüp ol gice ‘ayş ü ‘işret idüp cān cāna gönül (15) gönle katup iki taraftan murādları hāşıl oldu. Buñlaruñ (16) serini tūṭī kafesden seyrederdi.

Çün sabah oldu. Ol (17) yigit gitti. Ve h̄ace geldi tūṭī h̄aceyi görünce eyitti: (18) “İy h̄ace! Bu gice hātūn bir yigit ile sabāh olunca yimekte (19) ve içmekte ve öpüşüp kucaşmakta idi. İşte yigit gitti.” (20) didi. H̄ace çün bu kelāmları işitti.

‘Avratına: “Bre ‘avrat! (21) Ol yigit kimdir?” didikde,

‘Avrat: “Bu nasıl sözdür? Bir kuşuñ sözine (22) inanup ‘amel idersin.” diyü ve velvele şamātaya başladı.

[23]⁴

[(1) inandırdı ve tūṭiyi yalāncı eyledi. (2) H̄ace bir gün yine bir maḥale gitti. ‘avrat yine ‘ādet-i (3) kadesesi üzre ol yigiti getürüp ‘avrat tūṭiye, (4) h̄aceye söylediği sözleri yigite beyān eyledi. Yigit eyitti: (5) Şimdin girü ve seniñle zevk olmaz bu tūṭī bize engel oldu. Bizi (6) rüsvā-yı ‘ālem ider.

‘avrat eyitti: “Sultānım sen (7) çekme gör ki tūṭiye ben ne hile iderim.” Deyü (8) cāriyelere emr eyledi. Bir elek ve bir çömlek ve biraz şu (9) ve biraz şağar guni getürdiler ol guni tūṭiñiñ kafesi üzerine (10) kodılar bir cāriye gah bir ağaç ile gune ururdu. (11) Ve bir cāriye eliñle tūṭiñiñ üstüne şu serperdi ve (12) cāriye daḥı ol çömlek içinde kafese bakup gāh açar (13) gāh kapardı. Yine ‘avrat şabaḥa degin ol yigit ile (14) şefā itdiler çün sabāh oldu yigit gidüp h̄ace (15) geldi. Tūṭī h̄aceyi görünce eyitti: “H̄ace hātūn (16) bu gice ol yigitle bedīler ile içtiler şabāḥa kadar zevk (17) itdiler ve lākin çok yağmur yağup gün görülür (18) şimşek şakdı.” didi. H̄ace yok deyüp ‘avrat (19) eyitti inandıñ kuşun yalān söylediğine biçāre h̄ace

[24]

(1) ol hile ile i‘tifādı bozdı ve dā’im h̄ace gittikçe (2) ol yigiti ‘avrat da‘vet idüp zevk ü şefā iderdi. (3) Tūṭī her zamān söylerdi h̄ace inanmazdı ‘avrat (4) tūṭiñiñ sözleriñ maşḥaralığa alurdu. Ve h̄aceye bunuñ (5) sözüyle baña bühtān eylediñ deyü h̄aceniñ başına kaḫardı. (6) İmdi ey şāh! bu hikāyeti anıñçün söyledim ki tā bilesin (7) ‘avratlarda bunuñ gibi mekr ve hile çok olur. Zinhār ‘avrat (8) sözine uyup oğlana

⁴ Metinde 23-25 sayfaları eksiktir. Bu eksikliği gidermek amacıyla İBB Atatürk Kitaplığı’nda kayıtlı olan Mehmed Cemal Efendi matbaasında Hicri 1303/(M.1886) yılında basılan nüshadan yararlanılmıştır.

kıyma ve hem oğlan dağı dile-(9)-yüp halin i' lām itmeyince ve haq kangısınıñdır zāhir (10) olunmayıca 'amel eyleme zirā şahıñ dünyāsına ve ahiretine ziyān (11) vardır. Dünyāsına ziyānı bu. Kim 'ömrī varı bir dānā şehzāde (12) aından gider. Ahirete ziyānı bu kim tā haq yere kan itmek günāh-ı (13) kebā'irdir. Günāh işleyen lā-ebed cennete girse gerektir. İy (14) şah evvelāsı budur ki H'āce bulununcaya kadar şabr idelim (15) yine şehzādeniñ söylemediginden ve her halinden anıñ (16) hayrı vardır didi. Pes şah dağı veziriñ sözün münāsip (17) görüp şehzādeyi zindāna gönderüp kendisi şikāra (18) gitdi. Çün aışām olup şah şikārdan dönüp (19) hātūn yanına vardı.

Hātūn eyitdi: İstiqbāl idüp oturdular (20) Ba' de't-ı-ā hātūn eyitdi: İy şah ol nā-halef oğlanıñ (21) işin bu gün tamām etdin mi şah bugün dağı kıomadılar.

[25]

(1) Yine zindāna gönderdim didi. Hātūn eyitdi: İy şah vezirleriñ (2) sözlerine uyma ve taqasül itme ma' āzallāh-i te' ālā şimdi (3) bu oğlan tahta kaşd itmiştir. Eger eline girse zulm (4) ve' ādī ve teħammīn meger şah eyitdi: Buñu vezirim recā (5) eyledi. Gice ideyim hātūn eyitdi: Hāşā ki ol seniñ (6) saleb evlādıñ ola bu oğlanıñ hikāyeti bir pādīşāh (7) hikāyetine benzer ki meger şahım işitmemiştir.

Şāh eyitdi: söyle (8) işidelim didi.

(9) Hikāye

(10) Hātūn ider şöyle rivāyet eylemişler bir ulu pādīşāh (11) var idi. Ve anıñ bir hastaca oğlu varidi. Ol vilāyetiñ (12) hükemāsı cümle ' ilāc itdiler fā'ide itmedi. Encām-ı hükemālar (13) ' āciz qalup ğayrı memleketden pür-hāzef hekim geldi şah (14) dağı hāzır eyledi. Ve bu oğlanı hekim kıatına götürdüler (15) hekim oğlanıñ nabzın tutdı. Ve yüzünün rengine baqtı (16) ve eyitti: İnşā'allāh ü te' ālā ben bu oğlanı hoş idem (17) amā isterim ki beni bu oğlanıñ anāsı Kıatına iletmez aña (18) su'ālüm var. H'āce söyleşelim zirā evlādıñ hali atādan (19) anādan su'āl olunur. Ve hem atāsından anāsı dağı eyü (20) bilür. Pes şah buyurdı hekim ile hātūnı hālvet itdiler.

(21) Hekim eyitdi: İy hātūn senden bir söz su'ālüm var ah (22) toğrısın söyle oğlan hoş olsun dirseñ ve eger (23) toğrısın söylemezseñ oğlanıñ vebāli bu yanıñda olsun (24) şifā bulmaz qalur. Ve bu söz benimle seniñ aramızda qalur deyü yemīn ü (25) kısm eyledi. Ve eyitdi: İy hātūn saña sözüm budur ki (26) toğrısı söyle bu oğlan kimdendir. Hātūn eyitti: İy hekim imdi (27) bu ne sözdür ki söylersin pādīşāhıñ

döşegine kim gire-(28) bilür pes hekîm ilâhi var söyle yemîn eyledi. Tâ ki sözüñ (29) toğrısın söyle bu oğlanıñ kanına girme. Bu söz benimle seniñ (30) aramızda qalsun deyü hekîm and ve yemîn ider. Hâtûn inkâr idersin (31) hekîm yerinden qalkup gitmek üzre iken hâtûn hekîmiñ (32) elini tutdı. “otur aşğa” didi. Baña çok and virdiñ (33) bir nesne ki haqqa aşikârdır. Halkdan anı gizlemeñ ne fâ’idesiz. (34) Haq te’âlâ semî’ ve başırdır. İy h’âce söziñ toğrısı (35) birdir ki şâhıñ oğlu ve kıızı olmazdı. Ne benden ve ne gayrı (36) hâtûnlardan hiçbir evlâdın olmadı ki kendünden]

[26]

(1) Şoñra tahtın zabt gördüm ki şâhdan şoñra tahtı sâ’ir-i (2) bigâne zabt ider. Ben dağı bir yigit ile zevk eyledim. Bu oğlan (3) hâşıl oldu.”

Hakîm eyitdi: “Peki o nasıl yigitdir?”

Hâtûn eyitdi: (4) “Aşlı Türkdür.”

Hakîm şâha gelüp eyitdi: “Allâhıñ ‘avniyle oğluñu (5) hoş iderim. Zirâ anasından su’âl eyledim. Hapisligi nedendir bildim. (6) İy şâh! Emr eyle maṭbahda târhâna pişürsünler. Biraz yogurt (7) ve biraz tutmâç pişürüp, hâzır itsünler.”

Pes şâh emr eyledi. (8) Cümlesini mühyâ kıldılar. Hakîm huzur-ı şâhda oğlana yedirdi (9) ve hâzır bi’l meclis ne kadar hükemâ ve tabip var ise birbirine baquşup (10) eyitdiler: “Biz bu nice zamândan zaḥmet çeküp dürlü ‘adûlar ile oğlanı (11) meydana getürmedüñ. Bu bi- aql gör ki oğlana ne âceb nesneler ile (12) ‘ilâc ider. Çünkü oğlanıñ ol ta’âmlar ile qarnı toydı. Biraz (13) kendüye geldi. Üç gün hakîm oğlana mezkûr ta’âmlardan virdi. (14) Tamam şaht buldu.

Şâh hakîme vâfir mâl ikrâm eyledi. “İmdi iy (15) şâh! Hâşâ ki şalb evlâdıñ ola. Eger ḥalâş olacak olur ise, (16) çok şerler kıpar. Sen kıymazsıñ lâkin ol eşradân olduğun içün (17) saña kıyar.”

Çün şâh hâtûndan bu demdemeyi işüdüp ḥatırı (18) meñdir oldı ve eyitdi: “Bu gün gitdi yarın ben anı öldürürüm.” (19) Câme-h’âba girüp uyudular. ‘Ale’s-şabâh şâh tahtında karar eyledi. (20) Oğlanı hâzır kıldurup cellâda “Öldür” diyü emr eyledi.

(21) Üçünci vezîr

(22) İlerü gelüp eyitdi: “iy şâh! bi- teklîf ‘avrat sözüyle (23) şehzâdeye qaşt itme. Zirâ Resûl ḥazretleri buyurmuşdur:

[27]

(1) “*El-‘aceletu mine’ş-Şeytāni ve’t-te’eni mine’r-Raḥmān*”⁵ ‘acele itmek şeytān işidir. (2) İtmemek rahman işidir ve ‘ākıl oldur ki, her itdiği işte biñ (3) dürlü fikr ide.

Şöyle ki: “Bir kişinün ayāğına (4) diken batduḡta ayāğını (5) dizi üstüne alup ağzı yarıyla ışlar ve iğne ucuyla hezār (6) miḥnetle nice sā‘ at zahmet çeküp, añı çıkarır. Çıkarmayınca rāḡat (7) olmaz. Bā-huşuş şehzāde şāhımın ciger-güşesidir. Ve gözlerinin (8) nūru ve ḡayatuñ mādidesidir. Ve ciḡān ḡalkının pest u penāhıdır. (9) Ve bu iş de bize vācipdir ki bu işiñ işlāḡına sa‘ y idelim. Zirā (10) dīmişlerdi ki her kim şāhuñ bir işinde ḡāzer görüp şāḡı āḡāḡ (11) eylemese añı ‘āşiler ve ḡā’inler geruhundan ‘add itmek gerekdir.”

(12) Şi‘r: “*Yā ḡādime’l-emīri ile’ş-şuḡli fe’ctehid ḡattā tekūne menzilihi ev taḡarrubihī. (13) ta‘allemu edāhu velehu va’llāhi ente ḡane ve mine’l-ḡaḡḡi mehreben*” Ya’ni şāḡa ḡullıḡ iden, şāḡuñ (14) emrinde şadāḡat idüp, şāḡın yanında ziyāde maḡbūl ola. Eger şāḡın bir ziyānını görüp şāḡı (15) aña eylemezlerse Allāḡ Te‘ālāya ‘āşī olmuş olur ve ‘ākıl oldur ki (16) işiniñ evveline ve soñrasına naḡar ide. Nitekim şāḡıñ birisi oḡullarıyla (17) vezīrleriyle ve memleket ihtiyārlarıyla meşveret ve tedbir eylediḡi, hem (18) dūnyāsi ve hem aḡireti ma‘mūr oldu. Ve ol hikāye bir ḡūb hikāyedir. (19) Eger şāḡ izn virir ise naḡl u beyān ideyim.” didi.

Şāḡ daḡı: (20) “Taḡrīr eyle.” didi.

(21) Hikāye

(22) Vezīr eyitdi: “Zamān-ı sabıḡda ciḡān sarāyında bir ulu ḡükümdār (23) var idi. Şöyle ki ciḡān aḡın ḡükmi altında idi. Yüz yigirmi

[28]

(1) sene ciḡān sarāyında salḡanatla ‘ömür sürmüş idi. İhtiyār olup (2) bildi ki yakın zamānda ecel şerbetini aña içüreler ve ol şāḡıñ (3) üç māḡ-peyker oḡulları var idi. Ve üç kār ḡüzār ve müdebbīr (4) vezīrleri daḡı olup, bir ḡün şāḡ vezīrlerine eyitdi: “İşte benim (5) ‘ömrüm nihāyete ḡarīb oldu. Adamın ‘ömr-i ḡabī‘ si yüz yigirmi sene (6) olur. Bundan şonra insanda ihtiyār ḡalmaz. Bu ḡale ben daḡı irişdim (7) ve ḡāl böyledir. Dilerim ki oḡullarımdan birisini yirime nāşip eyle. (8) Ben arḡamı rāḡat divārına verüp, rāḡat edeyim. Oḡullarımdan (9) ḡaḡısını taḡta lāyık görürsünüz?” didikde,

⁵ Acele şeytandan, teenni (ile hareket etmek) Rahmandandır.

Vezîr eyitdi: “İy şāh! (10) ‘Ömrün uzun olsun. Kişiniñ eyüsi ve kötüsü tecrübe olmayınca (11) fark olmaz. Zirā iki nesne adamın mihengidür: “Evvelki şarāp, ikinci (12) manşib. Bu iki şeyde kişinin erligi zāhir ve ‘ayan olur. Evvelāsı (13) oldur ki toköz gün tahtın ve şāhlığı bu üç oğluna virüp her biri (14) üçer gün tahta geçüp hükümet eylesün ve bu mehekğden şāh bunları (15) tecrübe eylesün. Kağısının cevheri var ise ‘ayān olur. (16) Bakī şāh aña göre nizām virsün.” didiler.

Çün şāh vezîrlerden (17) bu sözleri işidüp, gönlüne gayet hoş geldi. Şāh buyurdu ki (18) her oğlu üçer gün tahta geçüp şāhlık eyleyeler. Her ne ‘azl u (19) naşb var ise hazineden her ne in‘ām iderse ve her ne ‘adl (20) u zulm eyler ise cā’iz görüp kimesne bir şey dimeye.

Pes ol (21) şāhın büyük oğlu tahta geçüp, hüküm u hükümet ve ‘adl u dād (22) eyledi ki vaşfa gelmez. ‘Ulemāya muhabbet ve cühelādan agraž eyledi. Büyük (23) manşibları ehl-i dānā kişilere verüp, istimā‘ i menāhiden ve melā‘ inden

[29]

(1) ictināb idüp ve nīkū-kārlıkda gayet kūşeş eyledi. Pes şāh (2) oğlının hükminiñ tecrübe için, zindāndan üç kişi gönderdi. (3) Biri kan itmiş idi ve biri hırsız ve biri zinā eylemişdi.(4) Da‘vācılar ile yanına gönderdi. Çün şehzadeniñ yanına vardılar. (5) Da‘vācılar da‘vā idüp ve şahidler şehādet idüp “Bu üç (6) kişiniñ dağı günāhları vardır. Ve bu söz bunların haqqında bühtān (7) degildir, gerçektir.” didiler.

Çün şehzāde kažāya ne hāl ittüğünü (8) bildi. Ve bir dem meydāna gelince “Ana ve anasınıñ cigeri hūn olup (9) bunca zahmet ve meşākkat çeküp bir er kırk senede hāşıl olur. (10) Ve bir sā‘atde anı helāk itmek revā degildir. Kim ahiretde haq te‘ālā (11) aña cahennemde ‘azāp idecektir” diyüp ve tövbe ittirdi ki “Bundan (12) sonra bu dürlü bir iş itmeyeler” diyüp üçünü dağı āzād eyledi (13) ve tamām üç gün ‘adāetle hüküm eyledi.

Çün dördüncü gün nöbet (14) ortanca oğluna gelüp, ol dağı tahta geçüp hüküm ve hükümet (15) eyledi. Ehl-i dānişi hor idüp ehl-i cāhili münāşib eyledi. Şarab (16) ve çalgıyı ‘ādet idüp ve buhl u imsākı pīşe idindi. Fi’l cümle (17) büyük karındaşınıñ hilāf-ı ‘ādeti üzre olup, pes yine aña dağı (18) üç suçlu kişi gönderdi.

Çün şehzāde hāl ne ittüğün (19) bilüp “Bunlar gibi adamlar memleketiñ dikenidir” diyüp buyurdu.(20) Üçünü dağı helāk itdiler. Çün bu dağı üç gün hükümet (21) eyledi.

Nevbet küçük şehzâdeye gelüp ol dağı tahtına geçüp hüküm-i hükümet idüp ‘ülemâya ve ülû menâşıbları (22) ehl-i dânişe ve gör yüz deli kanlu genc tunâ yigitlere kılınç tımârlar

[30]

(1) virdi ve bâhadır kimesnelere ze‘âmet virdive kitapları ‘ülûfeli (2) eyledi ve her birbirlerine hâline göre ri‘âyet idüp bî-edebleri hır (3) gördü. El hâşıl her bir tã ifeyi incü dizer gibi yerlü yerinde koyup, (4) kapısını nedensiz kıomadı ki tã düşmen aña zâfer bulmaya ve şâh yine (5) zindândan kabâhatli üç adam gönderdi ki hükmünü tecrübe eyleye.

Çün (6) hazır oldılar, hüdâmlar haber virdi. “Birer birer götürün” diyü emr (7) eyledi. Hemân adam öldürdığını şahitler şehâdet itdiklerinden (8) sonra, şehzâde buyurdu ki “Aşıl katl iki dürlüdür. Biri ‘amden (9) ve biri haţâ’endir ve ‘amden dağı iki dürlüdür: Evvelkisi bir kişi (10) bir kimesneyi demür âlâtıyla urup öldürse, anuñ yirine anı (11) kışâş itmek gerekdir. Ve haşayık kitâbında yazmışlardır ki bir kişi (12) bir kimseye ağaçla urup helâk eylese ve yâhut ateşe atsa (13) ol vakt hem diyet ve hem keffâret lazım gelür. Ve biri dağı hatâdur (14) keffâret vâki‘ olur. Ve hem ‘aķilesi üzerine olur, diyet lazım gelmez. Ve haţâ’en (15) öldür ki bir kişi geyige ok atdı vardı ve bir adama tokındı, (16) Ve öldürdi nitekim Haş te‘âla buyurmuşdur: “*Ve men katele mu’minen haţâen (17) fe tehrîru raķabetin mu’minetin [...] fe-inne [fe-men] lem yecid fe-şiyâmu şehrayni mütetâbi‘ayni*”⁶ Ya‘ni “Her (18) kim bir mü‘mini haţâ ile öldürse bir kıl âzad eylesün. Eger (19) kâdir olmaz ise iki ay oruç tutsun. Pes şehzâde şordu: (20) “Ve bildiği ‘amd ile katl etmişdür. Anı dağı birine katl itdiler.”

(21) Andan hırsız getürdiler şehzâde eyitdi: “Her kim aķıl ve bâliğ (22) olsa on dirhem mağrüb-ı maħruz gümüş çalsa elin kesmek gerek ve altunda bir dinâr (23) gerek bir kez dağı hırsızlık iderse.

[31]

(1) Nitekim Resûl ‘aleyhi’s-selâm buyurur: “*Lâ-ķat’un illâ fi-dînârin ev ‘aşara dirhem*” (2) Ya‘ni el kesmek yokdur. Alâ altûndan bir dinâr olsa ve gümüşden (3) on dirhem ola kaçan bu deñlü hırsızlık etse sağ elini bileginden kesmek (4) gerek (5) ve

⁶ Kim bir mü‘mini yanlışlıkla öldürse, bir mü‘min köleyi azad etmesi [...] Bunlara imkân bulamayanın, Allah tarafından tövbesinin kabulü için iki ay ard arda oruç tutması gerekir. Nisâ 92/4.

eger bir dağı ederse sağ ayağını kesmek iktizā ider (6) ve eger bir dağı ederse zindāna koymak gerektir.”

Tā tövbe edinceye kadar (7) pes şehzāde adamların suçuna göre cezāsını icrā itdi. Ondan (8) zinā edeni götürdüler. Anın dağı halini şehzādeye takrīr itdiler. (9) Şer ile günāhına göre cezāsını idüp toköz gün tamām oldu.

(10) Şāh vezīrlerini cem‘ idüp eyitdi: “İşte üç oğlumuñ dağı (11) hükümünü gördünüz İmdi tahta kangısı lāyıkdır?”

Büyük vezīr eyitdi: “(12) İy şāh! Büyük oğluñ lāyıkdır.”

İkinci vezīr eyitdi: “Ortanca (13) oğluñ lāyıkdır.”

Üçüncü vezīr eyitdi: “Küçük oğluñ lāyıkdır.”

(14) Çün şāh vezīrlerden bu sözleri işitdi. Şüphesiz zā’il olmadı.

(15) Şāh eydür: “İy vezīrlerim! Üçüñüzün dağı sözünüz birbirine muhālifdir. (16) Fi’l hāl memleket ahālisine şabāh cümlesi şahrāya çıksunlar.” diyü (17) ‘emr eyledi.

Ertesi gün mecmū‘-ı hālāyik şahrāda cem‘ oldılar. Hemān (18) şāh ayak üzre kalkup eyitdi: “İy kavm! Yarın kıyāmet gününde (19) benim yakama yapuşup, bize zulm itdin diyü itdiğim sevāpları almadan (20) alup beni hahil ve şer mesār eylesiz. İmdi kerem eylesiz. Benim (21) şāhlığıma bakmayınız. Belki hāk te‘ālā katında benden hor ve hākīr (22) yokdur.”

Ağniyā ve (23) fuķarā cümle ağlaşdılar. Şoñra dönüp şāh eyitdi: “İy yārānlar! İşte

[32] ⁷

(1) benim vefātım yakın (2) oldu baña ahīret hākķın helāl idiñ bu benim üç oğlum (3) vardır. Kangısın dilerseñiz anı tahta geçüreyim eger ‘ādil (4) olursa siz rahata vāşl olup baña hayr du‘ā idersiz (5) ben dağı yattığım yirde rahat olurum. Eger zulm olursa ne (6) siz rahat olursuñuz ve ne ben rahat olurum.

Ol kavm (7) eyitdiler: “Şāhın vücudu nice yıllar bākī olsun Hāk (8) te‘ālā şāhımızdan rāzıyız her (9) nedeñlü bizim şāh üzerinde hākķımız vardır helāl olsun (10) kangı oğlını tahta lāyık görürse biz rāzıyız amā (11) çünki şāh ihtiyārımızı elimize virdi.

⁷ Metinde 32. Sayfa eksiktir. Bu eksikliği gidermek amacıyla İBB Atatürk Kitaplığı’nda kayıtlı olan Mehmed Cemal Efendi matbaasında Hicri 1303/(M.1886) yılında basılan nüshadan yararlanılmıştır.

Küçük oğlını (12) tahta geçüresin gām-ı ‘ālemden ve hem umūr-ı dünyāda dānā ve ‘aķıldır.(13) Eger řāh lāyık görürse řadr-ı ‘ālem lāyıkdır. Ki ĥadiřde (14) gelmiştir. řebabūn ‘ālimun yetekaddemu ‘ala şeyhun cāhilun ya‘ni ‘ālem-i (15) yigit teveccühe, cāhil üzerine oturmak gerekdür. Bāķisin (16) řāh bilür. Didiler řāh sarāya gelüp emr eyledi.

(17) Taĥtı āraste ķıldılar erkān-ı devlet gelüp mecmū‘ ĥāzır (18) oldılar hemān küçük oğlınıñ elinden tutup diledi ki (19) tahta geçüre ķarındařları ilerü gelüp eyitdiler: İy bābā ķamu (20) ĥalk buña kāmildir. Ve ‘ālemdir řeri‘āti ve siyāseti eyü bilür (21) didiler imdi bizim buna bir Kaç su‘ālimiz vardır eger cevāp (22) virirse biz daĥı tahta rızamız ile teslim idelim (23) ķarřusunda el baĥlayup turalım ve alā ĥod tād ü taĥt aña (24) lāyık degildir.” didiler.

řāh, küçük oğlınana: “sen dirseñ.” didi.

(25) oĥlı: “su‘ālleri her ne ise şorsunlar.” didi.

Eyitdiler ki: “sulťān (26) dimek ne dimektir?”

Eyitdi: “sulťān dimek pürĥānla ve ĥüccetle (27) olana” dirler. Ya‘ni allāh u te‘ālānıñ emrine ve buyruĥuna

[33]

(1) İta‘āt ideriz. “*Es-řulťānu řill ‘ullāhi fi ‘l-arż*”⁸ Ya‘ni “řāĥlar yeryüzünde (2) Teñri te‘ālānıñ gölgesidir.” didi.

Daĥı şu‘āl eyitdiler ki: “Aşıl (3) padiřāĥ olmak kime lāyıkdır?”

Eyitdi: “Ol padiřāĥıñ neseb-i zāhiri (4) gerek, andan iĥsān-ı kāmil gerekdür. Andan ‘ādil pādiřāĥlarıñ huylarını (5) tutmaķdır.” didi.

Eyitdiler: “‘Ādil kimdir?”

Eyitdi: “‘Ādil oldur ki (6) şeri‘ate tecāvüz eylemeye.”

Eyitdiler: “Zālim kimdir?”

Eyitdi: “Zālim oldur ki (7) şeri‘ate itā‘at itmeye. Kendünden bedi‘ātler peydā ede. Tā ki zılm ile (8) māl cem‘ etmek ķolay ola.”

Eyitdiler: “Padiřāĥlar nasıl kimseyi (9) vezīr etmek gerekdir?”

Eyitdi: “şol kimseye etmek gerekdur ki aña (10) iki ĥařlet ola: Biri re‘y-i tedbīr ehli ola; ikinci ‘ālim (11) ve fāzıl ola. Zirā kişide ‘ilm, ikinci ‘aķıldır.”

⁸ Sultan, yeryüzünde Allahın gölgesidir.

Eyitdiler: “Padişāha (12) lāzım olan kaç dürlü kişidir?”

Eyitdi: “Evvel müdebbir vezir; ikinci (13) dilāver ‘asker; üçüncü bir kāmīl ḥaṭṭāt ki ‘Arabi ve Farside ve ḥaṭ (14) ‘āleminde kāmīl ola. Dördüncü bir ḥāzık ḥakim ki ‘ilm-i ḥikmetde ḡayet (15) māhir ola.”

Eyitdiler: “Padişāhın kaç dürlü nesne-i dā’im fikrinde (16) olur?”

Eyitdi: “Dört: Nesne-i evvel re‘āyāya ‘adl itmek; ikinci (17) ḥazinedeki mālī maḥalline şarf itmek; üçüncü manşıbı ehline virmek; (18) dördüncü düşmān işinden ḡafil olmamak.” Didi.

Eyitdiler: “Padişāh kaç (19) dürlü ḥūyī ‘ādet edinmek gerek?”

Eyitdi: “Dört dürlü: Evvelki (20) güler yüzlü, ikinci tatlı sözlü, üçüncü seḥāvet, dördüncü (21) fuḡarāya merḥamet itmek.”

Eyitdiler: “Şāha kaç müşāhap kişi lāzımdır?”

(22) Eyitdi: “Dört ṭā’ifeden gerek evvel, ‘ālim; ikinci ‘ārif; üçüncü

[34]

(1) dilāver pehlivān; dördüncü sāzendeler. ‘Ālimden ‘ilm-i şeri‘āt öğrenür, (2) ‘āriften ḥaḡāyık kesb eder. Dilāver pehlivāndan silahşörlük kesb (3) eder ve sāzendeden ḡatır-küşāde olur.” didi.

Eyitdiler: “Şāh (4) olan kendüye ḡanḡı ṭā’ifeden bilsün?”

Eyitdi: “Ḥaḡḡa vāşıl ulu (5) müşāyiḡlerden bilsün. Zirā ‘ādil olmaḡa sebeptir.” diyüp ve dönüp: “Ḳarındaşlarım! Siz baña bu ḡadar su‘āl eylediñiz. (6) Cümlesine ‘ālī ḡadirü’l ḡāl cevāp virdüm. Benim daḡı bir su‘ālüm vardır.” (7) didi.

Onlar daḡı: “Şor?” didiler.

Eyitdi: “Dünyā şāhları neye beñzer (8) ve şāhların vekilleri neye beñzer? Ve re‘āyalar neye beñzer? Şāhın (9) düşmanları neye benzer? Ve müşāyiḡler neye beñzer?” didi.

Pes ikincisi (10) daḡı başını aşaḡı idüp, tefekküre vardılar. Bir miḡdārdan soñra (11) yine şehzāde eyitdi: “Tefekkür vaḡti deḡildir. İşte taḡt.” didi.

Eyitdiler: (12) “Bizler bu su‘ālden ‘āciz ḡaldık.”

Hemān şāh küçük oḡlanın elini (13) alup taḡta geçürdi ve eyitdi: “İy oḡul! Hemişe dest-giriñ ḡudā (14) olsun ve seniñ düşmānların maḡḡūr olsun.” Ondan soñra

(15) cem‘i erbāb-ı devlet ü ra‘iyyet gelüp “Taht mübârek olsun.” deyüp (16) kendülere şāh eylediler.

Pes şāh eyitdi: “İy oğul! Evvel kardeşlerine (17) eyitdiğün su‘āle yine sen cevāp vir. Tā bizler dağı işidelim.” Didi.

(18) Şehzāde eyitdi: “İy bābā! Bu dünyā bir otlağa beñzer ve bu ra‘iyyet ol (19) otlāğda gezen koyuna beñzer. Ve şāh aının çobānına beñzer. Pes (20) koyunların şāhibi Hāk te‘ālādır ve begler ol çobānıñ köpeklerine (21) beñzer ve düşman kıurda beñzer ve müşāyiğler ve ‘ālimler hāk te‘ālā (22) tarafından çobān üzerine nāzarlarına beñzer. Her kaçan çobān koyunlara

[35]

(1) sū-i kaşd itse Hāk te‘ālānıñ emriyle çobānı men‘iderler. İy bābā! (2) Nefsü’l emrde, ben za‘yıf çobānım koyunları güderim ve hem gezdirmege (3) gelüp koyunu incitmesinler. Biz ise kıurd ile şerik olmuşuz. Eger (4) koyun şāhibi koyuncağızların halini bizden su‘āl iderse vay bizim (5) halimize.” diyüp zārı zārı ağladı.

Şehzādeler dağı küçük (6) karındāşlarının şāhlığını kabul itdiler. Pes şāh eline bir avuç (7) toprak alup gözü üzerine kodı ve eyitdi: “İy göz! Nice (8) zamāndır ki şāh idim. Nice böyle zulm va‘diyle bunca māl cem‘ idüp (9) kıatuña getürdüm. Hiç toymadıñ bunca hūblarla şöhet eyledim ve (10) metā‘iñ ‘ālāsını görüp almağtan uşanmadıñ ve nice ni‘metler yiyüp (11) ve nice şerbetler içüp kıanmazdıñ. Sen dağı nice bu işleri (12) kıayırmadıñ ve görmediñ. İmdi gözi bir avuç topraktan ğayrı nesne (13) kıoyurmaz didükleri gerçek imiş. Vāy bizüm hālümüze!” diyüp ağladı.

(14) Cemi‘ hazır olan begler rikkat idüp ağlaştılar. Andan şāh kıalküp (15) şavmā‘asına girdi. ‘İbādete meşğul oldı. Bir nice müddet şöıra şāh (16) ecel yaşdığına başını kodı. Ve bildiği ‘ömri āhire ermiş.

Pes (17) eyitdi: “Ben vefāt idince bana ne yapacağısınız. Şimdi gözüm önünde (18) yapın göreyim.” Didi.

Hemān şāhı kıaşrında taht üstünde yaturup (19) ve kıaşrıñ altına elenmiş tūrāp döktiler. Dürlü dürlü kemhālar mikrāş ile doğrayup ve (20) tūrāba kıarıştırdılar ve ne kıadar cāriyeler var ise cümlesi kıaralar giydiler (21) ve başların dağıdıp, ol tūrābdan başları üzre döküp “Vah (22) müşibettāh ” diyü āh u figān idüp, ağlaşmağa başladılar. İşideñlerin (23) ciğerleri pāre pāre oldu. Ondan vezirler gelüp onlar dağı

[36]

(1) bunıñ gibi ‘ādil-i şāh elemi geçer diyü ağlaşmaya başladılar. (2) Andan sonra emr eyleyüp tábütını ta‘zīm ile götürdüler.

Pes (3) şehzādeleriñ üç birden tábütı görünce “Bābāmızıñ bineceği at (4) şimdi bu oldu” diyü yaş yerine kan dökerek dürlü cevāhirler (5) ile tönādup üzerine bir muraşşā’ tāt kodılar ve çetr-i hümāyūnu (6) üstüne tıtdılar. Dört ulu hātūnlar gelüp tábütıñ kuvvāmına (7) yapışdılar getürdiler ve tábütıñ önüne müşāyiḥler düşüp zıkr (8) ve tevḥid ile yürüdiler ve zāhidleriñ başları üzre şaḥf (9) tıtdular ve ulu hānlar ve hān-zādeler oḡunca gitdiler ve ikiyüz (10) dāne hūb şadālı merşiye hānlar oḡunca “Vāh ḥasretā” diyü (11) ağlardı. Ve bir taraftan altın ve gümüş ve cevāhir tábütıñ (12) üzerine şaḡarlardı ve on biñ kadar atlū egerleri altūndan (13) üzenkleri pāralanmış ve yāyları şönmüş ve ordularında bir alāy (14) cāriyeler cümle kara giymişler āh u figānları āsmāna erişdi.

Çün (15) şāh bunları görüp āh eyledi ve buyurdu. Şāhı tahtından aşığa (16) kodılar ve dönüp eyitdi: “Diri iken vefātımı gördüm” diyü bir (17) avuç toprak alup başını urdı ve eyitdi: “İy toprak! Benim (18) başıma bunca şaltanat ile bak bir ‘adālet itmedim.”

Ve eyitdi: “İy (19) vezirlerim! Benim için vakf itmek isterim.” Hemān vezirler daḡı yazdılar ki (20) yevmiye on biñ akçeye bālī’ oldu. Ve buyurdılar ‘imāretler ve medreseler (21) bünyād eylediler ve biraz şehirler ve köyleri ‘imārete vakf eylediler. (22) Evākıf işi tamām oldu. Cüzler getürdüler. Her cüzü’ oḡuyana beşer (23) altūn andan zāhidlere ve dervişlere beşer altūn virdiler.

[37]

(1) Andan ta‘āmlar getürdiler. Cümle kablar altūn ve gümüş her kimiñ (2) önüne koydularsa “Yemek ile kab senūñ olsun” didiler.

Çün (3) daḡı tamām oldu. Ne kadar kul ve cāriye var ise āzād eylediler. (4) Andan şāh daha üç günden sonra ‘azim-dārū’l beḡā eyledi.

“İmdi (5) iy şāh! Bu ḡikāyeti anıñ için söyledim. Tā ki şāh ol şāh gibi (6) teftiş idüp vezirler söziyle veya ‘avām söziyle ‘amel ide. Yā emr-i (7) şerī’ āte uyup dünyāda nedāmete ve aḡiretde ‘azaba giriftār olmaya” diyüp (8) ve yer uyup şehzādeyi recā eyledi.

Çün şāh vezīrden bu ġarā'ib (9) vaḳ' ayı işitdi. Bildigi dünyānıñ sebātı yok. Ah idüp oğlanı (10) zindāna gönderdi ve kendü şükre gitti. Çün aḥşam oldı. (11) Dönüp sarāya geldi ve ḥātūnun yanına girdi. Ḥātūn istiḳbāl (12) idüp şāhla oturdılar. Ba' de't-ṭa' ām ḥātūn oğlandan söz açup (13) su' āl eyledi.

Şāh eyitdi: "Yine zindāna gönderdim."

Ḥātūn eyitdi: "Bu (14) ki oldı, az iş degildir; ammā sen ġāfilsin. Her birinin söziyle (15) 'amel idersin ve dimişler ki ġafil kişi üç ḥalden ḥālī degildir. (16) Yā eblāhdır yā devlet andan yüz çevirmiştir. İy şāh! Ġafilin kāmīl (17) işi degildir. Ġafil olma. Zirā bu ḥususda ġafil olmak divānelikdir. (18) İy şāh! Bu senin ḥikāyetiñ ol bir şāh ḥikāyetine benzerdir ki ġafilin (19) sebebiyle beş kere anı düşman basdı. Meger şāhım ol ḥikāyeti (20) işitmemiştir."

Şāh: "Söyle işidelüm." didi.

(21) Ḥikāye

(22) Ḥātūn eydür: "Zamān-ı sâbıkda bir şāh var idi. Ve kendinden büyük bir düşmanı var idi. Bir gün, ol (23) düşman olan şāh kilitli ' asker

[38]

(1) cem' idüp za'yıf şāhıñ üzerine yürüdü. Şāh daḥı nāḥār (2) olup cümle ' askerini cem' idüp karşı vardı. Ve ol koy (3) şāha her çende yalvardı. Cenk eyü iş degildir. Gel bu fitneye uyma. (4) Bunca müslümānlarıñ kanına girme. Ḥazret-i Resūl buyurmuşdur ki: (5) "Müslümān birbirine kılıç veya ġayrı ālat ḥarb ile cenk idüp (6) biri evvel birisini öldürse, ölen ve öldüren cehenneme girer." Daḥı (7) nice nice ' azarlar eyledi. Fā'ide itmedi.

Çünkü şāh gördi ki (8) düşmana bunca yalvardı. Olmadı bu işin def' ine tedbīr gerekdür diyüp (9) fikre vardı meger şāhıñ üç tedbīr ehli vezīri var idi. (10) Bunları meşverete da'vet idüp eyitdi: "İy vezīrlerim! Bu işde (11) siziñ daḥı tedbīrleriniz nedir?"

Baş vezīr ilerü gelüp eyitdi: "Şāhım (12) şimdiki ḥalde düşmanımızda ' asker kuvveti ziyādedür. Lā-cerem bizler (13) anıñla cenk itmege muḳābil olamayız. İmdi evveli ṭarīḳ budur ki (14) cengi teḥīr idelim ve dönüp vilāyetimize gidelim. Eger arḳamızdan (15) gelür bizler muḥkem ḳal'āya girer oturur sākīn oluruz. Tā evvel (16) vaḳte dek ki elbette gün bize daḥı devlet döner. Aḥvāl-i ' ālem böyledir (17) ġāh şādī, ġāh ġam." didi.

İkinci vezîre dağı su‘âl eyledi: “(18) Seniñ tedbîrin baqalım nedir?”

Ol dağı eyitdi: “İy şāhım! Evvelki vezîr (19) her ne söylediyse ma‘kûldur. Ammā hiç vaqıtde düşmāna muqāvemet (20) zamānında za‘yıflıñ göstermek cā‘iz degildir. Zirā sen aña ne kadar (21) za‘yıflıñ izhār ederseñ o dağı o kadar qavî olur. Şimdi sen (22) cenk itmeyüp qaçar isen, aña fırsat vermiş olursuñ. Gāfil (23) oldur ki her çend ki düşman gālib görüne. Ölümünden hiç korkmaya

[39]

(1) ve düşmana kılıçdan gayrı bir cevap vermeye.” didi. Pes şāh (2) üçüncü vezîre: “Seniñ dağı bu işde tedbîrin nedir?” didikde,

Vezîr (3) eyitdi: “İy şāh! Erlik ondur, tokuzu hîle biri bāzûdur. Ve her zamān (4) düşman işi hîle ile biter. Zirā demişlerdir ki bir hilenin bitürdiğı (5) işi yüz biñ ‘asker bitüremez. Eger şāhım bu fakire uyarasañız, (6) bu gice ‘ale’l-gāfle düşmana hücüm idüp, ordusunu başalım ve inşāallāh u (7) te‘ālā nicesiniñ başını keselim.”

Şāh vezîrin bu cümlesin maqbûl görüp, (8) hemān nısf-ül leyl olunca düşman gāfil iken ordusunu her taraftan (9) başup şabāha dek düşmanı kırdılar ve şāhları kendi iklimine (10) firār eyledi ve bu zayıf şāh muzaffer olup kendi iklimine geldi. (11) Ama evvel qačan şāh memleketine varup ‘asker cem‘ idüp yine bu (12) şāhıñ üzerine yürüdü. Pes za‘yıf şāh dağı nā-çār olup, (13) muqābil gelerek birbirine qarşu kodılar.

Pes za‘yıf şāh vezîrlere: “(14) Bu kerre baqalım tedbîriñiz nedir?” didikde hemān üçüncü vezîr eyitdi: “(15) İy şāh! Yine bizim işimiz hîle ile biter.”

Şāh eyitdi: “Neçe hîle (16) idelim. Bunlar bu gice gāyet hazır tururlar.” Didi.

Vezîr eyitdi: “(17) Hîle bir degil qovanlar şabağa dek hazır dursunlar. Bizler bu kerre (18) başka hîle ideriz.”

Şāh eyitdi: “Buyruñ baqalım.”

Vezîr eyitdi: “Bu şuya (19) iki biñ genc tevāna delikanlı yigitleri qoyalım. Şabāh oldığü gibi (20) bizler düşmāna qarşu varup, bir miqdār cenk idelim. Ba‘ade qaçaqçılığ (21) gösterelim. Anlar bizim ardımıza düşer bizi başmağa qaşd iderler. Hemān (22) ‘askeriñ öñü bize gelecek bizler dönüp muhārebe idüp, öñlerini (23) keselim. Beri taraftan dağı ol bu şudaki ‘askerimiz dağı meydāna

[40]

(1) çıksun. Ara yerde düşman ‘askerini alıp inşallāh u te‘ālā mahkem (2) kılıç urup ve beglerini tutup, sancāklarını alup ‘alimlerini (3) çār pāre edelim. Bu dürlü düşmāna gālib gelelim.” Didi.

Pes šāh (4) vezīriñ bu tedbīrini begenüp, bu hile ile düşmāna yine kılıç urup (5) gālib geldiler. Šād u handān yine vilāyetlerine ‘avdet itdiler. Ol (6) biri kavī šāh-ı kemāl gāzabından ne demek olsun böyle bir za‘yıf (7) šāh benim ‘askerimi kırup ve beni böyle perişān kaçırısun “hāk (8) te‘ālā nuşreti dilediğine virir. Anı hōd bilmez.” Hemān ‘askerini cem‘ (9) idüp tekrar evvel biçāre za‘yıf šāh üzerine geldi. Šāha haber (10) virdiler. Bu dañı nā-çar olup.....⁹ya varup birbirine karşı kondılar. (11) Yine za‘yıf šāh vezīrlerinden su‘āl eyledi.

Hemān üçüncü vezīr (12) eyitdi: “İy šāhım! Bizim işimiz hile ile biter.”

Šāh eyitdi: “Nice hile (13) idelim?”

Vezīr eyitdi: “İy šāh! Bir cellāt gönderelim varsun bir hile (14) ile anı helāk eylesün. Baş gidecek ayak payidār olmaz.” Didi. (15) Šāh dañı vezīrin sözünü maqūl görüp hançer ile bir (16) cellād gönderüp o kavī šāhını bir takrīp (17) ile helāk olma derecesinde urup kendi firār idüp (18) giderken, tutup pāre pāre eylediler ve šāhı gördiler ki helāk (19) olmağ haddine erişmiş. “Bu hāl ile cenk olmaz” dīyüp ‘askerler (20) šāhlarını alup firār eylediler. Vilāyetlerine gelüp cerrāh ta‘yin (21) eylediler. Bir kaç günden sonra zahmet eyleyüp tekrar ‘asker cem‘ (22) ile biçāre za‘yıf šāhın üzerine geldi. Zayıf šāh nā-çar olup (23) karşı vardı. Yine vezīrlerden tedbīr istedi. Üçüncü vezīr eyitdi:

[41]

(1) “İy šāhım! Bizim işimiz hile ile biter.”

Šāh eyitdi: “Sen bu def a nasıl (2) hile idersin?”

Vezīr eyitdi: “Bu kerre bir elçi gönderelim, biraz māl (3) ve birkaç cāriye hediye idelim ve biz saña muṭi‘ olduğ diyelim ve evvel (4) gönderdiğimiz cāriyeniñ birine zehir virelim. Fırşāt bulsun šāha (5) yidirsün. Bu vechle aña zafer buluruz.” Didi.

Šāh vezīrin sözünü (6) münāsib görüp ol hile ile ol šāhı zehirlediler. Ve šāh bütün (7) ‘askerine hamle idüp, baş gidecek ayak pāydār olmaz bozulup (8) šāhlarını alup, hezār hile ile bir kal‘aya koydular ve tamām idüp (9) ‘ākibet-i şihhat bulup tekrār asker

⁹ Metinde bu kısım silinmiş.

cem‘ eyleyüp zayıf şāhıñ (10) üzerine geldiler. Bu şāh dağı nāçār yine karşılayup, vezirlerini cem‘ (11) eyleyüp tedbır istedi.

Yine üçüncü vezır eyitdi: “İy şāh! Bizim işimiz (12) hile ile biter.”

Şāh: “Tedbır idin.” didikçe,

Vezır eyitdi: “İy şāh! Şimdi (13) ol gayet ihtiyāta gelür. Yollarda ve menzillerde adamlar komuşdur. Her (14) kim gelürse tutarlar. Eger şāh münāsıb görürse bir mektüp (15) yazalım ve anıñ vezirlerine ve ulu beglerine gönderelim ki ba‘dü’l-taḥye mahfi (16) olmaya ki mektubuñuz geldi. Her ne ki dimişseniz ma‘lūm oldu. (17) Ma‘mur ve sağ olasıñız. Hem dağı sizden anı umardık. İmdi sizi (18) göreyim hemān erlik ve adamlık idüp, orta yerden şol kişiyi (19) tutup bana göstererek, yine ol memleket sizin olsun. Filān bir filāna (20) ve filān maḥal filāna diyüp ve mühürleyüp ve bir ‘asābi yarup içine koyalım (21) ve yine ‘asābi bir adamıñ eline virüp, anlara gönderelim. Anlar ḥod (22) evvel ‘asābi bulup pādişāha götürürler ve pādişāh anı okıya çok (23) şekk u şüphe yoktur. Ol vezirleri ve begleri ḥa‘in bilüp içlerine

[42]

(1) vesvese gelüp, tefriķa düşer. Yine bu hile ile bir çāre bulunur.” didikde, (2) şāh dağı öyle eyitdi.

Çün bu minvāl üzre nāmeyi ol şāha (3) getürdiler. Şāh okuyunca içine cān ḥavfi düşüp andan dönüp (4) iklimine varup, ol begleri ve vezirleri tutup helāk itti. (5) ‘Āķibet cümle begler andan yüz çevirüp, bu şāha bir nāme yazup (6) gönderdiler ki “Allāh ‘aşķına bu zālīm üstüne gel biz sana mu‘āvenet ideriz.” (7) didiler.

Çün şāh nāmeyi okudu. Asker cem‘ idüp ol iklimi (8) vardı. Ve cenk gününde cümle begler gelüp bu şāha tābi‘ olup (9) ve ol şāhı tutup eline virdiler ve ol vilāyeti hile sebebiyle zabt (10) eyledi ve ol kavi şāh gāfil olduğı ecelden başından ve memleketinden (11) olup helāk oldu.

İmdi iy şāh! Bu hikāyeyi anıñiçün söyledim ki, (12) şāhım bilüp gāfil olmayasıñ. Buna ḥalef oğlanıñ hilesiyle başdan ve (13) memleketden olmayasıñ. Çün şāh ḥātūndan bu hikāyeyi işitdi. Ġazaya (14) gelüp “Yarın ben anı helāk iderim” diyüp cāme-ḥ‘āba girdiler.

Çün (15) şabāh olup güneş kal‘a-yı kâfdan baş gösterüp ‘âlem nūr ile münevver (16) olduğda şāh gelüp tahtında firār eyledi ve cellāda emr idüp, oğlānı (17) hazır itdürüp bu yeni orduyu fermān itdi.

(18) Dördüncü vezīr

(19) İlerü gelüp eyitdi: “İy şāh! Pādişāhım şāhlara lāyık degildir ki tehevür (20) ile her işde ta‘cīl ide. Huşuşa nā-hāk yere kan eylemek. ‘Āqıl ‘indinde (21) gāyet mazmūm ve ma‘zūbdur dimişler.

Der ki melūnuñ afeti dördür: “Biri (22) acelecilik ve biri fitneye i‘timād ve (23) biri umūruñ sonunu mülāhaza itmemek ve biri gāfil bulunmaqdır.” Ama acelecilik oldur ki kendüye hayru nefi‘ isteye.

[43]

(1) Neleri mahrūm itmek ve fitne oldur ki cenkler peydā ide ve nā-hāk yere leşker (2) kırdıra. Muḥālif işler ide ve umūrun şonunu şınamamaq. Oldur ki te‘ennī (3) yerinde ‘acele ide ve gāfiliñ oldur ki dā‘im çalgıya, hevāya, oyna ve ‘avratle (4) meşveret eyleye ve dimişler ki kişi ‘avratla meşveret idüp ve sözünüñ (5) hilāfını işleye.

Nitekim Resūl ‘aleyhi’s-selām buyurur: “*şāverhunne ve ḥālefehunne*” (6) ya‘ni ‘avratla meşveret idin. Lākin sözünün hilāfını işleyiñ. İmdi (7) bu ḥadiş mucibince ‘avrat sözünü şāh daḥı tutmaq gerekdür (8) ve ‘avrat sözünden neçe adamlar nedāmet çeküp, ḥaqqın gazabına giriftār (9) olmuşlardır. Ḥattā Bel‘im Bağur ḥikāyesi bir ‘acāyip ḥikāyedir. Eger şāh (10) izin verirse naql ideyim.” didikde

Şāh daḥı: “Söyle dinleyelim.” Didi.

(11) Hikāye

(12) Vezīr eydür: “Bir gün Mūsā ‘aleyhi’s-selām bir kavmin üzerine vardı ve (13) anlar ‘ādd kavminden idi. Ulūlarına ‘üc bin ‘unuq dirlerdi. Mūsā (14) ‘aleyhi’s-selām emr-i haqla bunları dine da‘vet eyledi. Eger muṭi‘ (15) olmazlarsa anlar ile muḥārebe ve muḳātele ide. Pes Mūsā ‘aleyhi’s-selām (16) dört yüz seksān biñ adem cem‘ idüp , ‘ādilere azm u kaşd (17) eyledi. Çünkü ‘ādilere yakın geldi on iki adam ol kavme (18) elçi gönderdi. Meger ‘üc daḥı seyre çıkmış idi. Gördiki (19) on iki adam gelür.

Hemān cümlesini tutup torbaya koyup arkasına aldı (20) ve dönüp kendi kavmi olana ‘ādilere getürüp eyitti: “Mūsā peygamberin (21) ‘askerini görek ki getürmüş

bizimle ceñk itmek ister.” diyerek torbanın (22) başını aşağı edince, bu on iki adam degildi. Bunları ol kavm (23) gördiler ki ufağ boylu adamlardır. Kendileri anlarıñ ikişer misli

[44]

(1) yüksek boylıdırlar. Cümlesini bunları masharalığa alup (2) gülüşdiler ve bunları katl itmeyüp girü gönderdiler ve bunlar dağı (3) gelüp Hâzret-i Mūsā (a.s) ahvâli beyân eylediler ve cümle ‘askerini (4) havf düşdi. Hemân Hâzret-i Mūsā ‘aşāsını eline alup (5) ve ol kavm-i ‘âdd üzerine yürüdü. ‘üc bin ‘unuğ gördi ki Mūsā (6) (a.s) kendüsü gelür. Hemân vardı tağ gibi bir taşı kıparup (7) başı üzerine aldı. Ve geldi ki Mūsā ‘aleyhi’s-selâm leşkeriniñ üzerine (8) ana hağ te‘âlâ kuş şüretinde bir feriştehe emr eyledi. Gelüp (9) ol tãşa bir minkâr urup delüp derhal ‘üc’un üzerine la‘net (10) hanesi gibi geçti. Bu taraftan hâzret-i Mūsā irüşüp kırk (11) arşun kendünün kıddi ve kırk arşun dağı ‘aşāsınıñ uzunluğı ve (12) kırk arşun dağı yukarı şıçrayup ‘aşā ile ‘üc’un (13) topuğundan urdı. Hağ te‘âlâ ‘üc’ı helâk eyledi. Andan Hâzret-i (14) Mūsā ‘aleyhi’s-selâm dönüp kavmine gelüp ‘üc’un helâk olduğunu (15) haber virdi. Cümlesi şâd oldılar.

Andan Hâzret-i Mūsā ordan (16) geçüp şeyh Bel‘im Bağur vilâyetine ‘azimet eyledi. Yakın vardıkda (17) şeyhe haber virdiler ki Hâzret-i Mūsā çok ‘asker ile üzerimize (18) geliyor.

Hemân şeyhiñ murīdleri eyitdiler: “Yā şeyh! Ol ‘asker eger (19) vilâyetimize gelürse cemi‘ vilâyetimizi harap ider. Buna bir çäre (20) bulmayasñ.” deyüp hāmüş oldılar.

Şeyh eyitti: “Nice idelim?”

Bunlar (21) eyittiler: “Hâzretiñ bed-du‘ā ile vilâyetimize gelmesün. Şeyh ol peygamberdir. (22) Ben aña bed-du‘ā ideyim.” Didi.

Pes bunlar şeyhe ne kadar ikdām ta‘ām (23) eylediler olmadı. Meger şeyhiñ bir mekkâre seliṭā ‘avratı var idi.

[45]

(1) Aña yalvardılar. “Şeyhe söyle saña çok māl virelim.” didiler.

‘Avrat: “(2) Ben anı razı ederim.” Didi.

Çün şeyh eve geldi diledi ki (3) ‘avrat ile meşveret ede.

‘Avrat: “Du‘ā eyle.” Didi.

Şeyh eyitti: “(4) Ol peygamberdür. Ben aña nice du‘ā ideyim?”

‘Avrat candānū’l haḥ idüp , (5) şeyh çār u nāçār idüp el ƣaldırup du‘ā eyledi. Du‘āsı müstecāb (6) olup Ḥazret-i Mūsā on elli fersāḥ yol uzaƣ idiler. Ƙırƣ (7) yıl Tih şahrāsında ƣaldılar. Nitekim Ḥaƣ te‘ālā kelāmında buyurur. (8) *“Erba‘ine seneten yetihūne fi‘-arđi.”*¹⁰

Pes Ḥazret-i Mūsā bildi ki (9) bunda bir ḥal vardır. Münācat idüp Ḥaƣ te‘ālā ḥazretlerine (10) tazarru‘ eyledi eyitti: “Allāhı bizi böyle ser-gerdān olmaƣa sebeb (11) olanı dünyādan aḥirete imānsız gönder.”

Du‘āsı dergāh-ı ḥaƣda ƣabul (12) olup, ol şeyhe ‘avrat sebebiyle dünyādan aḥirete imānsız gitti. (13) Nitekim Ḥaƣ te‘ālā buyurur: *“ke-meşeli’l-kelbi”*¹¹ ya‘ni anıñ (14) mişli it mişli gibidir. İmdi iy şāh! Bu ḥikāyeyi anıñ içün söyledim ki bunca (15) kişiler ‘avrat sözine uyduƣuƣın ḥaƣ dergāhında merdūd (16) oldılar. Pes şāha vācipdir ki aña göre ƣıyās idüp tā ki (17) nedāmete giriftār olmaya. Zirā sonra peşimanlık fā’ide itmez. Zinhār (18) şehzādeyi ‘avrat söziyle helāk itme deyū bir uyup evvel gün (19) Şehzādeyi ricā eyitti çün şāh vezīrden bu ḥikāyeyi işitti. (20) Şehzādeyi zindāna gönderüp kendi şikāra gitdi. Çün aḥşam (21) oldı. Şāh sarāyına geldi. Ḥātūn istiƣbāl idüp şāhla oturdılar. (22) Ba‘de’ta‘ām ḥātūn yine oƣlandan söz açdı.

Şāh eyitdi: “Bu gün (23) daḥı vezīrlerim ƣomadılar. Zindāna gönderdim.” Didi.

Ḥātūn eyitdi: “Ol

[46]

(1) vezīrleriñ mecmū‘anıñ ḥaberlerini bilürüm her biri günden güne bir ḥile (2) ve bir tedbīr düşünüp, ƣaşd eder ki beni saña añlatup diler ki (3) ƣarılar nā-ƣaşdırlar. Ol sebebdan envāi‘ ḥilebāzdırlar ve yalāncıdırlar. (4) Bunlarıñ bu kelāmları mecāzidir. Ḥaƣıƣate ḥaml itme. Zirā bunlar (5) beni gördiler ki şāhımıñ ḥaƣƣında i‘tiƣādım muḥkemdir. Ḥalbu ki anlarıñ (6) daḥı ḥaline ve yaramaz fi‘illerine vāƣf olmuş mudur. Ve şāhımı anlarıñ (7) ḥilesinden ve şerlerinden vaƣāya eyledigimden baña düşmān olup, her (8) biri bir şey söylemeñ ile seni ‘avƣ iderler. Eger isterseñ (9) şāhım bir daḥı söylemeyeyim. Her ne isterlerse istesinler; ama bunlar cümlesi (10) yek dil ve yek ceht olmuşlardır. Ƙorƣarım saña ber ‘aƣab getürüp, (11) baña bir zarar idecekler der ama sonra yine sen peşimān olacaƣsıñ; (12) ama fā’ide itmez. Şāhım sen bir ƣaƣ bed-aşıl

¹⁰ Ƙırƣ yıl (haram kılınmıştır. Bu süre içinde) yeryüzünde şaşƣın şaşƣın dönüp dolaşacaklar. Maide 26/5.

¹¹ Köpeğın durumu gibidir. A’rāf 176/7.

zengini cem⁶ ile vezîr (13) idüp ve her ümürüñ anlara işmarlayup emin bilmişseñ (14) hâşâ ki bunlar emin degillerdir. Bunlarıñ kimisini aşcı ve kimisi (15) etmekçi ve kimisi kaçşâb oğullarıdır. Nitekim Hızır-ı ‘aleyhi’s-selâm (16) evvel bir padişahıñ vezîrleriniñ aşlını bildirdi. Meger şâhım ol (17) hikâyeyi işitmemişdir.” Didi.

Şâh dağı: “Söyle işidelim.” Didi.

(18) Hikâye

(19) Hâtûn eydür: “Cihân sarâyında bir şâh var idi ve Hızır-ı ‘aleyhi’s-(20) selâm görmege müştâk idi ve dâ’im derdi ki bir kimesne olsa da (21) baña Hızırı gösterse. Her ne dilerse virirdim. Meger ol vaqt (22) fakrû’l-hâl bir kimesne var idi. Kemâl fakrinden bu kimesne kendü (23) kendüye eyitti: “Ben varayım şâha dimege beni üç sene kadar besle

[47]

(1) saña Hızırı göstereyim. Üç seneye kadar yâ ölürüm yâ şâh (2) ölür yâhut kabâhatimi ‘af veyâhut bir hâl olup kurtulurum. (3) Ben bu sebeple bir zamân zevk etmiş olurum.” didi ve şâha varup (4) bu sözi ‘arz eyledi.

Şâh eyitdi: “Eger soñra gösteremezseñ (5) seni öldürürüm.” Didi.

Ol fakir dağı râzı oldu. Pes şâh (6) emr eyledi. Ol fakire hayli māl ve pāra verdiler. Ol dağı māl ve (7) pārayı alup hanesine geldi. Üç sene zevk ve şefâ idüp (8) müddet tamām oluncaya kadar rāhat eyledi. Senesi tamāmında kaçup (9) bir ıssız yere şaklandı kordudan ditremege başladı. Nāgāh (10) gördi aq libāslı yüzi nūrlu bir kimesne gelüp selām virdi. (11) Ol fakir dağı selāmını aldı. Nūrānī su’āl eyledi “Niçün böyle (12) melūlsuñ?” Hiç cevāp virmedi. Tekrar nūrānī ibrām idüp and (13) verdi. “Elbette halini baña söyle bir çāre ideyim.” Didi. Ol biçāre (14) dağı men evvelâ ‘ale’l ahire hikâyeyi beyān eyledi.

Ol nūrānī eyitdi: (15) “Gel seniñle şâha varalım, ben seniñ için cevāp vereyim.” Didi.

(16) Pes kalkup giderken şâh dağı ol biçāreyi istemiş. Hüdāmları (17) ararken rast geldiler. Hemān tutup şâha yanına getürdiler.

Şâh eyitdi: “(18) İşte üç yıl tam oldu. Gel şimdi Hızırı baña (19) göster.”

Ol fakir eyitdi: “Şâhım şâhıñ işi lütf ve keremdir. (20) Günāhımı ‘afv kııl.” Didi.

Şâh eyitdi: “Ben seniñle kavlı itdim. Señi (21) öldürmeyince olmaz.” Did. Ve baş vezîriniñ yüzüne bakup “Bunu (22) nasıl idelim?” didi.

Vezîr eyitdi: “Bunı pāre pāre idüp kaşşāp (23) cengellerine aşmak gerekdür. Bunı görüp ğayrılar dağı şāhıñ

[48]

(1) yanında yālān söylemeyeler.” Didi.

Ol nūrānī eyitdi: “Şadaķa’l-vezîru külli (2) şey‘ in yerci‘ u ilā-aşlihi.” aşla andan şāh ikinci vezîre baķup eyitdi: “(3) Sen ne dersin?”

Ol eyitdi: “Bunı kazana koyup kaynatmak gerek.” Didi.

(4) Ol nūrānī: “Şadaķa’l-vezîru külli şey‘ in yerci‘ u ilā-aşlihi.” Didi.

Şāh (5) üçinci vezîre baķup eyitdi: “Sen ne dersin?”

Vezîr eyitdi: “Bunı (6) parçalayıp firunda kebāp itmek gerek.”

Yine ol pîr eyitdi: “Şadaķa’(7) l-vezîru külli şey‘ in yerci‘ u ilā-aşlihi.” andan şāh dördüncü vezîre eyitdi: “(8) Baķalım señ ne dersiñ?”

Vezîr eyitdi: “İy şāh! Bu miskine verdigin (9) māl Hızır ‘aleyhi’s-selām aşkınadır. Bu dağı bilürüm hülyāsını ederek (10) kabul eyledi. Şimdi bulmayup ‘özü diler lāyık olan budur ki (11) Hızır aşķına bu miskini azād eyle.

Yine ol pîr “Şadaķa’l-vezîru (12) külli şey‘ in yerci‘ u ilā-aşlihi.” didi.

Pes şāh pîre eyitdi: “Yā pîr! Her bir (13) vezîrim bir söz söylediler. Ki birbirine muhālifdir. Sen her biriniñ (14) haķķında “Şadaķa’l-vezîru külli şey‘ in yerci‘ u ilā-aşlihi.” didiñ bunda hükmin (15) nedir?” didi.

Ol pîr eyitdi: “İy şāh! Evvel ki vezîrin kaşşab oğlıdır. (16) Anıñ içün aşlına çekdi. İkinci vezîriñ aşcı oğlıdır. (17) Ol dağı aşlına lāyık cezā tertîp eyledi. Üçüncü vezîriñ (18) itmekçi oğlıdır. Ol dağı aşlına lāyık cezā tertîp eyledi. Vezîriñ (19) dördüncü vezîriñ aşı-ı zāde imiş. Ol dağı aşlına lāyık olan (20) terahhümdür. Ol biçāre terahhüm idüp , şevāba kaşd idüp azādlık (21) ile ‘özü eyledi. İy şāh! Her nesne aşlına çeker.” deyüp şāha hayli (22) naşihāt idüp ve soñra işte Hızır benim deyüp ğāib oldu.

(23) Hemān şāh yerinden taşra çıkup, ol nūrānī pîrden nām u nişān (49a-1) görmeyüp eyitdi: “Hızır-ı ‘aleyhi’s-selāmı çok arzu eyledim. (2) Elhamdülillāh mālîk oldum ve vezîrlerimiñ aşı u neslinden beni haberdār (3) eyledi.” deyüp “Ol miskine vāfir māl versünler.” diyü emr eyledi.

“(4) İmdi iy şāh! Bu hikāyeyi anıñ içün söyledim bilesin ki seniñ (5) vezîrleriñ dağı bî- aşıldır. Anlardan vefā gelmez. Sen dağı bu bed (6) aşılariñ sözine uyup, fırsatı kuvvet itme. Zirā düşmāna amān (7) vermek gayet ahmaķlıķtır.”

Şāh hātūndan bu hikāyeyi işitti “Yarın (8) ben anıñ ‘ömri defterini бүkerem” deyüp cāme h’āba vardılar. (9) Çün şabāh oldu ‘ālem Hızra mālīk olmuş güneş gibi nūra garķ (10) oldu. Şāh tahtında karar eyledi ve cellāda emr idüp oğlanı (11) hazır ettürüp ve boynını ur diyü fermān eyledi.

(12) Beşinci vezīr

(13) İlerü gelüp eyitdi: “İy şāh! ‘Ālim şehzādeye birden kıyma ve (14) bunca vezīrleriñ naşihātlerini yabāna atma zirā incüyü deryādan (15) çıkarup ne resme dizerlerse anlar daķı sözlerini dizüp (16) sevilicilerdir. Gökte ‘atťardır bunlarıñ tedbīrlerden ‘ācizdir. İy (17) şāh! Vezīrleriniñ saña söyledikleriniñ sebebi budur ki Resūl ‘aleyhi’s- (18) selām buyurur ki her kim şāhından şeri‘ate muḥālīf yaramazlık görse, (19) ol işden anı men‘ itmese ehl-i sūnnetten ayrılmış olur. İmdi, (20) iy şāh! Sen daķı vezīrleriñ sözlerini yāñlış añlama nitekim (21) dimişlerdir Hızrı zāhirde görmek isteyen ‘āķl u kemāl ve (22) dānā vezīri görsün bir daķı bir kimesne ‘amel-i şālih işlemek (23) isterse bir miskin kimesneniñ şāh yanında maşlahatı buyursun.

[50]

(1) Meger şāh bir vezīr ile şāh hikāyesini işitmemiştir.”

Şāh daķı: “(2) Söyle işidelim.” didi.

(3) Hikāye

(4) Vezīr eydür: “Zamān-ı sābıkda bir nām-dār şāh var idi ve anıñ (5) bir kār-güzār vezīri var idi. Ve dā’imā ol vezīriñ yanına Hızrı (6) ‘aleyhi’s-selām gelür idi. Bir gün vezīr dünyanıñ aḥvāline nażar idüp, (7) kimesne pāydār olmaz. Pes vezīrlikten el çeküp bir ḥalvet köşeyi (8) ihtiyār idüp tā‘ate meşgūl oldu. Ve bunca zamān geçti (9) Hızr ‘aleyhi’s-selām yanımıza niçün gelmez. Gerekir ki şimdi her gün (10) gelsün deyüp tekrār eyitti: “Elbette bunda bir ḥāl vardır. Ol (11) eşnāda iken gördi ki Hızr ‘aleyhi’s-selām çıķa geldi.

Vezīr eyitti: “(12) Yā Hızr! Ben vezīr iken her zamān yanıma gelürdüñ. Şimdi dünyādan (13) el çektiğim içün mi yanıma gelmez olduñ?” didikte Hızr ‘aleyhi’s-selām (14) eyitti: “Yā vezīr! Sen zāhirde vezīrlilik iderdiñ. Ben daķı yanında (15) vezīrlilik iderdim. İkimiziñ arasında münāsebet var idi. Şimdi sen (16) zāhirden el çektiñ ol münāsebet aramızdan gitti. Ben daķı yanına (17) gelmez oldum.” Didi.

Çün vezîr Hızrdan bu sözleri işitti yine (18) varup vezîrligi talep idüp aldı. Ol dem Hızr ‘aleyhi’s-selām (19) yanına geldi. Kelamü’l sâbık yanından eksük olmadı. İy şâh! Bu hikâyeyi (20) anıñ çün söyledim ki şâh işidüp vezîriñ sözini tutup, (21) sa‘âdetle ‘ömr sürmesin. Zinhâr iy şâh! Bu işde ‘acele itme ki (22) soñra nedâmet çekmiyesin.” didi ve yer öpüp şehzâdeyi ol gün evvelgün (23) ricâ itti.

Çün şâh vezîrden bu hikâyeyi işitti. Şehzâdeyi

[51]

(1) zindâna gönderüp ve kendüsü şikâra gitdi. Ol gün dañı (2) bî-nihâye şikârlar idüp aḥşâm sarâya geldi. Hâtûn istikbâl (3) idüp oturdular. Ba‘de’t-ṭa‘âm hâtûn oğlandan şordu bu gün (4) dañı filân vezîrim ricâ itti zindâna gönderdim.” Didi.

Hâtûn (5) eyitti: “İy şâhım! Ne oldu böylelikle terbiye oldu. Lâkin (6) bu oğlan terbiye kabul itmez. Zirâ şol yılâna beñzer ki ol toğdıñı (7) gibi anâsını şoñar helâk ider. Soñra bâbâsını şoñar helâk ider. (8) Gerçi Hâk te‘âlâ istikâmeti alur ve anıñ gözü zümerdir. Gördiği (9) gibi kör olur. Ve nisân yağmurunuñ kıatresi yılâna düşerse (10) zehir olur. Ama sedef ağzına düşerse incü olur ve Kur‘an (11) azimü’l şân mü’miniñ kalbine düşer ise imân ve ma‘rifet olur (12) ve meşhûrdur. Her kim yılân besler ise ‘âkıbet zehrine giriftâr olur. (13) Bir kişi yılân ile dostluk peydâ idüp her gün yılân içün (14) bir miqtâr âzık alur yılânıñ delüğine gider bırağur. Yılân delikten (15) başını çıkarır. Ol azığı büyüyüp karnı doydıkda nice nice maşhâralık (16) ider ve o kimesne dañı bunuñla eglenür idi. Bir gün gelüp yılânı (17) mekânında taşra çıkmış şo‘uqdan kaç katı oldıñını görüp (18) vah biçâre deyüp aldı koyuna koydu. Çün yılân ısındı hemân (19) baş kaldırıp ol miskini şoşup helâk eyledi ve kaçup (20) deligine girdi. (21) Ol kimesneyi bir ziyân itmeyince vazgeçmez. Nitekim (22) şerbet furuş ile mağribî hikâyesi gibi.”

Şâh ider: “Söyle işidelüm. (23) Nicedir ol hikâye?”

[52]

(1) Hikâye

(2) Hâtûn eydür zamân-ı sâbıkda bir büyük şehirde bir şerbet furuş (2) var idi. Ve ol şerbet furuşuñ maḥbûp zamân bir oğlu olup şöyle (3) maḥbûp itdigi Yûsuf Şâniden nişân virirdi ve dâ‘im dükkânda (4) şerbet şatârdı. Halk-ı ‘âlim dañı bu oğlanıñ

hüsnünü temāşa idelim (5) deyu bir kāse şerbete bir altūn verüp nūş ederler. Ve her bardağ (6) nūş itdiklerinde āb-ı hayātdır dirler idi. Pes bir gün ol memlekete bir -(7)-isiyle mağribī gelür oğlanı görünce biçāre mağribīniñ nuṭka (8) mecālī qalmaz yerinden bir adım atamayarak divāra ṭayanup qarşusunda (9) ḥayrān qalur. Bir sā‘atden soñra ‘aqlı başına gelur ser-ḥoş gibi (10) serāseme her ne ḥāl ise düşe qalka oğlanıñ yanına gelür ve bir (11) altūn verir. Bir şerbet nūş eyleyüp gider. Ve bir vaqt her gün gelüp (12) bir altūn virüp şerbet iĉer. Ve hem oğlanın ḥüsnini görür. (13) Giderdi bir gün oğlan bu ḥālī bābāsına naql ider bābāsı bildiği (14) mağribī oğlana aşık olmuşdur. Eydür : “İy oğlum! şabāḥ ol mağribīyi (15) eve getür görelim naşl kişidir.” didi ertesi gün mağribī (16) oğlanıñ yanına gelince oğlan mağribīyi ḥānesine da‘vet idüp (17) alup bābāsınıñ yanına geldi. Yİmekden soñra oğlanıñ bābāsı mağarribīñ (18) ḥālını şordı.

Mağribī bunuñ merāmı ne ittüğünü bilip eyitdi: (19) “Mekānım yok bir ğaribim.”

Oğlanıñ babası eyitdi: “Ġaribsiñ bizler saña (20) mekān verelim bizimle böyle ol.” Didi.

Mağribī sevinüp cānına minnet (21) gördi. Nitekim dimişlerdir. “Dost meclisi çokdur.” Pes mağribīye (22) bir mekān gösterdiler bir kaç gün ṭurdu gittikçe oğlana ‘aşkı

[53]

(1) ziyād oldu. Bir gün oğlana bir kıymetlü taş gösterüp eyitdi: (2) “Bir kere seni öpeyim bu taşı saña vireyim seniñ olsun.” Didi. (3) Oğlan, hezār nāz ile razı olup mağribī taşı virüp oğlanı (4) öpdü ve eyitdi: “Cānım efendim cān-ı gönülden ben saña ‘aşık olmuşum. (5) Pes daḥı benden kaçma ben bir ṭılsım bilirim. Seniñ yüzünden açılır. (6) Eger benümle gideriseñ anı fethidüp ve saña ol kadar altūn (7) vireyim ki bir daḥa yoksulluk görmeyesiñ.” Oğlan daḥı bu aḥvālī (8) bābāsına bildirdi. Bābāsı destūr virdi. Mağribī oğlanı alup (10) şehirden taşra çıkup bir virāneye getürdü meger anda bir kuyu (11) var idi ağızına kadar toptolu şu idi. Mağribī bir kāğıt yazup (12) kuyuya bıraḥdı. Fi’l ḥāl ol şu kuyudan ġā’ib oldu. Mağribīyle (13) oğlan kuyunun dibine inüp bir kilitli kapu gördüler. Mağribī bir du‘ā (14) yazup kilide yapıştırdı. Fi’l ḥāl kapu açıldı. İĉerü girüp (15) gördiler ki bir zenñi bir eliyle bir büyük taşı ṭutar ister ki (16) iĉerü giren kimseniñ üzerine bıraḥa mağribī bir efsūn okuyup (17) zenñiye üfürdü.

Zen'ni dağı elindeki şaşı yere bırakıp bunlara (18) yol virdi. Bunlar dağı ilerü vardılar. Gördiler ki billurdan bir kaba (19) ve kuyununı kâpusunda iki ejderhâ birbirine karşı ağızlarını mağara (20) gibi açmış turlar yakın varınca (21) bunlara hamle eylediler. Mağribî bunlara dağı bir efsün okuyup üfürdü. İkişi dağı gâ'ib (22) oldular hemân kâpusunun kâpusu açıldı. İçerü girdiler. Gördiler ki bu kâpunun bir köşesinde altün ve (23) bir köşesinde gümüş ve bir köşesinde envâ'i cevâhirler ve bir köşesinde kara toprak üzre

[54]

(1) bir taht kurulmuş ve ol taht üzerinde bir tâbut ve ol tâbut (2) içinde bir nâmdâr meyyit yatur ve göğsü (3) üzre bir altün levhâ üzre yazulmuş ki “ben bir pâdişâh idim. Cümle cihâna hüküm ederdim ve dünyada (4) her nereye sefer eylesem feth ederdim. Nice nice pehlivânlarım ve nice mâl (5) ve hazinem var idi. Mâlın olduğum mâldan cüz'icesini buraya cem' (6) eyledim baña dağı ecel amân vermeyüp beni cihâna gelmemişe döndürdü. (7) İmdi iy beni bu hâlde gören kişi! Benden 'ibret alsun ve benim (8) rûhuma bir du'â ile şâd olsun bir kaç günlük 'ömr için bu dünyâ (9) mâlına mağrûr olsun.” deyüp hatm-ı kelâm eylemiş. Pes mağribîyle oğlan (10) altünden ve gümüşden ve cevâhir taşlardan ve kara topraktan ki (11) kimyâ toprağı idi. İstedikleri kadar alıp taşra çıkardılar. (12) Mağribî bir efsün okuyup kuyuya üfürdü. Yine toptolu şu (13) oldu. Oğlan ile girü dönüp evlerine gelüp 'ıyş u 'işrete (14) meşğûl oldılar. Rûz-ı şeb bir lâhza hâli olmazlardı. Bir gün oğlan mağribînden ol tılsımda okudığı du'âyı öğretmek istedi. (15) mağribî dağı râzı olup ve nice gün ta'âllim idüp öğretti.

(16) Nâgâh oğlan bir gün babasına eyitti: “İy bâbâ ? tılsım du'âlarımıñ (17) cümlesini öğrendim. Bundan böyle bu mağribî bize lâzım değil zehirleyelim.” (18) Didi.

Babası razı olmayup; “def' edelim bir tarafa gitsün” Didi.

(19) Oğlan eyitti: “bunıñ def' i câ'iz degildir. Bâ-ıuşuş bu bir ustadır. (20) Bize bir zararı tokunmasun deyüp bize bir hile itmeden biz anı (21) zehirleriz. Ve lâzım olduğça ol defineden altün ve gümüş getirürüm.” (22) didi. Mağribî dağı işitti bildi ki eyülüğü gömlek sevdasındadır.

[55]

(1) hemān oradan gā‘ib oldu. “İmdi, iy şāh! bu hikāyeyi anınçün (2) söyledim şāh bilsün ki oğlan t̄a‘ifesinden kimseye hayr gelmez hile. İy şāh! (3) gāfil olma oğlanı öldür. Yoḥsa işi fesād varır.” didi çün şāh (4) bu hikāyeyi işidir. ‘āziye gelüp şabāḥ ben anı helāk iderim. (3) Deyüp cāme ḥāba vardılar. Çün şabah oldu şāh tahtında karar (5) eyledi. Ve oğlanı ḥāzır ittürüp cellāda boynunu ur diyü emr eyledi.

(6) Altıncı vezir

(7) İlerü varup ider, melik-i ‘ālim şehzāde üzerine cunḥa (8) işbāt olmayınca zinhār kimsenüñ sözine uyma ki kıyāmet yakındır. (9) Yalancılık ve mekr ve hile çok olur ‘ākıl kimesne oldur şer ve fitneyi (10) def eylemeye ḥasret ve nedāmet parmağını soñra dişi ile ısıрмаğa (11) başlayup peşimān olsun ve derdmendleriñ dest-gir ve nā- (12) murādlarıñ murādlarını ḥāşıl olsun ve kendü kapusuna geleni mahrūm göndermesün ve (13) muḥtāclara ziyāde in‘ām eylesün. Ve aşla ‘avrat sözine aldanmasun (14) zirā onlar yüze gülicilerdir. Şāhım bir derzi yigit ile ‘avrat (15) hikāyesini işitmemiştir.” Didi. Şāh daḥı söyle işidelim der.

(16) Hikāye

(17) Vezir eydür böyle rivāyet ederler ki Ḥazret-i ‘īsā ‘aleyhi’s-selām (18) zamānında bir terzī yigit var (19) idi. Anıñ bir maḥbūbe ‘avratı varidi. Birbirleriyle ḡayet sevişürler. Bir gün, şöyle ittifāk idüp (20) ‘ahd itdiler ki eger ‘avrat ölür ise; kocası digerini almaya (21) ve ‘avratıñ mezārın kucaḡlayup aḡşama ḡadar aḡlaya eger yigit

[56]

(1) evvel ölürse; ‘avrat daḥı diger kocaya varmaya ḡikmet-i ḡudā (2) ‘avrat fevt oldu. Terzī aḡlayup feryād itdikden soñra defn (3) eyledi ve ol ittükleri ‘ahdi birisine getürüp ol ‘avratıñ (4) mezārın kucaḡlayup aḡşama ḡadar aḡlayup ve dā‘imā ḡabri üzerinde (5) beklerdi. Bir gün ‘īsā ‘aleyhi’s-selām ol maḡalden geḡerken gördü ki (6) bir yigit bir ḡabri kucaḡlayup aḡlar yanına varup niçün aḡladığını (7) şordı. yigit daḥı birebir naḡl eyledi. Hemān ‘īsā ‘aleyhi’s-selām, (8) du‘ā idüp ‘avrat dirildi ve kefen ile mezārdan ḡıḡdı ‘īsā (9) ‘aleyhi’s-selām yine yolına gitdi.

Yigit eyitdi: “Böyle kefen ile gitmek (10) olmaz sen biraz burada ṡur ben varayım odun eşvāb getüreyim (11) sen daḥı eşvābını giy soñra beraber gidelim.” deyüp

ḥātūnı orada (12) bırakup evine gitti. Nāgāh ol iḳlīm şāhının oğlu ol maḥālden (13) geçerken gördü ki bir maḥbūbe ‘avrat bir kefene şarılmış oturur. (14) Şehzāde bu ‘avratı gördüğü gibi cān-ı gönülden ‘āşık olup ‘avrata (15) eyitdi: “Sen kimsin?”

‘Avrat eyitdi: “Ben bir ğaribim ḥarāmī beni şoydu.” (16) Didi.

Evvel sâ‘at şehzāde ḥüdāmlarına emr eyledi bu ‘avratı alup (17) sarāya getürdüler. Ve temiz libāslar giydirdiler çün yigit eşvāpları (18) getürdi. ‘Avratı orada bulmadı feryād ederek gelüp geçenlerden (19) su‘āl eyledi. Kimse gören olmayup bî-çāre şora şora (20) şehzādeniñ ḥüdāmlarına rast geldi. Anlar bu terziye su‘āl (21) idüp , “niçün ağlarsıñ? ” didiler. Terzî daḥı nice zamāndır hürremim (22) fevt olup Elḥamdülillāh şimdi ‘İsā peygamberiñ du‘āsiyla dirildi. Ben (23) eşvāb getüreyim diyü gitti ol ‘avrat ğa’ib oldu. Anıñ çün (57b-1) ağlarım didi. Bunlar eyitdiler: ḥātūnı bu gün şehzāde sarāya (2) gönderdi hemān terzî şehzādeniñ ḥuzuruna gidüp eyitdi: (3) “Getürdiğin ‘avrat ḥelāl mıdır?” Diyü da‘vā eyledi.

Şehzāde ol ḥātūna (4) su‘āl eyledi. Ḥātūn inkār idüp eyitdi: “Bu ḥarāmīdir. Beni (5) şoyup eşvābımı alup gitdi. Elḥamdülillāh şimdi geldi. Eger sen (6) bunu öldürürseñ ‘azīm şevāp etmiş olursuñ” didi. Şehzāde (7) emr eyledi terziñin iki elini ardına bağladılar bî-çāre terzî ne kadar (8) fiğān eyledi olmadı. Boğazına ip taḥup ber-dār itmege getürdiler. (9) Yolda Ḥazret-i ‘İsāyı gördüler. Turup muntazır oldılar çünki (10) yakın geldi bunlardan āḥvālī su‘āl eyledi eyitdi: “Bu ‘avrat ol (11) yigitin ‘avratıdır ben du‘ā itdim diri oldu.” ‘avrat daḥı çünki (12) peygamberi gördi inkāra mecālī ḳalmayup toğrısını söyledi. (13) Tekrar ‘İsā ‘aleyhis-selām du‘ā eyledi. Ol ‘avrat kuvvet olup (14) terzî daḥı düşdüğü varṭadan ḥalāş oldu bunca vaḳit (15) aḡlādığına pişmān oldu.

İmdi, iy şāh! bu ḥikāyeyi añıniçün (16) söyledim ki ‘avratlarıñ meyli dā’imā fitne ve ḥile ve şer işlerdir deyüp (17) zemīn būs idüp şehzādeniñ ‘ömrünü ricā eyledi. Çün şāh (18) vezīrden bu ḥikāyeyi işitdi. Şehzādeyi zindāna gönderüp gitdi. (19) Şikāre kendi aḥşām şikārdan dönüp sarāya geldi. Ḥātūn (20) istiḳbāl idüp şāhla oturdılar.

Ba‘de’ṭ-ṭa‘ām ḥātūn oğlandan (21) söz açup şāh eyitdi: “Bu gün filān vezīrim ricā eyledi yine (22) zindāna gönderdim.”

Ḥātūn eyitdi: “İy şāh! benim sözime inanmazsıñ (23) ama ‘ākībet yakın zamānda saña oğlandan bir zarar gelecektir zīrā bu

(1) gice bir rü' yā gördüm şāhıma söylemek bana farz ve saña daḥı (2) işitmek vācip gibidir.”

Şāh eyitdi: “Söyle işidelim.”

Ḥātūn eyitdi: “Bu (3) gicelikde bir altūn top tutarsıñ ve ol top lā' l ve (4) cevāhirler ile müzeyyen ve muraşsa' şevki cihāna ziyā verir ol (5) top aşağıdan yukarı atup ve yine tutarsıñ eliñde oynadırsuñ (6) ve bu oğlan yanında oturup seyr iderdi gāh ol topu (7) isterdi virmezdi nāgāh sen gāfil iken ol topu kapdı ve (8) isteyüp virmediñ için tarılup ol topu bir taşla (9) öyle urdu ki pārça pārça oldu. Ve ben melūl olarak varup (10) ol topuñ parçalarını düşürüp seniñ eline virdim ve sendaḥı (11) ol pārçalara bakup müteḥḥir oldıñ bu ḥalde iken uyandım.” Didi.

(12) Şāh eyitdi: “‘Acep bu rü'yānuñ ta' bīri nedir?’”

Ḥātūn eyitdi: “Ben bu (13) rü'yāya ta' bīr eyledim ol top seniñ memleketindür ve bu oğlan seniñ (14) eliñden kapattığı oldur ki bu oğlan ol gün bana gelüp söyledi ki (15) ben bābāmı öldürüp tahta geçmek isterim ve seni ḥelāl edinmek (16) dilerim ve cümle memleketiñ adamları benden tarafa dönmüşlerdir. Ve bu (17) memleket şimdi tamām benim olmak üzredir. Sendaḥı bana boyun virüp (18) itā' at eyle” didi. Eger ben boyun virmiş olaydım şimdiye kadar (19) evvel seni öldürüp kendi işini tamām görür idi. Hele şāhiñ (20) devleti ve cenneti anı def' eyledi. Ve topı taşla urdığı oldur ki (21) eger senden soñra şāh ölse iklimi bütün ḥarāp edecek idi. (22) Ve benim varup ol topuñ parçalardan düşürüp şāha virdiğim (23) oldur ki ben oğlana itā' at itmediğim ecelden gelüp şāha ḥaber

[59]

(1) virdim. Ol sebeple anı tutup memleketiñ elinde ḳaldı. Yoḥsa (2) eger ben olmasaydım memleket seniñ elinden taḥḳīḳ bil ki şimdiye kadar (3) gitmiş idi. Belki başıñ daḥı gider idi. Bu rü'yāniñ ta' bīri budur. (4) İy şāh! Bu nā-ḥalef oğlanıñ ḥikāyesi bir şāh oğlanıñ (5) ḥikāyesine beñzer meger şāhim işitmemiştir.

Şāh: “ Söyle işidelim” (6) didi.

(7) Ḥikāye

(8) Ḥātūn eydür cihān sarāyında bir şāh var idi. Ve ol şāhiñ (9) memleketinden bir ḥarāmī türemiş ki ol ḥarāmīniñ elinden kimse (10) ḳurtulmazdı. Ve bu şāhiñ memleketinde bir ūlū ḥ'āce var idi. Ve ol (11) ḥ'āce 'avratıyla ve bir miḳdār māl ile

sefer eyledi nā-gāh yolda (12) ol ḥarāmī rāst geldiler. Ḥarāmī hemen bunları şoyup giryān (13) eyledi. Ve kendülerini esīr idüp eşvāplarını kendüsüne mekān (14) idindiği mağarasına koyup ve hācenīñ daḥı iki elini arḳasına (15) bağlayup bir köşeye bıraḳdı ve ‘avrat ile zevḳ ve şefāya meşḡul (16) oldu. Bir bunīñ üzerine bir zamān geḫti ‘avrat ḥarāmīden ḥāmīle (17) oldu. Pes günden güne ‘avratīñ ḳarnı büyüyüp yedi sekiz māh (18) oldu ol ḥarāmī ḥāceyi bu ‘avratı şālī virdi. Bunlar daḥı (20) mağaradan tışra çıkup, *lā-ḥavle ve lā-ḳuvvete illā billāhi’l-‘alīyyü’l-‘azīm*¹² (21) diyerek bir cānibe mütevvcih olup gittiler bir gün bir şehre girdiler ve ol (22) şehirde bir mekān tutup ḳondılar ‘avratīñ daḥı müddetī tamām olup ḥamlını (23) vaşī eyledi bir oḡlan vucūda geldi ve bunlar bu oḡlanı ḥarāmīden

[60]

(1) olduğunı bilürlerdi ḳabūl itmeyüp bir cāmi‘ ḳapusına koydular. Ol (2) şāh geḫerken görüp su’āl eyledi. “Ḥāzır olan vālideyinleriniñ (3) beslemege iḳtidārları olduğundan bıraḳtılar.” diyü cevāp virdiler (4) meger şāhīñ dāḥı hiç evlādı olmaz imiş hemān bu çocuḡa (5) raḥm idüp beḳasından geḫürüp evlād idindi.

Ve eyitdi: “Eger (6) teñri ‘ömr virüp vefāt itmezse benden soñra taḫta geḫüp (7) şāh olsun” didi. Hemāndem oḡlanı aldılar sarāya getürdüler (8) ve bir tāya ta‘yīn oldular ve dürlü ḳumaşlardan eşvāb biḳdiler günden (9) güne oḡlan büyümege başladı vaḳtā ki yedi yaşına başdı bir māh-(10)-peyker oḡlan oldu ki yüzüne baḳan bir kez daḥı bakmaḳ dilerdi (11) şāh daḥı oḡlana ‘ilm u edeb öḡretmek içün ḥāce ve lālā (12) ta‘yīn eyledi çün on iki yaşına ḳadem baştı ve ‘ilm-i kemāl (13) taḫsīl eyledi ve andan silāḫşorluḡ ta‘līmine virdi anı daḥı az (14) günde taḫsīl eyledi ve her gün meydāna girüp eline top alup (15) oynardı. Cümle ‘ālem bunuñ ḥüsnüne bu çāpuñ süvārліḡına ḥayrān (16) olurlardı ve şāh baḳdıḳça şeffiller kesb iderdi meger şāhīñ (17) daḥı nādirü’l ḥüsn bir kıızı oldu aradan bir ḳaç sene murūr idüp (18) kız büyüdü ḥüdāblıḡā erişdi. Oḡlan kıza ‘āşık oldu ḥayf (19) kız ḳarındaşım olmayaydı ben bunu alurdum diyü ḥülyālar ederdi. (20) Çünki oḡlan yigit ve bahādır oldu. Şöyle ki şāhīñ ümerāsı ve (21) vüzerāsı oḡlanıñ bahādurlıḡını taḫsīn ederlerdi ve bu oḡlan (22) şāhīñ etṛāf-ı vā-kenāfında vāḳi‘ düşmānlarını zebūn idüp bābāsına (23) itā‘at ettirdi. Aşla kimesne ḳılincına ḳarşu turup tāḳat

[61]

¹² “Güç ve kuvvet, sadece yüce ve büyük olan Allah’ın yardımıyla elde edilir.”

(1) getüremez oldılar şāh daḥı kızını bir şāh oḡluna nikāḥ etmişdi (2) çünki vaḳt erişdi kız ı şāhdan işitdiler şāh daḥı ḥāzır (3) olsunlar diyü emr eyledi bu oḡlan bu tarafda ḳalbinde olanı (4) aşikāre itmek içün bir ‘alime su’āl eylediki bir kişiniñ bir baḡı (5) olsa ve ol baḡıñ yemişi kemāl bulsa ol kendüsü mi yer yoḡsa (6) ḡayrılarımız bu ‘alim daḥı başkasınıñ yemesinden kendüsi yemek evlādır (7) didi. Ama şehzādeniñ ‘arif bir muşāḥa vardı. Ol muşāḥab (8) şehzādeniñ murādını anladı. Zirā ‘ilm üç ḳısımdır birisi ‘ilm-(9)-dindir ve birisi ‘ilm-i ferāsetdir ve birisi ‘ilm-i bedendir ama ‘ilm-i ferāset (10) olmayınca başḳa ‘ilm fā’ide itmez.

Der ḥāl ol muşāḥāb eyitdi: “İy (11) şehzāde eger ol su’āl eyledigiñ baḡda ḥaḳ te‘ālā nehyun ‘ani’l-münker (12) eylediḡi meyve var ise yāḥūd ḳanı çıkar ise ol yemişden şāḥibi ye-(13)-mek cā’iz degildir ve eger ḥaḳ te‘ālāniñ nehy eylediḡi degil ise (14) ve ḳanı çıkamaz ise ol vaḳt kendisi ol yemek cā’izdir.”Didi.

(15) Şehzāde eyitdi: “Sen ‘ālim ḳadar bilmezseñ ol ‘ālimdir ben anıñ fetvāsına (16) inanırım.” deyüp ḳalkup kız ḳarındāşınıñ sarāyına geldi. Ve ol sā’at (17) kız ı alup ol şehirden taşra çıkdı başḳa bir şehre ‘azīmet (18) eyledi bu tarafda cāriyeler ‘azīm feryād ederek şāha ḥaber virdiler. (19) Hemān şāhiñ cān başına şıçrayup; “tīz ‘asker atlarına binsünler (20) arḳasından yetişüp oḡlanı tutsunlar” diyü emr eyledi. Der ḥāl (21) ‘asker binüp oḡlanıñ ardına düşdiler şāh eyitdi: “Bed-aşıldan (22) vefā gelmez imiş.” deyüp evlād edindigine peşimān oldu. Şāh leşker (23) ile oḡlanıñ ardından zāhir oldı hemān oḡlan bu şuya şaḳlandı.

[62]

(1) ‘Asker ile şāh geçerken ol puşudan şāhi helāk eyledi. Leşker (2) daḥı gördiḡi şāhları helāk oldı. Her biri bir tarafa ḳarar (3) idüp tārumār oldılar oḡlan kız ı alup bir şehre gidüp bir (4) ḥane içinde ḳoyup kendüye ‘avrat edindi. Her ne günā bābāsınıñ ḥüneri (5) var idi. Cümlesini aḥz idüp ḥarāmīlge başladı. İmdi, “İy (6) şāh! bu ḥikāyeyi anıñiçün söyledim. Bilesün ki nā-ḥālef oḡlanıñ (7) daḥı murādı budur ol bed-aşıl ittigi gibi ol bābāsını helāk (8) idüp naşıl kız ḳarındaşını aldıysa bu daḥı bābāsını öldürüp (9) vālidesini almak ister bāḳisini şāh bilür,” didi. Çün şāh ḥātundan bu (10) ḡara’ibi işitdi şābaḥ ben anı helāk iderim deyüp cāme-ḥāba (11) vardılar.

Çün şābaḥ oldı şāh geçüp taḥtında ḳarar eyledi. (12) “Şehzāde ḥāzır itdirüp boynunu ūr.” diyü cellāda emr eyledi.

(13) Yedinci vezīr

(14) İlerü gelüp eyitdi: “ İy şāh ‘ālim bir işi ki tutarsıñ evvelā (15) şevgini şāy soñra agāh köre ‘amel ile zirā keşti cenk gününde (16) ol kaçacak yolunu endişe idüp soñra mübāşeret etsün zirā, (17) yā baht yā baht olduğda başnı kırtara demişlerdir ki şāvaş gününde (18) beglerden ırāk olma şikārda bu sarāyda yanına varma ve şāhlarıñ (19) re’ıy u tedbīrini müvāfık oldur ki emiñlik gününde cenk kaydını ve (20) ıslaħa tedbīrini görmek ve sipāhdan māl derī’ itmemek cenk (21) gününde sipāhi daħı şāhlar uğrunda bāş ve cān fedā ide. (22) Ol vaqt şol ordu ki düşmānı görecek kaçarlar ol vaqt şāha (23) vācipdir ki ol kaçanları öldüre soñra düşmānı zirā anlar şuña

[63]

(1) beñzer ki ƣal‘ayı düşmāna virmek gibidir ve düşmanlardır ki şāhıñ ƣanında (2) eyüce kātıp ile kılıc ‘ilmini bilür ādem-i ‘ğayb lāzımdır. Zirā ƣalem (3) ile māl cem‘ olur ve kılıc ile memleket alunur meger şāh bir şāh (4) ile vezīr hıkāyesini işitmemiştir.” didikde şāh daħı “söyle (5) işidelim.” Didi.

(6) Hıkāye

(7) Vezīr eydür cihān sarāyında bir şāh var idi ve anıñ iki (8) vezīri var idi biri ‘āƣıl ve dānā ve biri cāhil ve nā-dān idi. (9) Ol şāh bunlar ile umūr-ı devlet muşālħine dā’ır meşveret eyledikde (10) ol nā-dān vezīr eydürdi. “İy şāh! mālı isrāf itme sipāha ve leşkere (11) māl virme viririseñ daħı az vir tıran tırsun tırmayan (12) gitsün māl olduğdan soñra cenk günü saña ‘asker çoƣdur (13) bāl olduğı yere elbette seniñ gelür.” der idi ve bu sözleri (14) şāha hoş gelürdi.

Bir gün şāh dānā vezīre eyitdi: “Baña biraz (15) adam tedārik ediyor ki az ‘ulūfeye ƣanā‘ at itsünler.” Didi.

Ol (16) vezīr: “‘ulūfesiz adam olmaz.” didikde.

Şāh eyitti: “Benim başıma bir iş (17) geldikde māl oluncaħ ben çoƣ adam bulurum.” Didī.

Vezīr eyitdi: (18) “Olsun ben şāha yigitler buluvireyim ki ‘ulufesiz olsun ve hemdaħı (19) gice ve gündüz ƣapusundan gitmesünler.” Didi.

Şāh sevindi ģāzır (20) kıl görelim diyü emr eyledi. Vezīr vardı bir naƣƣaş bulup getürdi. (21) Sarāyıñ içinde bir büyük evtā naƣş eyledi. Şöyle ki ol evtānıñ (22) dört divārını adam şeklinde taşvīrlar ile tıldırdı. Ve cümle

[64]

(1) taşvîrleri silâh ve alât harb ile müzeyyen eyledi atlu silâhlu (2) bir alây taşvîr yapup şaf şaf turlardı çün tamâm oldu (3) vezîr pâdişâhı da‘vet eyledi pâdişâh dağı kalkup ma‘an evvel ol taşvîrler (4) divârına geldiler ol taşvîriñ cümlesini pâdişâha seyrettirdi. (5) Pâdişâh bakup eyitdi: “Bu şûratlar nedir bunları buraya niçün (6) şâf şaf idüp dizdiñ.” didikde.

Vezîr eyitdi: “İy şâh! benden (7) ‘ulûfesiz adamlar istediñ işte bu yigitler hiç ‘ulûfe istemezler (8) hemân şâha kulluk ederler.” Didi.

Şâh bunlarda cân bu yokdur bunlar (9) nasıl kulluk ederler didikde vezîr eyitdi: “İy şâh! cânsız şûratlar (10) nasıl kulluk idemez ise ‘ulûfesiz ‘asker dağı öyle kulluk itmez (11) zirâ tımâr ve ‘ulûfe sipâhınıñ cânı gibidir. Vaқта ki sen bir kişiniñ (12) tımârını yâhûd ‘ulûfesini vormeyüp kendiñ aldıgıñ hâlde anıñ (13) cânı almak gibidir. Kıyâs eyle ki cânsız kişi kulluk edebilir mi? Pes (14) İy şâh eger saña ‘ulûfeli ‘asker gerekmez ise bunlar yeter ola adam (15) olup cânı olan yiyüp içmek ister ‘ulûfe olmayınca anlar dağı (16) şâh yoluna başını terk idüp düşmâna karşı tırmazlar ve şâhdan (17) nefret idüp dönerler ve şâha ziyân gelür ve şâh kerem şâhibi (18) olunca aña mu‘î‘ olurlar. Nitekim bir begiñ bir yigit emekdarı (19) olup kendüye hıdmet ederdi.”

Bir gün beg ol yigitiñ ismini (20) sū‘âl eyledi ol yigit eyitdi: “Vâlla benim ismim Kâltibândır.”

Beg eyitdi: (21) “Kâltibân isimli kişi olur mu?”

Ol yigit eyitdi: “Nice edeyim baña (22) laqabdır çâre bu kadar.”

Pes, ol yigit madem ki ol begiñ kapusundan (23) bir gayrı begiñ kapusuna gitti. Nâ-gâh bir gün evvelki hıdmet

[65]

(1) eylediği beg buña râst gelüp eyitdi: “Hay Kâltibân naşılıñ?”

(2) Ol yigit eyitdi: “İy beg bir daha söyleme yoğsa sen bilürseñ.”

(3) Beg eyitdi: “Cânım seniñ adıñ Kâltibân oldığını yine baña sen söyledin (4) şimdi niçün darılırsın.”

Ol yigit eyitdi: “Ol vaqt ben saña (5) hıdmet ederdim baña dünyâlar kadar in‘âm ve ihsân iderdiñ her ne kadar (6) Kâltibân der isen gücüme gelmezdi ama şimdi bundan bir ihsân gördüm (7) baña bu dağı Kâltibân desun.”

Ol beg eyitti: “Şimdi saña Ƙaltibān (8) diyen benim bu degildir yine sen baña darılmış olduñ.”

Ol yigit eyitdi: (9) “hāşā ben saña darılayım lâkin yarın bu kelāmı senden bu beg dağı (10) duyar ol dağı söylemek murād ider anıñ içün şimdi darıldım ki (11) ol baña söylemesun.”

Pes, ol dānā vezīr şāhıñ eviñe bir tabağ (12) bāl getürdi gice olmağla seniñ ñamdı.

Vezīr eyitdi: “İy şāh! (13) bāl olunca elbette seniñ o şer derler işte bāl kanı seniñ.” Didi. (14) Gecedir anuñ içün gelmedi vezīr eyitti: “Şāhım! sipāh ta’ifesine (15) māl vaqtiyle virmek gerekdir ki cenk gününde māl çıkarmak gice (16) ile bāl çıkarmak gibidir.” Didi. Çün şāh vezīrden bu sözleri (17) işitdi. Hacīl olup ol vezīre: “Hezerān aferin” didi.

(18) Andan soñra ol vezīr her ne re’y ederse anı işlerdi. “(19) İmdi, iy şāh! bu hikāyeyi anıñiçün söyledim bilesiñ ki şāhlara (20) hüdām ve haşm lâzımdır ve re’y ü tedbīr şāhibi gerekdir ki işi (21) vezīrler ile meşveret ideler tā ki dünyāsına ve ahiretine ve devletine (22) noğşān gelmeye şimdi şehzāde dağı seniñ zehīr u penāhıñdır cümle (23) ‘avām ve hāvāş derler ki niçün mağbūs-bend-i belā ve giriftār-ı zindāndır.

[66]

(1) ve şehzādeye kıymak bütün vüzerāya ve cemi’ ‘ülemāya kıymak gibidir. (2) Senden soñra tahta kim oturur ki bizim hālimize maṭla’ ola cümle ‘āyān (3) memleket ve erbāb-ı devlet ve sādāt-ı kirām cümlesi qahırlanup berbāt (4) ve harāp olur.”didi. Bu ‘avrat bir ‘avratdır ki dinde ve ‘aqlı (5) noğşāndır o mişüllü noğşān şıfat olana kulak virmeyüp ve bu kadar (6) yüz virmek şāhımıza lâyıq degildir. Deyüp zemīn būs idüp (7) şehzādeniñ ‘affunu recā eyledi. Şāh dağı zindāna gönderüp ve (8) şikārdan ‘avdet idüp sarāya geldi. Hatūn şāhı istikbāl (9) idüp geçüp oturdular. Ba’de’t-ṭa’ām hatūn yine oğlandan haber (10) şordu.

Şāh: “Bugün dağı zindāna gönderdim.” Didi.

“Hatūn sen (11) bir ‘aql u ‘ādil pādīşahsıñ seniñle bu gice erkānla ve şer’ ile (12) ve ‘arifle söyleşüp görüşelüm ki bu benim hāṭrım incitmekden saña (13) günāh var mıdır? Yok mıdır?” didi. “Vay şāh eriyle ‘avrat arasında (14) çok hūkuq vardır. Evvelā erk ‘avrat üzerinde hağ budur ki (15) eriniñ dişi dibinde cerāhat olsa ‘avrata lazımdır ki

(16) ol cerāhāti dil ile yalayup ol dişî pāk itmek ve bir daḥî ‘avrat (17) kollarını şāgayup ḥamīr yoğururken eriñ göñli bir ‘aşq-bāzlık (18) istese fi’l hāl ellerini yıkamadan erine muṭi‘ ola ama ‘avratıñ (19) eri üzerinde ḥaḳ ola çıplāk ve aç bırakmaya ve kapudan taşra (20) iş büyümeye ve günāhsız yere ḥātrını yıkmaya ve mālī andan derīg (21) itmeye zirā ‘avratlarıñ dili ve ittigi kışādır erlere esir ve zebūn (22) olmuşlardır anıñçün anlara muḥabbet idüp gāh gāh nāzlandıklarına (23) bakmayup o oḥşamak lazımdır ve demişlerdir ki bir ‘avrata bir altūñ aḳçe

[67]

(1) virmekden bir avuç dil virmek eyüdü. Meger şāh ol serçe ile (2) dişisi ḥikāyesini işitmemiştir.” Didi.

Şāh: “Daḥî söyle işidelim.” (3) didi

(4) Hikāye

(5) Ḥātūn eydür Ḥazret-i Süleymān ‘aleyhi ‘s-selām ḥıdmet-i şerīflerinde (6) bir serçecik varidi nice dürlü şive ve cünbüş hareketleri (7) var itdi ki dā’imā Ḥazret-i Süleymāna hoş gelür idi. Bir gün Ḥazret-i (8) Süleymān serçeyi yanında görmedi. Hemān zümrüt-ü ‘anḳa kuşa emr (9) eyledi: “Serçeyi her nerede bulur iseñ al getir.” Didi. Serçe (10) daḥî ḥayli zamāndan biri dişisi yanına varmamış idi pes dişisi (11) aña ‘itāp idüp : “Bunca zamāndır beni bırakup Süleymānıñ yanına gittiñ. (12) Añı benden ziyāde mi seversin yāḥūd andan ḳorḳar mısıñ baña (13) söyle.” Didi. Serçe eyitdi: “Vāllah ben seni cihāna virmem ben dünyāya (14) bir kere geldim bir daḥa gelmem Süleymānıñ yanına ben teferrüc için giderim (15) yoksa benim andan hiç pervām yokdur.” Didi. Daḥî bunuñ gibi (16) nice nice megesiyāne laf u güzāf eylerken ‘anḳa acele gelüp serçeniñ (17) sözlerini işitdi. Bu ‘unfla ḳalk gidelim seni Ḥazret-i Süleymān (18) ister didi serçe daḥî dişisi yanında ḡayrete gelüp var git (19) ben gelmem.” Didi.

Anḳa eyitdi: “Elbette seni getirürüm serçe eydür var (20) yıkıl git buradan yoḥsa seni şimdi tutar iki parça ederim (21) ‘anḳa eydür “seni ben almayınca burdan gitmem” serçe ḳulaḳ aşmaz (22) ‘anḳa bir miḳdār tevāfuḳ eyler serçe gelmez ‘anḳa yine serçeye (23) behi cānım gel yapma bir cevāp vir der serçe eydür saña

[68]

(1) yıkıl git diyorum sen dağı söylersin gönlüm başka başka söyler (2) ama ben saña kıyamam var git şimdi seni fenâ iderim ve andan gider (3) Süleymânın kaşır bārgāhına bir nice urur anı dağı zîr-i vezîr ederim. (4) Başına yıkarım haydi çık bere sefiye git geldiğin yola burada (5) dirleti idersin ve dimezsın burası serçenin haremghıdır (6) hasta mıdır? ” deyüp ‘anķaya bir ökçe urdu ki ‘anķa neye uğradığını (7) bilmeyüp oradan pervāz idüp Hāzret-i Süleymāna serçenin söz-(8)lerini naķl eyledi Hāzret-i Süleymān eyitdi: “Serçe ol sözleri (9) söylerken yanında kim var idi.”

‘Anķa eyitdi: “Dişisi var idi.” (10) didikde. “Süleymān (a.s) kişi önde ‘avratı yanında bu kadar lāf u güzāf (11) itmek ğam degildir. Halbu ki bu benim kaşırının her bir tāsı bunca ğüfretler (12) birine göç hāl komuşlardır ol ise ‘avratı yanında bir pençe ile (13) tağıdırım didigine ta‘āccüp itmeyen.” Didi. Ve Süleymān ‘aleyhi’s-selāma (14) hoş gelüp serçe gelicek kendüye nedim eyledi. “İy şāh! bu (15) hikāyeyi anın için söyledim ki bilesin kişi hātūnuna böyle muhabbet (16) ide hātırını yıkmaya tā ki ‘avrat haķ üzerinde kalmaya ve haķ (17) te‘ālā saña ‘aķıl mizānında tārāt ve (18) gönül mihengine ur eger çıkmazsa ben ğayrı söylemem ben saña (19) söylerim ki bu oğlanın baña el uzadup hāinlik eylediginden başka-(20)sının başına dağı kaşdı vardır bundan büyük şuç dağı (21) olur mu şāhim bu işde zinhār ğāfil olmayasın zirā başına ve (22) memlekete kōrķu ve ziyān vardır.” didi. Çün şāh hātūndan bu demdemeyi (23) işitti şābah ben anın işini tamām iderim deyüp cāme h’aba

[69]

(1) girdiler çün şabāh oldu şāh tahtında karar eyledi ve cellāda (2) oğlanı hāzır ittürüp “boynunu ur” diyü emr eyledi.

(3) Sekizinci vezîr

(4) İlerü gelüp eyitdi: “İy şāh-ı‘ālim ‘avrat sözüyle şehzādeye (5) kıyma kişi şāhib-i ‘afv olmak gerekdür elbette adam olan günāhdan (6) hālî degildir. Zirā insān nisyāndan ‘ibāretdir demişlerdir. Kişi ğāh (7) düşman vesāvesine uğrar ve ğāh felek sitem-kārın na-ħusne uğrar (8) ve yāhūd kemāle ayurup zevāle uğrar meger şāh ol bir vezîr hikāyesini (9) işitmemiştir”.

Şāh: “Söyle işidelim” didi.

(10) Hikāye

(11) Vezîr eydür zamân-ı sabıkda bir pâdişâh var idi ve anıñ kâr-güzâr (12) ve dâna bir vezîri var idi bir gün ol vezîr hamâma girdi kurna (13) yanında otururken pârnağından yüzüğü şuya düşdi lâkin şuya (14) batmadı yüzünde tûrdı çün vezîr bu hâli gördi fi'l hâl evine ve (15) hazinesine adamlar gönderüp “Tiz erişmeñ hazinede altûn ve gümüşden (16) ve la'l u cevâhirden neyim var ise filân maħalde şâklayın. Zirâ şimdi (17) şâh beni tutacaqdır.” didi. Pes vardılar emri üzre hareket (18) eylediler. Vezîr daħı hamâmdan çıkınca pâdişâhdan adamlar gelüp (19) vezîri tuttular. Zindâna koyup hânesinde nesi (20) var ise zabt eylediler ve bir nice zamân vezîr haps olup bir gün (21) vezîriñ göñli bir ekşilice habbü'l zamân ta'âmı üzre idüp (22) zindancıya emr eyledi baña ekşilice ta'âm peydâ eyle getür zirâ

[70]

(1) göñlüm pek ister meger pâdişâh daħı ol ta'âmı yasaķ itmişidi (2) zindancı hufe tâbi' olup yapmadı vezîriñ daħı iştihâsı ziyâde (3) oldu yanına kim gelürse sipâriş iderdi herkes pâdişâhıñ (4) hufından yapup getürmezdi.

El-kışsa vezîr zindânda bir sene kaldı ve (5) ol ta'âmı arzu eyledi kimse çâresini bulup yapup getür-(6)mediler. Nâgâh bir gün zindancı bir takrîp fırsat bulup ol ta'âmı (7) pişürüp vezîre getürdi hemân vezîr ta'âmı gördüğü gibi (8) sevindi çün öñüne hâzır kıldılar kapağın açup henüz elini (9) ta'âma uzatmadan yukarıda iki fâre çekişerek ol şahânıñ içine (10) düşdüler ta'âm murdâr oldu. Ol sa'ât vezîr: “Hayırdır.” deyüp (11) kalktı. Kalkdı hıdmetkârlarına emr idüp: “Varıñ konağı döşeyen ve ol (12) gizlediğiñiz mâlları yerlü yerine koyuñuz pâdişâhım beni hapisden (13) çıkarup vezîr edecektir.” Didi. Pes tevâbi'a varup emr eylediği (14) gibi harekete başladılar bu tarafda pâdişâhdan adam gelüp vezîri (15) zindândan çıkarup pâdişâhıñ huzuruna getürdiler. Hemân pâdişâh (16) vezîriñ hatrını teselli itmek içün eyitdi: “Seni tekdîr yüzünden (17) zindâna koydum. Tâ bilesin haps hâlerinden benim haps eyledigim adamlar (18) tizcek şefâ' at edesin.”

Vezîr daħı eyitdi: “Kurb-ı sultân ateş-i (19) suzân buved” baña ne mu'âmele olunur ise hoşca terbiyedir. (20) didi. Pâdişâh hoşlânup emr eyledi hil'at giydirdiler. Yine vezîr (21) eyledi andan vezîr konağına geldikde tevâbi' ve gayrılar vezîre su'al (22) eylediler. Seni pâdişâh haps idüp mâliki zabt idecekken neden bildiñ (23) andan seni çıkarup vezîr idecegini neden bildiñ. Vezîr eyitdi:

[71]

(1) “Ḥamāmda iken yüzü kim şuya düşdi batmadı bildimki devletim kemālini buldı ve (2) her kemālīñ ‘aķibeti zevāldır anıñçün emr eyledim Şoñra ḥaps iken birisine (3) mütemādiyen ḥabbü’l zamān ta‘āmını arzu eyledim elime geçdi fareler murdār eyledi (4) ekl edemedim ol daķı na-ḥosti tamām eylediğini ve evvelki ḥālīmiñ (5) rücū‘ itdiğini bundan bilüp şād oldum.” Didi.

İmdi, iy şāh! (6) bu ḥikāyeyi anıñçün söyledim ki tā şāh daķı bile her kemālīñ bir zevālī (7) vardır şimdiye kadar şehzāde ve vezīrler şāh yanında emin ve maķbūl-(8)-idi. Şimdi bileyim ṭāl‘imiz kaṅı ḥabs burcunda haps olmuşdur. (9) Bir ‘avrat bizi şāhiñ yanında zelīl idüp mekr ve ḥile ile bağla-(10)-yup bunca dānā ve şāḥip ferāset vezīrler anıñ tedbīrinde ‘āciz (11) kaldılar. Nitekim meşhūrdur bir mecnūn bir kuyuya bir taş ilķā eder. (12) Ol taş kuyudan taşra iḥrāc itmege ‘ālem ‘āciz olur. “İy (13) şāh bu işde ‘acele itme şoñra peşimānlıķ fā‘ide itmez zirā şehzāde (14) bir yāver kuşa beñzer ne uçabilir ve ne kaçabilir bir kaç gün (15) aña mühlet virek şayet ki bu müşkil ḥāl ola ve hem bunuñ kelām (16) itmemesinde bir sebep vardır dā‘im ol seniñ elinde esīr gibidir. (17) Şoñra isterseñ öldür isterseñ āzād eyle.” deyüp zemini būs (18) idüp şehzādeyi ricā eyledi.

Çün şāh vezīrden bu ḥikāyeyi (19) işitti derūnunda ateş bir iken on oldu ve gözünden yāş geldi (20) şehzādeyi zindāna gönderüp kendi efķarı ile şikāra kendi (21) çün şāh girü dönüp sarāya geldi ḥātūn istiķbāl idüp (22) ṭurdılar. Ba‘de’ṭ-ta‘ām ḥātūn oęlandan söz açdı.

Şāh eyitdi: “ (23) Bu gün daķı filān vezīrim ricā eyledi zindāna gönderdim” didi.

[72]

(1) Ḥātūn eyitti: İy şāh! Bunca naşīhatlar eyledim saña kār itmedi ve anıñ (2) gibidir ki bir ḥekīm bir ḥastaya ‘ilāc ider fā‘ide itmez. Ol ḥekīm (3) ‘āciz olup başka ‘ilāc itmez vazgeçer. Eger diger ‘ilāc iderse, (4) ol ḥastayı helāk ider. İmdi ben daķı saña söylemekden ‘āciz (5) kaldım, bāri bir daķı söyleyim. Nāfile yere nefes telef etmeyem derim. Yine (6) yüregim sana acır. Zirā şāhiñ mülki ve cānı ḥarāb olur ve hem (7) benim daķı başım bile gider. Şāhla hem-derd olduğumdan söylerim.” Didi. (8) Nitekim bir kişiniñ elini kesmişler ses çıkarmamış. Şoñra bir aķir (9) kişiniñ elini kesik

görüp, feryād idüp ağlamış. Hāzır olanlar (10) ta‘ accüb idüp, su’āl etmişler ki: “Yā kişi! Eliñ kesildiği vaqtda (11) ağlamayup şimdi niçün ağlarsın?” didiler.

Ol kişi eyitti: “(12) Vallāh ol vaqt ki benim elimi kesdiler. Baqđım siziñ içiñizde bu hāle (13) uğramış yokdur. Eger ağlasam her biriñiz baña ta‘n iderdi. (14) Zīrā el acısını bilmezsiñiz. Şimdiki hālde eşim buldum ağladım. (15) Benim çekdiğim zahmeti bilür.” Didi.

“İy şāh! Bu arālıq seniñde ve benimde (16) başımız gidiyor. Benim hālimi şāh bilmeyince yā kim bilür? Meger şāhım (17) şehzādeler ile kādı hikāyesini işitmemişdir.” Didi.

Şāh: “Söyle (18) işidelim.” Didi.

(19) Hikāye

(20) Hātūn eydür: “Cihān sarāyında bir pādīşāh var idi ve ol (21) pādīşāhın üç dāne oğlu var idi. Bu pādīşāh günlerde bir gün (22) ecel yāşdığına başını koydu ve evvel oğullarını yanına çağırup

[73]

(1) halvet eyledi. Sarāyın falān köşesinde bir hoşka inci cevāhir (2) ve dürlü taşlar pinhān eyledim. Ben vefāt eyledigimde beni güzelce ğusl (3) idüp, defn idesin. Andan sonra gelüp ol hoşkayı yerinden iħrāc (4) idüp taķsīm edesiz.” Didi. Üç gün daħı yatup dördüncü günü (5) ecel şarābını nūş idüp , ‘azimdār-ı beķā eyledi. Şehzādeler daħı (6) vaşiyet eylediği gibi defn itdikden sonra, bir gün ittifāk idüp (7) vardılar. Baqđılar ki ol cevāhir yerinde yeller eser. Şimdi şehzādeler (8) nezağa başladılar. Bunı babāmız üçümüze gizlüce söyledi. Bu hīle (9) bizim içimizdedir. Üçi daħı kādıya gelüp da‘vālarını söylediler.

(10) Kādı diñleyüp bunlara eyitti: “Geliñ size bir hikāye söyleyem. Ba‘de (11) da‘vānızı faşl ideyim deyüp eyitti: “Bir zamān bir yigit, bir kız (12) ile bir şehirde sevişmişler ve ol kızın bir başka nişānlısı var-(13)-imiş ve kız seven yigit, ol kız ile tenhā iken eyitti: “Āh benim (14) cānım şimdi baña gelürsün ve ben daħı seniñ ile eglenürüm. Yārın sen (15) nişānluñ ile gerdek olduğunda ol zamān ‘acabā benim hālīm niçe olur?” (16) didi.

Kız eyitti: “Efendim elem çekme ki ben gelin olurum; lakin evvel gelüp (17) seniñle buluşmayınca güyegü murād virmem.” deyüp bunuñ üzerine (18) ‘ahd ü peymān eylediler.

El-kışşa çün gerdek gicesi oldu. Kız (19) oğlan bir araya geldiler. Cümle halk tağılup ortalık ağıyardan (20) hālî oldu. Gelin ol meftūnı olan yigit ile beyinlerinde olanı (21) güyegüye söyleyüp destūr istedi.

Hemān güyegü gelinden bu aḥvālî (22) işitdi geline eyitti: “Var ‘ahde vefā ile yine selāmet ile gel.” (23) didi. Gelin çıkup giderken yolda bir hırsıza rāst geldi.

[74]

(1) Hırsız diḳḳat ile baḳdı. Gördüğü bir cemīle kız ki ayıñ on dördine (2) beñzer. ‘Ömründe böyle kız görmemiş üzerinde bī-nihāye altūn ve dürlü (3) cevāhirlere ğarḳ olmuş. Şöyle ki ḳābl-i vaşf degil. Hemān hırsızın (4) ‘inān-ı ihtiyārı elinden gidüp aç ḳurd koyuna şalar gibi hırsız (5) daḫı ol kıza öylece şaldı. Kız bu kere āh idüp ağlamağa (6) başladı. Hırsız inşāfa gelüp geline su’āl eyledi. Gelin daḫı evvel (7) ve āḫir olan aḥvālî hırsıza bir bir naḳl eyledi.

Hırsız eyitti: “(8) Çünki öyledir Vallāh mürüvvet degildir. Ben daḫı buña yaramaz (9) ḳaşd veyāḥūd bir fi‘l-i şenī‘ idemem” deyüp kıza eyitti: “Gel (10) seni ma‘şūḳuna götüreyim” deyüp kıızı alup ma‘şūḳunun ḳapusına (11) getirüp, hāydi ma‘şūḳuñla buluş.” Didi.

Hemān kız ḳapuyı çalup (12) o yigit daḫı ahlā yaturken, ḳapunıñ çalındığını duydu. Sür‘atle (13) ḳapuya gelüp “Kimdir ol?” didi.

Kız eyitti: “Aç ḳapuyı işte (14) ‘ahdimde ṭurup ḫilāf itmedim. Yanına geldim. Ol yigit ḳapuyı açup (15) kızın yanına geldi ve eyitti: “Cānım efendim şafā geldiñ nice eylediñ eriñden (16) nice destūr aldıñ?”

Kız eyitti: “Çünki halk cem‘ olup güyegüyi (17) benimle gerdek eylediler. Herkes dağılup yerlü yerine gitdiler. Ben daḫı (18) güyegüye hālīm ‘arz eyledim güyegü daḫı baña destūr virdi. (19) Yolda gelürken bir hırsıza rāst geldim. (20) Ol hırsız diledi ki baña el uzata, ben daḫı ağladım ol hırsıza daḫı seniñle ‘ahd (21) eyledigim söyledim. Ol daḫı inşāfa gelüp benimle ḳapuya ḳadar gelüp, beni (22) terk idüp çıkup gitdi.

Ol yigit kıزدan çünki bu aḥvālî (23) işitdi eyitti: “Çünki güyegü bu ḳadar mürüvvet idüp seniñle

[75]

(1) ‘ahdimize vefâ için saña destûr virüp benim yanına gönderdi. Baña (2) dağı mürüvvet degildir. Saña el uzadup hıyânet edeyim. Pes bu (3) günden sonra sen benim kız karındaşım ol var yine helâliñ yanına (4) git.” deyüp gönderdi. Kız taşra çıktı bağıdı ol hırsız (5) kapuda tırur, derhâl kızın önüne düşüp güyegünün kapısına (6) getürdi. Kız içerü girüp hırsız işine gitdi güyegü dağı (7) tahayyür iderken gelin çıka geldi güyegü yerinden şıçrayup geliniñ (8) elini eline alup döşek üzre karar eylediler. Dönüp güyegü (9) gelinden haber şordı. Gelin dağı mine’l-bâb aliü’l harâb (10) sergüzeştini haber virdi. Andan sonra güyegü bağıdı kızın bekrî (11) bozulmamış, ikisi dağı murâd aldılar. Allâh cümlemiziñ murâdlarını (12) ihsân eyleye. Amîn.

Kâdı eydür: “İy oğullarım! Bu huşuşda merdlik ve (13) mürüvvet bunlarıñ kanğısındadır?”

Büyük oğlan eyitti: “(14) ve mürüvvet güyegünüñdur. Helâli iken bu kadar harc-ı meşârif idüp bir murâd (15) olacağı vağıt kıza destûr verdi. Zihî mürüvvet ki tahammül etmiş.” (16) didi.

Evvel bir ortanca oğlan eyitti: “Mürüvvet ol ‘âşık (17) olanıñdır ki ma‘şûkı beyninde bu kadar ‘aşk var iken gice ile (18) tenhâ ol zibâ şüretiyle ve fâhirâne libâslar ile şabr idüp, girü (19) gönderdi. Zihî şabr-ı zihî mürüvvet olsa bu kadar olur.” Didi.

(20) Küçük oğlana eyitti: “Yâ siz ne dersiz?”

Küçük oğlan eydür: “Yâ (21) siz ne dersiniz ki gice ile şikâr ararken, şol bir mağbûbe-i nâzenin (22) âfet-i devrân-ı gül-i ra’nâya râst gele bâ-huşuş bu kadar cevâhire (23) garğ olmuş hiç olmazsa anlara tama‘ itmeyüp önüne düşüp

[76]

(1) yerine getüre. Zihî şabr-ı zihî mürüvvet” didi.

Çün kâdı küçük (2) oğlanıñ sözünü diñledi eyitti: “İy şehzâde! Cevâhirler sendedir. (3) Zîrâ ‘âşık ‘âşıka şâdık şâdıka hırsız hırsıza şâhib çıkar.”

(4) Pes şehzâdeniñ inkâra mecâli kalmayup hemân koynundan çıkarup (5) kâdınıñ önüne koydı. İmdi iy şâh! Bu hikâyeyi anıñçün (6) söyledim ki bilesin ki benim toğrı olduğumdan, şâhıma yardım idirim ve (7) vezîrler hâ’in olduklarından anlar dağı hâ’in oğlana yardım (8) iderler. Anlar kırk kişidir ve her biri birer nâdir cihândır ben ise tâ (9) kışsa- i ‘avratım bâkisini şâh bilür didi.

Çün şāḥ ḥātūndan (10) bu demdeme ve zemzemeyi işitdi eyitti: “Ġam çekme yārın anı (11) ben öldürürüm” diyüp cāme-ḥāba vardılar. Çün şabāḥ oldı. (12) Şāḥ tahtında qarār eyledi. Cellāda emr idüp “şu ḥā’in oğlanıñ (13) boynunu ur.” didi.

(14) Toḳuzuncı vezīr

(15) İlerü gelüp eyitti: “İy şāḥ-ı ‘ālem! Zinhār ‘avrat söziyle oğluña (16) kıyma ve bu ayetiñ ma‘nāsından ġāfil olma ki Hāḳ te‘ālā kelāmında (17) buyurmuşdur “*El-lezīne yünfiḳūne fī’s-serrā’i ve’d-darrā’i ve’l-ḳāzīmīne’l-ġayza (18) ve’l-‘āfīne ‘anī’n-nāsi va’llāhu yuḥibu’l-muḥsinīne*”¹³ ya‘ni anlar ki mällarını (19) ḥāḳ yoluna ittifāḳ itdiler. Ḥālet-i yesrde ve ḥālet-i ‘aşrda ve ḥālet-i (20) şıḥḥatde ve ḥālet-i marazda azdan ve çokdan tārġınlıġını içinden (21) geçüre. zāḥir itmeye ve ġazablarını ḥalime tebdil edeler. Anlar benim (22) ḥāş ḳullarımdır ve Ḥāzret-i Resül ‘aleyhi’s-selām buyurmuşdur: “*Men keḏame (23) ġayḏan ve yeḳduru en yenteḳime, de‘ā’llāhu yevme’l-ḳiyāmeti ‘alā ru’usi’l ḥalā’iḳi*

[77]

(1) *ḥattā yuhayyire* min-eyyi ḥūrin şā’e.” Ya‘ni her kim ġazab vāḳtinde taḥammül (2) idüp, ḳudreti var iken aḥz-i intikām itmezse Hāḳ te‘ālā tarafından (3) ḳiyāmet günü çağırılar. Ḳanġı ḥūriyi diler iseñ ihtiyār eyle. Ya‘ni (4) taḥḳīḳ-i cennete gire demek olur ve daḥı kendüye zūlm ideni ‘afv (5) ide yāḥūd ḥidmetkārlarınıñ şuçunu baġışlaya. Hāḳ te‘ālā ‘afv (6) ve iḥsān şāḥibini sever. Nitekim Resül ‘aleyhi’s-selām buyurur “*Yünād (7) u’l-münādu yevme’l-ḳiyāmeti, eyne’-lezīne kānet ecrhum ‘ale’llāhi lā yekūmu illā men ‘afā.*” (8) Ya‘ni ḳiyāmet gününde münādiler nidā ederler ki ḳānı anlar ki Allāḥ için (9) icrā etmişlerdir diyü hīç kimseler ilerü gelmeyeler. Ālā şuçularınıñ (10) şuçunu ‘afv edenler gele. Meger şāḥ Hārūn El-Reşid ile cāriye (11) ḥikāyesini işitmemiştir.”

Şāḥ daḥı “Söyle işidelim” didi..

(12) Hikāye

(13) Vezīr eydür: “Bir zamānda ḥalīfe Hārūn El-Reşid taḥta geçüp (14) şāḥ oldı. Bağdād şehriniñ ḥāḳı ḥalīfeyi selāmlāmaġa (15) geç geldiler. Andan ötürü ḥalīfe ġāyet

¹³ Onlar bollukta ve darlıkta Allah yolunda harcayanlar, öfkelerini yenenler, insanları affedenlerdir. Allah, iyilik edenleri sever. Âli İmrân 134/3.

ğazaba gelüp (16) bunlara şimdiden şoñra her kim gelür ise tutuñ zindāna koyuñ diyü (17) emr eyledi.

Pes şehriñ kibārlarından her kim geldiyse, tutup zindāna (18) koydular. Hālīfe dañı üç dört gün taşra çıkmayup ve kimsene (19) ile kelām itmeyüp, hışımnañ oturdı. Kimiñ zühresi var idi ki (20) aña bir kelām söyleye. Bu hālde iken ta‘ām itmek murād eyledi. Emr (21) idüp cāriyeniñ biri yemegi alup huzūruna getürdü. Şahāna (22) kor iken gāfil bulunup, hālīfeniñ üzerine bir miqdār döküldü. (23) Hemān hālīfe ğazab ile kalķup cāriyeyi pāŗa pāŗa itmek murād

[78]

(1) eyledi. Cāriye eyitti: “Yā hālīfe! Hāķ Te‘ālā kelām-ı mucīdinde buyurur ki “*Ve (2) ‘l-ķāzimīne ‘l-ġayza*”¹⁴ fi ‘l-hāl hālīfeniñ ğazabı sākin oldı.”

(3) Yine cāriye eyitti: “*Ve ‘l-‘ā‘fine a‘ni‘n ‘-nāsi*”¹⁵ hālīfe eyitti: “Zindānda (4) ne ķadar suçlu var ise cümlesiniñ suçunu ‘afv itdim.” Didi.

Yine (5) cāriye eyitti: “*Vā ‘llāhu yuħibibu ‘l- muħsinīne*”¹⁶

Hālīfe eyitti: “Teñri şahid (6) olsun seni ve ne ķadar āzādsız ķulum ve cāriyem var ise cümlesini (7) mālımdan āzād eyledim ve ne ķadar mālım var ise yārisını bugün Allāh ‘aşķına (8) fuķarāya taşadduķ ediñ.” Didi.

Andan şoñra zindānda ne ķadar maħbūslar (9) var ise huzūrına getürüp helāllik istedi ve her birine bu āyet-i (10) kerīmeniñ ma‘nāsına nā‘il olmaķ sebebiyle hil‘atlar giydirüp, ‘adl ü dāde (11) meşġul oldı. Her kim şimdi kendisini añarsa raħmetullāh ‘aleyh dirler.

(12) İy şah! Bu hikāyeyi anıñķün söyledim ki gördüm seniñ dañı bugün (13) ğazabıñ ziyāde oldu. Dilerim ki şehzādeyi ‘afv idüp cānını baġısla-(14)-yup, bu şevāba nā‘il olasıñ ve bu huşuşda lā-şen ve lā-şüphe Hāķ (15) te‘ālānıñ raħmetine ve cennetine lāyık olursuñ deyüp, zemin-i būs idüp (16) şehzādeniñ ‘afvını istedi.

Çün şah vezīrden bu hikāyeyi (17) işitdi. Oġlanı zindāna gönderüp kendi şikāra gitdi. Pes (18) ol gün şikār bulmayup ğazab ile girü sarāya geldi. Yine hātūn (19) şahā istikbāl idüp geķüp şahla oturdular. Ba‘de‘t-‘ta‘ām (20) hātūn oġlandan söz açdı.

¹⁴ Öfkelerini yenenler. Āli İmrān 134/3.

¹⁵ İnsanları affedenler. Āli İmrān 134/3.

¹⁶ Allah, iyilik edenleri sever. Āli İmrān 134/3.

Şāh eyitti: “Bağ sultānım şimdi (21) hep tamām olup seniñ lisānıñda benim şehzādem kaldı. Bugün dağı (22) vezīrlerimden biri ricā eyledi zindāna gönderdim.”

Hātūn gördi ki (23) şāh gücenmiştir eyitti: “Şāhım kerem kıl, baña gücenme. Zīrā yakīnen

[79]

(1) biliyorum ki bu oğlandan saña hayr gelmez. Zīrā mālā ve mülke gāyet (2) harīşdir ve harīş dā’imā mahrūmdur ve bī ‘aql ve bī tedbīr gördüm. (3) Ne sözünü bilür ve ne özünü bilür. Nitekim ol pādīşāhıñ oğulları (4) gibi babālarının mecāz söylediğini hakīkate haml eylediler. ‘Ākıbet ellerindeki (5) māl telef oldu. Meger pādīşāhım ol hikāyeyi işitmemiştir.” Didi.

(6) Şāh dağı “Söyle işidelim” didi.

(7) Hikāye

(8) Hātūn eydür: “Cihān sarāyında bir büyük pādīşāh var idi (9) ve ol pādīşāhıñ üç oğı var idi. Bir gün pādīşāh başını (10) ecel yaşadığına koyup, oğullarını çağırıp eyitti: “İy benim oğullarım! (11) Benim ‘ömrüm āhire irişmiştir. Sizlere bir naşīhatım vardır söyleyem.(12) Ben vefāt idince anı tutasınız.” Didi.

Oğulları: “Başımız üzre (13) buyur bābā” didiler.

Büyük oğluna eyitti: “Ben vefāt idince sen her (14) şehirde bir hāne yap.”

Ortanca oğluna: “Sen her gice bir bākire kız (15) al.”

Küçük oğluna: “Sen dağı her yidigiñde bāl yāğ yi.” Didi.

(16) Çün şāh bu vaşiyetleri eyledi. Çok geçmeyüp öldü. Büyük (17) oğlan her şehirde bir hāne yapmağa başladı. Ortanca oğlu her gice (18) bir bākire kız alup, ferdası nigāhını yedine verüp bābāsınıñ evine (19) gönderirdi. Küçük oğlu her ne zamān ta‘ām yir ise, bāl ile (20) yāğı karışdırup ekl ederdi. Nice zamān bu hāl üzre oldular (21) diyelim ortanca ile küçük oğlanlar ne ise pāra şarf idüp (22) yarı zevk iderler. Lākin büyük olacağ şāşkın beyhūde, bu kadar (23) pāra şarf eder. Bāri yaptığı ebniye kabil-sekeni olsa. Yine hayra

[80]

(1) delālet eder.

Bir gün bir ‘ākıl kişi bunlara “Niçün böyle yapıyor-(2)-suñuz?” diyü su’āl eyledi. Şehzādelar dağı “Vallāh bābāmız bize böyle (3) vaşiyet eyledi” didiler.

Ol ‘ākıl kişi eyitti: “Bābāñızıñ vaşıyeti (4) böyle yapıñ demek degildir. Siz anıñ remzini añlamadıñız ve bu (5) siziñ aħvālınıze münāsib bir meşel var, size söyleyem. Şoñra bābāñızıñ (6) remzini size añlatayım.” Didi.

Şehzādeler “Buyuruñ” didiler.

‘Ākıl (7) eyitti: “Bir zamānda bir pādişāh var idi ve ol pādişāh dā’imā kāfirlerden (8) ĥarāc alurdu. Bir gün ol kāfirler ruhbānlarını cem‘ idüp bu (9) pādişāha bir ĥile bulalım ki cevābda ‘acַz u fütür getürsün de, (10) anıñçün bizler dağı ĥarāc-güzārlığından ĥalāş olalım ve bunuñ (11) içün şimdi sizler her biriñiz bir tedbīr ediñiz deyüp tağılup (12) gıtdiler. Bir zamāndan şoñra bir ruhbān başları olan kāfir gelüp, (13) ben anlara varayım. Bir su’āl ideyim. Eger cevāb virirlerse (14) anlara ĥarāc virelim didi. Pes kāfir qarālı dağı bu ruhbāna (15) biraz māl verüp gönderdiler. Bir gün diyār-ı islāma girüp bu (16) aħvāl pādişāha ‘arz eylediler.

Pādişāh dağı eyitti: “Bir bī-din (17) kāfire bizim din ‘ālimlerimiz elbette cevāb virseler gerekdür deyüp gönderüñ (18) gelsün” diyü emr eyledi. Huzūr-ı pādişāha getürdiler. Derĥāl pādişāh (19) dağı ‘ulemā ve şalıĥā ve a‘yānını cem‘ eyledi. Andan pādişāh “İy (20) ruhbān! İmdi su’ālınıñ nedir söyle görelim?” didi.

Ruhbān evvelā eliniñ (21) beş parmağlarını açup ayāsını bunlara qarşı tutdı ve andan (22) eliniñ beş parmağlarını aşığa şarkıtdı “Ne dimek olur bilüñ” (23) didi.

Cümle ‘ulemā sükūt eldüp tefekküre vardılar. ‘Acabā bu rumūz

[81]

(1) nedir ne tefsīrde ve ne ĥadişde böyle şey yokdur. Tefekkür iderken (2) meger anda bir ‘ārif seyyāh var idi. Hemān ilerü gelüp şāhdan (3) izin istedi ki varup kendi cevāb vere. Şāh dağı hezār minnet (4) ile izin verdi.

Pes ol seyyāh dağı ilerü gelüp ol rāhibe (5) eyitti: “Nedir su’ālınıñ, ne ĥacet ‘ulemāya ben faķīr cevāb vereyim?” (6) didi.

Pes rāhib ilerü gelüp eli āyāsını açup pençesini (7) dervīşden țarafa tutdı. Fi’l-ĥāl dervīş yumruğunu tutup (8) ruhbāna qarşı tutdı. Ruhbān beş parmağlarını aşığa şarkıtdı. (9) Dervīş dağı yumruğunu açup beş parmağlarını yukarı tutdı. (10) Çün ruhbān dervīşden bu rumūzı gördü. Cevāb budur deyüp (11) getürdüğü mālı teslim eyledi. Amā bu rumūz ne oldığını pādişāh (12) bilmedi. Dervīşi getürüp tenhāda su’āl eyledi.

Dervîş eyitti: “(13) Ol vakt ki parmaklarını açup niçesini baña karşı tutdı (14) demek idi ki şimdi seniñ yüziñe şöyle ururum. Ben dağı aña (15) yumruğımı gösterdim. O dağı demektir ki ben dağı seniñ boğaziña (16) yumruk ile ururum. Tekrâr niçesini aşığa şarkıtdı demek (17) olur ki sen öyle ider iseñ, ben dağı aşığı başup seniñ (18) boğaziñi elime alurum didi. Benim dağı parmaklarımı yukarı kaldırdığım (19) demektir ki eger sen boğazımı tutmak ister iseñ, ben dağı (20) aşığıdan seniñ boğazına yapışıyorum. İmdi rumûzla birbirimizle cenk (21) eyledik. Andan şâh ruhbânı getürtdi.

Eyitti: “Dervîş ile rumûz (22) eyledigiñiz ol rumûz ne idi?”

Ruhbân eyitti: “Ben beş pârmağlarımı (23) aña karşı tutdum bu eydi ki beş vakt namâz ki kılsanız haq mıdır?”

[82]

(1) Dervîş pârmağlarını aşığa idüp, yumruğunu karşı verdi. Ya‘ni (2) “haqdır.” Didi. Andan ben pârmağlarımı aşığa tutdum. Ya‘ni yağmûr (3) gökden niçün yağar didim. Dervîş pârmağlarını yukarı tutdığı (4) ya‘ni yağmûr gökden yağar ki yerden ot bitmek için didi. Pes (5) bizim kitâblarımızda bu su‘âliñ cevâbı budur didi sonra vilâyetlerine (6) gitti.

Şâh dağı bildi ki dervîş ruhbânıñ rumûzunu anlamamışdır. (7) Amâ muvâfık geldiği için şâha gâyet hoş gelüp ol ruhbânıñ (8) bıraktığı mâlîñ bir miqdârını dervîşe ihsân eyledi. Sizler dağı (9) iy şehzâdeler! Bâbâñızıñ rumûzını anlamamışsınız. Mâlîñizi (10) beyhûde yere telef idersiniz didi. Şehzâdeler babamızıñ rumûzı ne (11) demektir didiler.

‘Âkıl eyitti: “Evvelkisi her şehirde bir ev yap (12) didigi oldur ki, her şehirde bir dost kazan. Ne vakt ol şehre (13) giderseñ ol kazandığın dostuñ seniñdir. İkincisi her (14) kucakladığında bir bâkire kız kucaqla didigi oldur ki cimâ‘a çok (15) harîş olmayasın. Tâ ki saña şöyle iştiḥâ gele ki ol iştiḥâ ile (16) cimâ‘ eylediğinde kız oğlan gibi öyle haḫ ve lezzet ḥâşıl ola. (17) Üçüncisi oldur ki her ta‘âm yidiginde bâl ile yâğ yi didigi (18) oldur ki, her sâ‘at yemek yeme ki ta‘âmda dağı iştiḥâ ḥâşıl idüp, (19) ol vakt o açlık ile kurı etmek yer iseñ seniñ yanında bâl yâğ (20) gibi ola didi.

Pes şehzâdeler o ‘âkıl dervîşin sözünü diñleyüp (21) bildiler ki, bâbâlarınñ rumûzı bu imiş. Kendileriniñ aḫladıkları (22) gibi degil imiş. Evvel ki itdiklerinden

vazgeçdiler. İmdi iy şāh! (23) Bu hikāyeyi anıñçün söyledim ki oğlan gürühunda tedbîr olmaz

[83]

(1) amā nādānlık ve ġāfiliñ çok olur. Sen aña raħm edersin amā o (2) saña itmez. Nitekim Bāyezîd-i Bisṭāmı ḥazretleri bir gün bir uyuz kelb (3) görüp merḥametten anı alup, bir yere koyup bir nice gün zahmeti idüp (4) tımār eyledi. Kelb uyuzluğdan ḥalāş olup Bāyezîdiñ ayāğını daladı.

(5) Bāyezîd eyitti: “İy kelb! Saña itdigim eyülügün ‘uvzı bu mıdır ki beni (6) daladıñ.” didi .

Ḥaḳ Te‘ālā ol kelbe lisān verüp eyitti: “Yā Bāyezîd! (7) Meşhūr meşel degil midir. Ādem ādemiyetlik ider. Kelb daḡı kelblik ider (8) didi. Zān ederim iy şāh! Seniñ daḡı bu oğlunuñ bir fenā (9) dāmārı olmaḳ iḥtimālî vardır. Zîrā eyülüge eyülük olsa bu nā-ḥalefiñ (10) ‘ömri olduḡca baña geḡ naẓar itmemeli idi. ‘ale’l-ḡuşuş sebeḡ’ül-vücūd (11) olan şāhım gibi bābāsına kıymamalı idi. Ben ne yerde ḳaldım.

Ḳışşadan (12) ḡışşe-mend ol deyüp, şāha nice nice ḳabîḡ sözler ile iğvā (13) virdi ki şāh o evhāma düşüp eyitti: “Sen ġam çekme yārın ben (14) anı helāk ideyim deyüp cāme ḡāba vardılar. Ol gice şāhiñ (15) başına teniñ oldu. Güçle şabāḡ olup güneşin remziyle beyāzlığı (16) ol dervişin şāh oğullarına bābālarınıñ rumūzlarını ‘ayān eylediği (17) gibi güneş daḡı ‘ayān olup, ‘ālem-i nūr ile münevver oldu. Şāh (18) tahtında ḳarār eyledi. Oğlanı ḡāzır itdirüp boynunu ur diyü (19) cellāda emr eyledi.

(20) Onuncı vezîr

(21) İlerü gelüp eyitti: “İy şāh-ı ‘ālem! Her şāh diler ki her ne ṭaraḡa (22) varırsa fetḡ ve fütūḡāt ide ve cihān elinde musaḡḡar ola ve her (23) kim ḳapusına ümîd içün gelür ise işini bitüre ve her ḡācetini

[84]

(1) tesviyesiyle ḡātrını teselli ide ve aṣlā kimseniñ ḡātrını yıḳmaya. (2) Çün bir şāhiñ memleketinde perişān ḡātrı çok olsa, ol perişān (3) ḡātrı-ı ‘askeri cem‘ olup ol bir şād ‘askerin tārūmār iderler. (4) Şāhların ‘adl ü devletlerine lāyık oldur ki, bir ḡayvānı ağır yük (5) altında görünce ol ḡayvāna raħm eyleye. Nitekim Nūş-i revān ‘ādiliñ (6)

‘adl zencîrine bir eşek gelüp süründü. Fi’l-hâl şâh anı (7) huzûrına getürdüp, gördüğü za’ yıf ve kıru kıra eşekdir. (8) Arkası yük taşımadan pâre pâre olmuş.

Şâh ol hayvânı bu hâlde (9) görüp yüregi acıyup mendilini yüzüne tutup zârı zârı (10) ağladı ve eyitti: “Gördiñiz mi benim memleketimde bu miskîne böyle zulm (11) olmuş” deyüp bir hekîm getürdüp var bu hayvânın yârâlarına (12) tımâr eyle ve çokça yem vir ve eyü çül ile silüp şarasın. (13) Tâ ki hoş ola didi. İmdi şâhlara vâcibdir ki miskînlere (14) ve zebûnlara rahm idüp üserkiyeler ve mekkârelere ve yalâncılara inanmayup (15) ve müfsid ve yârâmaz sözlerine i’ timâd itmeyeler. Bu aşl kimseler ise (16) kıati çokdur. Meger şâhım Mışır şâhının oğlu ile bir hîle-bâz ‘avratıñ (17) hikâyesini işitmemiştir. Şâh dağı “Naql eyle diñleyelim” didi.

(18) Hikâye

(19) Vezîr eydür: “Mışır şehrinde bir şâh var idi ve ol şâhın (20) iki oğlu var idi. Bir gün şâh çarh-ı sitemkârın hâline nazar (21) idüp gördi ki bu dünyâ bî-vefâdır. Ne şâha kıalur ve ne gedâya kıalur. (22) Cümlesini pâ-y-mâl ider. Âhîr bunı fîkr itdi ki kendüye bâkı kıalmaz. (23) Küçük oğlunu getürüp bir üstâd terzîye şâkird eyledi ve eyitti:

[85]

(1) ‘Âkıbet şan‘ at adama lâzım olur ve dimişler ki bir zerre şan‘ at yüz (2) biñ altûndan eyüdür. Pes az zamânda şehzâde bir terzî oldu ki (3) Mışır şehrinde kimse anın maķaraşını ve ignesini uramazdı. (4) Bir gün şâh dâr-ı beķâyâ rihlet idüp, büyük oğlu şâh oldu (5) ve terzî olan kıarındâşı başı kıorkusundan kıaçup ka‘beye gitdi. (6) Tavâf ederken ayağına kıatı bir nesne tokundu. Baķdı gördü ki bir (7) kemerdir. Alup beline baēladı. Yine tavâf itmege baēladı. Bir zamândan (8) sonra gördüğü bir h‘âce elinde iki taş var. Ol taşlar (9) ile göğsüne urur vâ-veylâh vâ-musibetât küçük yaşımdan biri (10) kıazandığım mâlı ol kemer içinde şaķlar idim. Kıağı müselmân (11) buldu ise Allâh ‘aşkına ve ka‘be hürmetine versün ve hem nışfı enâm (12) sevdi gibi helâl olsun.” didi.

Çün şehzâde anı görüp ve (13) işidüp bildi ki ol kemer anındır göñlünden eyitti: “Babamın (14) bunca mâl ve mülki baña ne fâ‘ide itdi ki, bu dağı etsün. Bu miskîni (15)

ağlatmayup vereyim deyüp tolaşup h̃āceniñ öñüne geldi (16) ve eyitti: “İy h̃āce! Ol seniñ kemeriñi ben buldum.” Didi. H̃āce (17) şehzādeye sıkı sıkıya yapışdı.

Şehzāde eyitti: “Baña müjde ne (18) verirsiñ? İşte kemer belimdedir.” Didi.

Hemān h̃āce şehzādeyi alup, (19) kendi çadırına getürdü. Şehzāde belinden kemeri çözüp (20) h̃āceniñ öñüne kodu. H̃āce dağı alup bağrına başdı. (21) Andan mührini açup içinde ne var ise dökdi. Şehzāde gördü (22) cümlesi mücevher taşdır.

H̃āce ol taşları iki bölük eyledi (23) ve eyitti: “İy yigit! Şu bir bölügi rızāmla mı alursın yoğsa

[86]

(1) rızāmsız mı alursın?”

Şehzāde eyitti: “Rızāñla bir bölüğünü ver.” (2) didi.

H̃āce ol bölügi dağı iki bölük eyledi. Yine eyitti: “ (3) Kağısını rızāmla alursın?”

Yine şehzāde bir bölüğüne rāzı oldı. (4) Āhireü’l-kelām h̃āce eyitti: “Yigit şu bākı kalan cevāhire mi rāzı (5) olursın yoğsa seniñle varalım altūn oluğ altında saña bir (6) hayr du‘ā itmege mi rāzı olursın?”

Şehzāde eyitti: “Māl fānīdir, (7) du‘ā bākidir. Baña bir hayr du‘ā eyle. Bu cümle mālдан geçdim.” Didi. H̃āce (8) şād alup şehzādeniñ öñüne düşüp altūn oluğuñ altına (9) geldiler. El kaldırdı ve şehzādeye “Sen amīn de” didi.

Yigit dağı (10) ellerini yukarıya kaldırıup h̃āce du‘āya meşğul oldı. Bir nice (11) gizlü du‘ālar idüp, şehzāde dağı amīn didi. H̃āce elini yüzine (12) sürüp eydür: “Yā yigit! Seniñ içün çok du‘ā eyledim, var git (13) ‘ākıbetiñ hayr olsun.” Didi.

Şehzāde gitdi biraz soñra fıkır (14) eyledi ki, eger ben şimdi Mışıra varsam beni karındaşım öldürür. (15) Bāri bu h̃āce ile berāber bağdāda gideyim diyüp h̃āceniñ yanına (16) geldi ve eyitti: “İy h̃āce! Ben dağı seniñle bağdāda gitmek isterim. (17) Beni kabūl eyle saña yolda h̃idmet edeyim.” Didi.

H̃āce dağı kabūl (18) eyledi. Pes şehzāde h̃āceniñ h̃idmetinde olup, bağdāda dāhil (19) oldular. H̃āceniñ menzilinde bir kaç gün sākin olup, yigit (20) h̃āceye ben böyle āvāre oturmak olmaz benim şān‘atım var üstād-ı (21) terziyim. Eger bir terzi dostuñ var ise lūtf eyle. Beni anıñ yanına ver, (22) iş versün işleyem didi.

H̱āceniñ bir dost terzisi var (23) idi. Fi'l-hāl şehzādeyi alup, ol terziniñ dükkānına varup şehzādeyi

[87]

(1) tavşiye eyledi. Terzī dağı rāzı olup, şehzāde geçüp oturdu. (2) Üstādı bir kaftān biçüp eline verdi. Şehzāde ise Mısır terzilerini (3) māt etmiş idi. Nerde kaldı Bağdādıñki. Pes şehzāde ol kaftānı (4) diküp eline verdi. Üstād dağı eline alup bağıdı bir temiz kaftān (5) dikmiş ki cemi‘ ‘ömründe gördüğü yok üstādına ve saña hezār (6) āferin yigit didi. Cümle üstādlara bu haber şāy‘ olup cümlesi (7) ol dükkāna geldiler. Gördüler taḥsīn eylediler. Bu şehzāde ol vilāyetde (8) ğāyet nāmdār oldu. Evvel üstādıñ dükkānında aşılarından ne kadar müşteri (9) var idise şimdi on def‘a ol kadar dağı müşteri peydā oldu. (10) Bir gün ol ḥāce ‘avratıyla nezā‘ eyledi. Ḥāce kemāl-i tehvīr ile (11) ağızından ṭalāk-ı selāse lafzı çığıdı. Yine soñra peşimān olup (12) ‘avratına almak istedi. ‘Avrat dağı rāzı oldu. Fetvāya mürāca‘at (13) eylediler. Müfti ḥilesiz olmaz didi.

Ḥāce kime ḥile itdireyim (14) diyü fıkır iderken, ḥātrına şehzāde geldi. Ol ğarīb yigitdir (15) aña ḥile itdireyim didi. Ḥāşıl-ı kelām ‘avratı şehzādeye nikāḥ (16) eyledi. Aḥşām olunca getirüp ḥātūn ile bir qarāñlıḳ ḥāneye (17) koydu. Ḥātūn bir ḥile ile mūm yağıdırup şehzādeyi görünce (18) biñ cān ile ‘aşıḳ oldu. Şehzāde dağı ḥātūnı görünce biñ (19) cānla ‘aşıḳ olup pes iki māh-pāre bir yere gelüp zevḳ u şafādan (20) soñra ḥātūn oğlana fāḥire kumāşlar ve bī kıyās altūn ve zī-kıymet (21) cevāhir taşlar gösterdiği ‘aded ü ḥesāba kaleme gelmez ve eyitti: “ (22) İy cānım! Bu mālīñ cümlesi benimdir anāmdan ve bābāmdan kalma mīrāşımdır (23) ve ol ḥācede olan māl dağı benimdir. Eger beni şabāḥ

[88]

(1) şalıvırmez iseñ ve beni ḥelālliğe kabūl ider iseñ, bu mālīñ mecmū‘ı (2) seniñdir ve seniñ olsun didi.

Şehzāde dağı bu kula rāzı (3) olup ‘avrat eyitti: “İy yigit! Şabāḥ ḥāce gelince gel seniñle (4) kādıya varalım diyecekdir. Sen ḥāceye qarşı niye gidelim di. (5) Eger ‘avratı boşa der ise, sen söyle Vallāh bize ‘avrat alup (6) soñra boşamak ‘aybdır di. Ol bu söze çāre bulamaz.” Didi.

(7) Şehzāde şād olup ḥātūnuñ sözini kabūl eyledi. Çün şabāḥ (8) oldu. Ḥāce gelüp kapuyı çaldı. Şehzāde çıkup ḥāceniñ (9) elini öpdı. Ḥāce gel kādıya varalım didi. Şehzāde kādıya (10) niçün gidelim didi.

H̱āce eyitti: ““Avratı boşā.”

Şehzāde eyitti: “ (11) Vallāh ‘avrat boşamak bizde gāyet ‘aybdır. Ben boşamam.” Didi.

H̱āce (12) eyitti: “İy yigit! Bu ne sözdür ben saña bir müstakīm yigitsin diyü (13) inandım niçün böyle dirsın?” didi.

Şehzāde “Bu didigim Allāh emri (14) peygamber kulu degil midir?” didi.

H̱āce bakdı çāre yok kādıya (15) gitmek murād eyledi.

Halk eyittiler: “H̱āce şimdi o ‘avrat (16) bunuñdur. ‘Avrat kendinden hoşnūd o dağı ‘avratdan hoşnūd. (17) Zor ile boşamaz.” didiler. H̱āce pür-gam olup “*Lâ yes’elu ‘ammâ yef’alu*¹⁷ (18) diyüp vaz geçdi. Kahrından hasta olup şāhib-i ferāş oldı.

(19) Andan şehzādeyi çağırıp eyitti: “H̱iç bilür misin ki ben altūn (20) oluk altında seniñ içün ne du‘ ā itdim?” Şehzāde “Bilmem” didi.

(21) H̱āce eyitti: “Ben isterdim ki başka bir du‘ ā ideyim. Lisānıma bu gelürdi ki (22) ilāhi benim mālımı ve rızqımı ve ‘avratımı bu yigite naşīb eyle derdim. (23) İy yigit! Ne olaydı ol kemeri senden almayaydım. İy yigit! Benim

[89]

(1) varım yoğum ‘avratım idi. Çün ol dağı seniñ oldı. İmdi (2) ben vefāt eyledigimde, beni bir hoşca kaldır bu oturanlar şāhid (3) olsun neyim var ise cümlesi seniñ olsun.” diyü eşhād eyledi.

(4) Üç günden soñra vefāt eyledi. Ol mekkāreniñ dördünden helāk (5) ve şehzāde anıñ mālına mālıñ oldı. İy şāh! Bu hikāyeyi anıñçün (6) söyledim, bilesin ki ‘avratlardan fā’ide gelmez ve muhabbetlerine i’timād olunmaz. (7) Çāresiz kaldıklarında erlerine muṭī‘ olmuşlardır ve şerī‘at çubukundan (8) korkup ayaklarını eteklerine şarup oturlar. Yoksa mekr (9) ve ẖile ile cihānı fesāda verirlerdi ve demişlerdir ‘avratlarıñ içinde (10) biñde biri eyü olmaz. Hele iy şāh! ‘Avrat sözine uyma deyüp (11) yedi yerden ādāb-ı şāhīyi yerine getürüp ve şehzādeniñ ‘ömrünü (12) istedi. Şāh vezīrdan bu hikāyeyi işitdi. Ol gün dağı (13) oğlanı zindāna gönderüp, kendi şikāra gitdi. Çün aḥşām (14) oldı. Şāh şikārdan dönüp sarāya geldi. Hātūn istikbāl idüp

¹⁷ O yaptığından sorumlu tutulmaz Enbiya / 23

(15) oturdular. Ba‘de’t-‘ta‘ām hātūn münāsebet düşürüp oğlandan (16) söz açdı. Şāh daḥı bugün falān vezīrim ricā ve niyāz eylediginden (17) zindāna gönderdim didi. Bunuñ üzerine hātūn eyitti: “Bu vezīrleriñiziñ (18) cümlesi hā’inlerdir ve hāile-bāzlardır ve mekkārlardır. Her biri benim ḥaḳḳımda (19) sözler söylerler ki adam işitse taḥammül itmez. Bir kişiniñ ḥelāli (20) başıyla berāberdir. Cümle ‘ālem saña ta‘accüb ederler. Hiç ḡayretiñ yokdur (21) derler. Meger bu vezīrleriñ saña siḥr itmişlerdir ve hem seniñ yalānlarıñ (22) çokdur. Her gice bu oğlanı öldüreyim dersin soñra öldür-(23)-müyorsın. Söziñ ḥilāf çıkar.

“İy şāh! Kişi toḡruluk ile hem

[90]

(1) ḥaḳḳa ve hem ḥalka maḳbūl olur. İy şāh! Bunuñ gibi oğlandan ḥayr (2) gelmez. Böyle oḡul senden soñra ḳalmaḳdan ḳalmamaḳ eyüdü. Meger şāhım (3) ol bāzīgān ḥikāyesini işitmemiştir.” Didi.

Şāh “Söyle işidelim” (4) didi.

(5) Ḥikāye

(6) Hātūn eydür: “Zamān-ı sābıḳda bir büyük bāzīgān var idi ve anıñ (7) iki oḡlı var idi. Bir gün bāzīgān başını ecel yaşdığına (8) ḳoyup ogullarını yanına getürdüp ve bir ḳaç daḥı ‘āḳil kimseler (9) cem‘ eyledi ve müslümānlar bu oḡlanlar inşāllah Ḥaḳ te‘ālā çok (10) seneler ‘ömr sürerler. Bu günden i‘tibāren yüzer. Yıl ḥesāb idiñ. (11) Her birine günde biñer aḳçe ‘ulūfe her ne miḳdāra bāliḡ olursa bunlara (12) ol miḳdār vereyim. Tā ki benden soñra ölünceye dek kimseye muḥtāc olmasunlar. (13) Şu fāni dünyāda rāḥatlık ile ‘ömrler sürsünler.” Didi.

Pes ḥesāb (14) eylediler ol ḳadar māl daḥı ziyāde virdive bir ḳaç günden (15) soñra dār-ı beḳāya irtihāl eyledi. Oḡulları bābālarını defn eyleyüp, (16) ol mālī isrāfla ḥarc itmege başladılar. Bābā dostları bunlara (17) dürlü dürlü naṣīḥat ederler. Bunlar ḳabūl eylemezler. Birisi ḥelvācı (18) dükkānına girer ne ḳadar ḥelvāsı var ise aḳçesını verüp, ḥamāllara (19) yükledüp şehr meydānına getürdüp yağmadır diyü çağırdı. Ḥalk (20) yağma idüp kendüsi gülerdi. Dā’im işi böyle idi. Diger (21) bir oḡlan daḥı şarāb ve kebāb alup bir ḳaç dālḳāvuklar ile (22) gemilere binüp yer ve içer. ‘İşret iderdi ve önünde altūn ile aḳçe (23) ḳarışdırup mest olduḳca, avuc avuc alup deñize atardı.

[91]

(1) Şuya döküldüğü aña hoş gelüp gülerdi. Anıñ dağı işi (2) dā'im böyle idi. Bu safāhatlarından nāşī az zamān içinde ikisiniñ (3) dağı mālī tükenüp şöyle müflis oldular ki yol üzerinde oturup (4) dilenürlerdi.

‘Ākıbet bābā dostları olan bāzırgānlar cem‘ olup (5) pādīşāha vardılar. Falān bāzırgānıñ oğulları şöyle bir hāle giriftār (6) oldular. Şimdi anlara ihānet olunmaz ise yārın bizim oğullarımıza (7) dağı bunlar gibi ederler. Allāh ‘aşkına şimdi bunlara siyāset eyle ki (8) ‘ibret alsun ğayrılar bu hareketde olmasun didiler.

Pes şāh emr (9) eyledi. İkisini dağı hāzır kıldılar. Şāh bunlara eyitti: “Bī-sa‘ ādetler (10) bu hāl ne hāldir ki etmişsiñiz. Cellād nerde bunları öldürsün diyü (11) emr eyledi. Bunlar iy şāh! Bizim bu hāle uğradığımıza ğaḡab idüp , (12) bizi öldürme böyle olmamıza bābāmız sebep olmuşdur. Zīrā bizi (13) Allāh te‘ālāya işmarlamadı mālā işmarlanan evlādıñ ‘ākıbeti böyle olur.” didiler.

(14) Şāha bunlarıñ bu sözleri hoş gelüp ve Allāh-ı ekber böyle cevāb (15) virmeye idiñiz, sizi ikişer pārça edecek idim. Andan soñra (16) bunlara birer köy şadaḡa eyledi. İmdi iy şāh! Bu hikāyeyi anıñçün (17) naql eyledim ki, oğlan kısmında ‘ār ve nāmūs ve dost ve düşmāñ (18) ğayreti olmaz. Zinhār ve zinhār ğāfil olma. Oğlan seni öldürmeden (19) sen anı öldür; yohsa helāk olursuñ didi.

Çün şāh (20) hātūndan bu hikāyeyi işitdi. Şabāh ben anı öldürürüm deyüp, (21) cāme h‘āba vardılar. Çün şabāh olup geceniñ qarānlığı ol (22) bāzırgānıñ mālī gibi mahv oldu. Şāh tahtında qarār eyledi. Cellāda (23) emr idüp oğlanıñ boynunı ur didi.

[92]

(1) On birinci vezīr

(2) ilerü gelüp eyitti: “İy şāh-ı ‘ālem! Bu işde ‘acele buyurma ve (3) her ne işler iseñ haḡ emriyle ve Resūl söziyle işle. Zīrā (4) Hāzret-i Resūl buyurmuşdur ki kıyāmete yakın ‘ilm gide ve cehl arta (5) kān dökme çok ola. İy şāh! Şerī‘ati bırakup kendiliginden (6) nā-haḡ yere kān dökme ve bī-günāhlara merḡamet eyle ve dimişlerdir ki (7) her kim düşmüşün elinden tutup kaldıрмаḡ elinden gelür de anı (8) kaldırmazsa, ḡasret ateşine kendini yakmış olur. Meger şāhım (9) vezīr oğlu ile pādīşāhıñ hikāyesini işitmemişdir.”

Şāh dağı “(10) Söyle işidelim” didi.

(11) Hikāye

(12) Vezîr eydür: “Zamân-ı sâbıkda bir pâdişâh vardı ve ol pâdişâhıñ (13) bir şabâhat ‘aql-ı vezîri var idi. Haq te‘âlâ ol vezîre bir (14) oğul vermiş idi. Cihân hâllı bu oğlanıñ hüsününe hayrân (15) idiler ve pâdişâh dañı aña şöyle ‘âşık olmuş idi ki bir sâ‘at (16) görmese şabra qararı qalmazdı. Dâ‘imâ yanından ayırmazdı. Ol (17) sebebdan vâlideynleri oğlana hasret olmuşlar idi. Amâ ne çâre (18) pâdişâh korkusundan şabr iderlerdi. Pâdişâh bir gün mest iken, (19) sarâya girüp gördü bu oğlan başka bir aç oğlanı ile (20) oynar. Der‘âkab gâzaba gelüp şu nâ-halef oğlanıñ başını kes (21) diyü cellâda emr eyledi. Oğlanı taşra çıkardılar. Derhâl vezîre (22) i‘lâm olundu. Fi‘l-hâl vezîr cânım oğul diyerek cellâdıñ yanına

[93]

(1) irişüp iy cellâd! Şimdi şâh *mest-i lâ-ya‘kıldır*¹⁸ söylediği sözi bilmez. Eger bu gice sen yigiti öldürür isen, yârin (2) şâh seni dañı kırmaz öldürür.” Didi.

Cellâd eyitti: “Nice edelim? (3) Baña tîz başını kes getür.” Didi.

Vezîr dañı “Zindâna git ölüme (4) müstaḥak bir adamıñ başını kes getür. Şimdi şâhıñ ‘aqlı yokdur (5) inanur.” didi ve cellâda çok altûn verdi. Cellâd altûnları (6) alup şâd oldu. Hemân zindâna varup bir ḥarâmi başını kesüp (7) şâha getürdi. Şâh ḥaz idüp cellâda ḥil‘at giderdi. Vezîr (8) dañı oğlanı alup kendi evine götürdü. Bir yere şakladı.

(9) Çün şabâḥ olup şâhıñ ‘aqlı başına gelüp oğlanı istedi (10) eyittiler: “İy şâh! Bu gice cellâda emr eylediñ oğlanıñ başını kesdi.” (11) didiler.

Şâh işitdiği gibi bî-hoş oldu, düşüp ‘aqlı başından (12) gitdi. Biraz soñra ‘aqlı başına gelüp dizini döge döge tırdı, (13) ağlamağa başladı. Pes vezîr kendini bilmezlige varup, şâhıñ (14) ḥuzûrına geldi. “İy şâh! Bu ne ḥâldir?” diyü şordı.

Şâh “İy vezîr! (15) Qanı ol mâye-i ḥayâtım qanı ol sermâye-i cânım.” Didi.

Vezîr eyitti: “(16) İy şâh! Kimi dirsîñ?”

Şâh eyitti: “Seniñ oğluñ olup benim gönüm (17) eglencesi idi” diyüp bî ḥadd-ı fiğân ve zârî kıldı. Vezîr dañı (18) yakâsını çak idüp feryâd u fiğân eyledi. Bir iki ay şâhıñ (19) işi âh-ı fiğân ile oldu. Giceler ağlamadan şabâḥa dek uyumazdı ve (20) eydürdi ki: “ilâhi ‘acabâ yüzüñi bir kere görür müyüm?” Meger kıyâmetde (21) görürüm derdi. Eger ol nev-civâna itdigim zulm benden su‘âl (22) olunursa ne cevâb vireyim. Rûz-ı cezâda ve baña andan soñra dirlik

[94]

¹⁸ Aklı ermez.

(1) gerekmez diyü bunuñ gibi dīvāne sözler dimege başladı. Yimekten (2) ve içmekden kesildi. Tahtından vaz geçdi. Bir ħalvet ħāne ihtiyār (3) idüp, dā'imā ağlardı. Az qaldı ki helāk ola.

Çün vezir bu ħāli (4) gördi. Bir gice oğlanı çiçek gibi donattı, alup şahıñ (5) oturdığı ħalvete vardı. Oğlanı kapuda koyup kendi içerü (6) girdi. Gördi ki yüzini secdeye koymuş ħaċka niyāz idüp ağlar (7) ve ilāhi baña şimden girü yaşamaċ ħarāmdır lütf (8) ile ruĥumı ċabz eyle diyerek oğlanıñ o şāf ħamidesini añup figān ederdı. (9) Vezir şahıñ bu nevhāsını işidüp “İy şah! Nice bir ağlarsıñ, (10) ādemlikden çıqdıñ ‘āleme bed-nām olduñ.” Didi.

Şāh: “İy vezir! Baña (11) şimden girü naşihat fā'ide itmez, var işiñe git.” Didi.

Vezir: “(12) İy şah! Ĥaċ te'ālā seniñ bu ħāliñe raĥm idüp, oğlanı (13) diriltse oğlan yāniña gelse suçunu ‘afv ider miydiñ ve hem de müjde (14) getürene ne verirdiñ?”

Şāh daĥı “Ne olaydı şāġ olaydı ħazinemde (15) ne qadar mālım var ise müjde getürene (16) virirdim ve memleketimi oğlana virirdim.” didi ve hemān ben kāh kāh oğlanıñ yüzine bakmaġa rāzı (17) olurdum didi.

Pes vezir oğlana işāret eyledi içerü girdi (18) varup şahıñ elini öpdü. Şāh oğlanı görünce ‘aċlı başından (19) gitdi vezir şahıñ yüzine külāb serpdı ve kendi çıkup (20) gitdi. Çün şahıñ ‘aċlı başına geldi. Oğlanı yanında gördü. (21) Öyle zan eyledi ki şahıñ ruĥı gitmiş de yeñiden yerine gelmiş. (22) Şabāĥ olup vezir şahıñ ĥuzūrına geldi.

Şāh eyitti: “Çünkü (23) oğlanı baña şāġ getürdüñ var ħazinemde olan hep seniñ

[95]

(1) olsun.” Vezir eyitti: “İy şah-ı ‘ālem! Benim ħazinemdeki māl daĥı (2) seniñdir. Biz ikimiz daĥı şahıñ ednā ċullarıyız. Hemān ĥaċ sübhāne (3) ve te'ālā şāĥımızıñ devletini pāyidār ve ‘ömrünü tavil eylesün. Biz daĥı (4) sāye' sa'ādetiñde geçinelim.” Didi.

Şāh veziriñ bu sözinden memnün (5) ve mesrūr olup, oğluna nice şehirler ve köyler şadaċa idüp, çok (6) ċurbānlar kesdi ve şadaċa verdi. İy şah! Bu ĥikāyeyi anıñçün (7) söyledim ki şah bilüp ĥişşe-yāb ola ve bī tefekkür bir iş itmeye. (8) Şoñra ol şah gibi peşimān olmaya. Dā'imā ĥasret çekmeye. Ol şah (9) o oğlan içün bu qadar ĥasret ve nedāmet çekdi. Bā-ĥuşuş (10) bu seniñ ciger-güşeñdir. Bāċisini şah bilür.

Zinhār iy şāh! (11) ‘Avrat söziyle şehzādeye kıyma deyüp yer öpüp şehzādeyi ol (12) gün ricā eyledi. Şāh oğlanı zindāna gönderüp kendi şikāra (13) gitdi.

Çün aḥşām oldu. Şāh şikārdan dönüp sarāya geldi. (14) Hātūn istiḳbāl idüp oturdılar. Ba‘de’ṭ-ṭa‘ām hātūn oğlandan (15) söz açdı.

Şāh eyitti: “Bu gün daḥı falān vezīrim ricā itdi, (16) zindāna gönderdim.” Didi.

Hātūn eyitti: “İy şāh! Üç şey cāhiliñ (17) ‘alāmetidir. Birincisi bu gün görülecek işi yārına bırakmak. (18) İkincisi beyhūde yere söz söylemek. Üçüncüsü ma‘nāsız söze (19) uymak. İmdi iy şāh! Sen daḥı vezīrleriñ her ne söyleseler fi‘l-(20) ḥāl inanup uyarsıñ. Taḥḳīḳ bu vezīrleriñ ve oğlanıñ içlerine (21) şeyṭān girmiştir. Kiminiñ göñlüne manşīb ve kiminiñ māl sevdāsı (22) bırakup ‘āḳıbet onları imānsız koyacaktır. Meger şāh bir şayş (23) zāhid ḥikāyesini işitmemiştir.” Didi.

Şāh “Söyle işidelim” didi.

[96]

(1) Hikāye

(2) Hātūn eydür: “Zamān-ı sābıḳda bir şayş derler, bir zāhid var idi. (3) Yüz yıl şom‘asında ‘ibādet idüp, gice ḳā‘im ve gündüz şā‘im (4) olup bir sâ‘at ṭā‘atden ḥālî olmazdı ve şol derece mertebesi (5) artup ḳurbet-i ḥaḳḳa vāşıl olmuş ve mürīd ve etbā‘ları daḥı kendi (6) mertebesini bulup cümlesi olmaḳdır. ‘Ābid olmuşlardı ki kerāmetle (7) hevāda uçarlardı ve zamāneniñ ḥaḳḳı aña şöyle i‘tikād etmişlerdi ki (8) bir sözine biñ cān verirler idi ve ḳanḡı ḥasteye okuyup du‘ā (9) eylese şifā bulur idi. Şeyṭān daḥı bunun ḳaşdında olup, (10) azdırmaḡa yol bulmazdı. Bir gün şeyṭān etbā‘nı başına toplayup (11) büyük bir ḥidmetim vardır. Her kim yapar ise ‘indimde rütbesi pek (12) ziyāde olur didi. Anlar eyitdiler: “Ol ḥidmet nedir?”

İblīs (13) eyitdi: “Kim bir şayş zāhidi azdırır ise, bilmiş olsun ki (14) bu cihānı yüzdürmiş olur. Ben her ne ḳadar çalışdım ise de bir zerre ḳadar (15) baña uymadı.” didi. İblīsiñ oğullarından ebyaz isminde bir telbīs olup, (16) ḥīlesi menşūr cümlesiniñ üstādı olmuş idi. Ol didi ben (17) varup azdırırım ve cümle ṭā‘atlerini bozdururum diyü bu işi iltizām (18) eyledi ve ‘ābd şüretine girüp şüret-i ḥaḳḳından görünerek bir (19)

şayşñ meclisine girüp selām verdi. Bir şayş selāmını alup “(20) Merhabā ‘ābd niye geldiñ?” dedi.

La‘yin eyitdi: “Seniñ nāmıñı işidüp, (21) mürīdligi qabūl ve seni şeyh-i kebīr bilüp saña hīdmet itmege geldi. (22) Zīrā haq ‘indinde eyü kıl oldıgıñı bildim. Çünki tāt atıñ kāfdan (23) kākā neşr olunup felekler tölmuş. Gökde melekler saña gıbtā ederler.

[97]

(1) Ben ise haqīrim geldim ki sen beni qabūl eyleyesñ. Zīrā saña yaqın (2) olan haqqa yaqın olur.” dedi ve niçe bunuñ gibi sözler ile medh (3) itdiginden zāhid tāt atine maqrūr olup dedi ki “Benim bu qadar tāt atım (4) olup şöhetim ‘ālemlere tölmuş ve benim gibi zāhid bu qadar tāt at ider (5) ise hiç günāhkār olmaz” deyüp la‘yini mürīdleriniñ hücrelerine qoydı. (6) Zāten hīle, hod‘a kendüsine gıdā olduğundan yimez ve içmez.

Pes la‘yin (7) nice gün yimeyüp ve içmeyüp riyāzet eyledi. Mürīdler gelüp şeyhe (8) eyitdiler: “Bu ‘ābd nice gündür yimez içmez, ‘ibādet ider. Cünbüşi var tā ki (9) bu kerāmet bizde yoqdur. Varalım hem ziyāret edelim ve hem du‘āsını alalım” (10) diyerek zāhid-i sālūsñ yanına varup dīvāne tırdılar. La‘yin anları (11) görüp dil-nevāzlık ile “Oturuñ” dedi. Andan ziyāret idüp (12) gitdiler. Bir şayş bu la‘yini yanında alıqodı ve eyitdi: “Biz dağı yemedik (13) içmedik lakin bir yudum şu ile şıyyām eylediñ. Bizde böyle kerāmet (14) yoqdur. Sen buña nasıl erdiñ?” dedi.

La‘yin eyitdi: “İy zāhid! Böyle (15) şeyleri şorma. Seniñ kerāmetiñ saña yetişür ben saña geldim ki irşād (16) olunup, şād olayım hālbuki sen benden irşād olmağ istersñ; lakin (17) söylemez isem hased itdi dersiñ. Ben seniñ sözüñü red itmek (18) istemem.” deyüp eyitdi: “Ben bir büyük günāh işledim soñra pişmān (19) olup hūlūş-ı kalb ile tevbe eyledim ve nefsim bir şey vermemegi ‘ādet (20) idinüp efkāra taldıgımdan acılık bilmem. Bunuñ içün hālķım bu (21) kerāmeti ihsān eyledi.” Didi.

Zāhid “Beni irşād eyle bende nā‘il (22) olayım” dedi.

La‘yin eyitdi: “Ola bir büyük günāh işle, soñra tevbe (23) it.”

Zāhid eyitdi: “Hiç günāh itdigim yoqdur. Anı ben nasıl edeyim?”

[98]

(1) didi. La‘yin eyitdi: “İşyān itmeyince Haḫḫıñ raḥmetine nā‘il olamazsıñ. (2) Zīrā müttekīñiñ raḥmete menti olmayup, mü‘min-i fāsıḳ içündür.” Didi.

(3) Zāhid “Bari bir ehven-i günāh edeyim ki kendi nefsimde olup tevbe (4) ile aramızdan nihān olsun” didi.

La‘yin “Ḥamr içmekde büyük günāh (5) var” didi.

Ol daḫı rāzı oldu. Hemān varup iblīse ḥaber (6) verdi. İblīs daḫı var içür ben aña ḥīle ederim deyüp bir cinnīye (7) emr eyledi ve eyitdi: “Var şāhıñ kızınıñ ḳarnına gir ‘aḳlını alup (8) mecnūn eyle. Çün cinnī vardı. Kızıñ ‘aḳlını alup mecnūn eyledi. (9) Ḥükemā anıñ mu‘ālecesinden ‘āciz ḳaldılar.”

‘Āḳıbet-i şāh eyitdi: “Varuñ (10) bir şayş zāhide iletiñ du‘ā eylesün. Belki şifā bulur.” Didi. Ḥādemler (11) kızını alup bir sayş getürdüler. Bir sayş daḫı serḥoş idi. (12) Kızı gördi ki bir şāḥib-i ḥüsn mümtāz göñüllü kıza meyl eyledi. (13) Hemān ol sā‘at şeytān eyitdi: “Bunuñ gibi fırsat ve bunuñ gibi (14) maḥbūba ḳanda ele girer?”

Şeyḫ eyitdi: “Yā bu kāne çāre edeyim ki murād alayım?”

(15) Şeytān eyitdi: “Gerekdür ki kız ile gelen ḥādemlere de ki burada (16) tursun, siz gidiñ ben şabāḥa yaḳın du‘ā iderim, şıḥḥat bulsun. Siz (17) daḫı gelüp alır gidersiz. Zīrā anlar seniñ sözünden taşra (18) çıḳmazlar. Kızı ḳoyup giderler. Gice olacaḫ şabāḥa ḳadar zevḳiñi (19) icrā eyle şabāḥa yaḳın du‘ā ile şıḥḥat bulsun. Ba‘de gelsünler kızını (20) götürsünler. Kız daḫı varup şeyḫ beni böyle eyledi diyecek (21) degildir. Eger derse kimse inanmaz. Hele zevḳ itdigiñ saña ḳalur.” (22) didi.

Şeyḫ daḫı şoñunda dünyāda ve āḫirette yüzü ḳara olacaḫını (23) fıkr edemeyüp, hemān ḥādemlere “Bu gice kızını burada ḳoyuñ gidiñ”

[99]

(1) didi. Ḥādemler şāḥa i‘lām eylediler.

Şāh eyitdi: “Şeyḫden ne ḥaḫā (2) gelür ḳalsun.” Didi.

Çün gice oldu. Fi‘l-ḥāl şeytān yine gelüp (3) eyitdi: “Yā şeyḫ! Ne tıurursuñ bunuñ gibi maḥbūya kimiñ eline girer. (4) Bunuñla bir zevḳ-i şafā eyle.” Didi. Meskīn-i şeyḫiñ tımarları segirtmege (5) başladı. Şeytān vesvesesini ḳalbinden def‘ idemeyüp zālīm-i nefis (6) ḡalebe eyledi ve hemān yerinden ḳalḳup gelüp kızını yanına aldı. Bir iki (7) öpdü ve ḳucadı ‘āḳıbet kızınıñ mihr-i bekāretini bozdı. Şeyḫiñ nefsi (8) kör olduḫdan şoñra fi‘l-ḥāl itdigine pişmān oldu. Hemān şeytān (9) daḫı bir ḫarafdan çıḳa geldi eyitdi:

“Yâ şeyh! Ben saña didim bir günâh (10) et ki yalnız nefsiñe olsun ve böyle bir zâhid olasıñ ve bunca (11) sene itâ‘ at üzre olasıñ. Niçün nefsiñe uyup ismini cismini (12) telvît eylediñ ve pâdişâh kızını bu hâlde görürse seni öldürmesi (13) muğarrerdir der ve ol azdırır şöñra dañı ta‘ zîr eder.”

Şeyh eyitdi: “(14) Yâ nice ideyim?”

Şeytân eyitdi: “Kızı öldür, bir hâlvat yere göm. Şabâh (15) gelüp kıızı su‘âl iderlerse sen eyit ki du‘ â itdim şıhhat buldı (16) gitdi de. Anlar bu söze inanurlar varup berü yabâna ararlar (17) bulmayup sâkin olup ferâğat ederler sen kurtulursın.” Didi. (18) Şeyh şeytânıñ iğvâsına uyup kıızı helâk eyledi. Şom‘asınıñ (19) bir köşesine gömdi. Şeytân dañı berâber yardım eder ve kıızıñ eteginiñ (20) ucunu taşra qor ve der varup efsûn idüp, seni ol belâ (21) işden kurtarayım deyüp gâ‘ib olur.

Çün şabâh oldu. (22) Şâh tarafından hâdemler gelüp kıızı istediler.

Şeyh eyitdi: “Şabâhleyin (23) du‘ â kıldım şıhhat bulup taşra çıkdı, daña gelmedi. Hâdemler şehir

[100]

(1) içinde her tarafı aradılar bulmadılar. Pes şeytân bir pîr şüretinde (2) gelüp hâdemlere eyitdi: “Ne ararsız?”

Hâdemler eyitdiler: “Kızı isteriz.” (3) Şeytân şeyhiñ kııza itdigi ihânetleri bir bir hikâye eyledi. Eger (4) inanmazsañız şom‘anıñ falan köşesine gömmüşdür görüñ” didi. (5) Tiz varup şeytânıñ didigi gibi ol yeri kazdılar kıızı (6) çıkardılar. Şeyhi dañı tutup kıız ile berâber şâhiñ yanına (7) getürdiler. Çün şâh kıızını ol hâlde gördi. Âh idüp ağladı (8) ve ol iklimiñ ‘ulemâsını ve müşâyihini cem‘ idüp şeyhiñ âhvâl-i (9) kabîhini bunlara i‘lâm eyledi. Cümlesi ta‘ accüb idüp katline izin (10) verdiler. Şâh dañı bu kıyâfetle aşıñ diyü buyurdi. Çün şeyhi dâra (11) çıkartdılar. Şeytân karşusına geldi eyitdi: “Baña secde eyle seni (12) efsûn idüp gâ‘ib edeyim. Küfre varırım diyü elem çekme şöñra (13) tevbe kııl. Allâh kerîmdir ve gâ‘ib oldığıñı kerâmet bilüp, cürmî (14) yokdur derler.” Didi.

Şeyh eyitdi: “Ellerim bağılu nasıl secde ideyim?”

(15) Şeytân: “îmâ ile et baña yetişür.” Didi. Şeyh gözünüñ kıyruğuyla şeytâna secde eyledi. ‘Âkıbet çâre bulmayup ber-dâr itdiler. Şeytân (16) eyitdi: “Bağ ki seni yoldan çıkarup ‘âkıbet başıñ gitmek ile (17) kırtulmayup îmansız gitdiñ deyüp yüzüne tükürüp gâ’ib oldu. (18) İmdi bu aşl-ı müstecâb’el-da’ vet şeyh ki âhirü’l emr şeytân-ı la’ yin (19) bir hîle ile yoldan çıkarup bu hîle koydu.

İy şâh! Bu hikâyeyi (20) anıñçün söyledim. Tâ şâh bile ki şeytân bunuñ gibi zâhidi (21) azdırdığı hâlde seniñ oğluñu ve vezîrleriñi nice aldadamaz ve (22) dimişlerdir ki şeytânıñ üç dürlü duzâğı vardır. Birbirinden incedir.

[101]

(1) kaçân mü’min hayr itmek dilese ol gelüp eydür ki niçün mâliñi (2) telef edersin. Saña pîrlık gelince hâliñ nice olur; yâhûd senden (3) sonra oğlanlarıñ yetim kalur. Anlara nafağa lazım degil mi? Çün mü’min (4) ol duzâğı geçe bu kerre şeytân gelüp eydür: “Bâri hayr idersin (5) ez eyle. Eger ‘imâret yâhûd köprü yaparsañ, küçük yap vakfını (6) az bağla der kaçan anları dağı geçerse yine tutar.”

Şeytân eydür: “(7) Çünki hayr idersen halka söyle. Sencileyin bunlarıñ içinde kimler (8) hayr ider der ve bu riyâ ola hayr-ı bâıl ola. İmdi, iy âh! Bunlarıñ (9) dâ’imâ işleri şerdir. Bunları şeytân tamâm kendüye döndürmüşdür. Zinhâr (10) bunlardan ziyâde şakın. Zîrâ başıña ve mâlına kaşd etmişlerdir. Çün (11) bu demdeme ve zemzemeyi işitdi. Şabâh ben anı helâk edeyim deyüp (12) câme hûâba vardılar. Çün şabâh oldu şâh geçüp tahtında karar (13) eyledi ve şehzâdeyi hâzır itdirüp boynunu ur diyü cellâda emr (14) eyledi.

(15) On ikinci vezîr

(16) İlerü gelüp eyitdi: “Şâh maşrık pâdişâhınıñ birisinden (17) naşihatdır ki sır sözi ‘avratlara söylemeyüp işini anlara ısmarlaya (18) ve dağı bağıllıkden şakın ki bağıl kimesne cennete girmez. Hâzret-i (19) Resûl buyurmuşdur bağıl cennete girmez. Eger zâhid olursa ve bağıl (20) olanları sevmeye ve ‘avrat tã’ifesi doğru olmaz. Şâhlara (21) lâıyık degildir ki ‘avrat eline ihtiyârın verüp bunca vezîrleriñ (22) naşihatini kabûl itmemek revâ degildir. İy şâh! ‘Âkıl ve dâna olanlarıñ (23) düşmânlıkları nâdân kişileriñ dostluklarından hayırludur. Vakt olur ki

[102]

(1) nādān kişilerin gerçek (2) sözünden nice şer kıpar ve dānānıñ yalān sözünden nice hayırlar kıpar. ‘Ākıller buyurmuşlardır nādān bir kişiniñ (3) yalānı bir adamıñ işini ıslāha getirür ve bir dānā kişiniñ toğru (4) sözü işi fesāda virir. İşi fesāda veren toğru ıslāha (5) getüren yalāndan hayırlıdır ve Hāzret-i Resūl buyurmuşdur şol (6) kimesne ki iki kişi arasına barışdırmak için yalān söylese (7) toğrı söylemeden hayırlıdır ve buña münāsib bir hikāye vardır ki (8) bir gün şāh huzūruna bir abdāl geldi. Şāh abdālınñ hālinden haber (9) şordu.

Abdāl eyitdi: “İy şāh! Ne Āceb sen beni bilmez misiñ? (10) Ben hōd gice ve gündüz seniñ ile bileyim.

Şāh eyitdi: “Ben bilmem.”

(11) Eyitdi: “İy şāh! Ben seniñ ma‘būdunum şāh abdālınñ sözine ta‘accüb (12) idüp ben bu abdāla muķtezāsınca bir söz söyleyem ilzām edeyim. (13) Söyledi ki küfre pişmān olur deyüp eyitdi: “İy abdāl! Çünkü (14) tañrılık du‘āsını idersiñ. Şu kırsuda tıran oğlanın (15) gözü küçükdür biraz büyük eyle” deyüp oğlanı gösterdi. Abdāl (16) hōd bir ‘ārif idi.

Fi’l-hāl eyitdi: “İy şāh! Biz iki kırandāşız. (17) Bir kırandāşım yukārsına hükmeder. Ben aşāğısına hükmederim. O (18) adamın belinden yukārusuna hükmeder. Ben aşāğısına hükmederim. (19) Eger belinden aşāğı büyöltecek yer var ise ben büyölteyim.” (20) didi.

Abdālın bu lañfesi şāha hoş gelüp kendine vāfir (21) in‘ām eyledi ve buña münāsib bir de hikāye vardır. Şāh “Söyle işidelim” (22) didi.

[103]

(1) Hikāye

(2) Vezir eydür: “Sultān Maħmūd zamānında Hāş Ayās nāmında bir (3) veziri var idi. Bir gün Hāş Ayāsın yanına bir derviş gelüp (4) eyitdi: “Allāh ‘aşkına baña şāhdan bir nesne aliveriñ.” Didi.

Ayas eyitdi: “(5) Derviş şabāh şāh şikāra gidecekdir. Sen şāha kırsu gel du‘ā (6) eyle ve söyle ki iy şāh! Ben kış dilini bilürüm de. Eger şāh (7) baña su’āl ederse, ben cevāb veririm saña bir nesne şāhdan alıvereyim.” (8) didi.

Pes derviş şabāhleyin didiği gibi eyledi. Hāş Ayās (9) şāhın yanında idi. “İy şāh! Bu derviş baña ver. Tā ki (10) kış dilini öğreneyim” didi.

Şāh eyitdi: “Al seniñ yanında (11) tursun.” Didi.

Hāş Ayās: “İy şāh! Ben kuluñ kuş dilini (12) öğreninceye kadar bu dervīşe şadaķacık ‘ināyet eyle. Kendüye ‘ulūfe (13) olsun.” Didi.

Şāh dağı dervīşe günde bir kıızıl altūn ‘ulūfe (14) şadaķa eyledi. Bir müddet dervīş Ayās yanında tırdı.

Şoñra Ayās (15) şāhıñ yanına gelüp eyitdi: “İy şāh! Dervīşden kuş dilini (16) öğrendim” deyüp dervīşe mübālağa ile māl in‘ām itdirdi. Dervīş (17) dağı çıkup gitdi. Bir gün sulţān Maḥmūd, Ayās ile şikāra (18) gitdiler. Yolda giderken şāh gördü ki yoluñ iki tarafında iki (19) ağac bitmiş. Her ağacda birer bāykuş konmuş birbirlerine karşı öterler.

(20) Eyitdi: “İy Ayās! Kuş dilini öğrendim der idiñ. Bu kuşlar ne (21) söyler diñle baña haber ver.” Didi.

Ayās biraz diñledi eyitdi: “İy şāh! (22) Bu kuşuñ oğı var o bir kuşuñ bir kıızı var o bir kuş (23) anıñ kıızını oğluna ister. Bu kuş dağı kıızına ağırlık olarak

[104]

(1) beş yüz ḥarāb olmuş köy ve şehir ister. Ol kuş dağı cevāb (2) virüp eydür: “Beş yüz köy nedir? Mādemki sulţān Maḥmūd bu iklimde (3) şāhdır biñ dağı isterseñ vireyim diyor.” Didi.

Sulţān Maḥmūd (4) bu cevābı Ayāsdan işitdi eyitdi: “Ben böyle zālīm miyim ki benim zamānımda (5) bu kadar şehir ve köy ḥarāb olur.” Hemān emr itdi vilāyetinde (6) ne kadar ḥarāb olmuş şehir ve köyler var ise cümlesini ma‘mūr (7) itdirdi ve ol yalān söz sebebiyle ‘adālete mübāşeret eyledi. İmdiki (8) ḥālde adı añıldıkça raḥmetullāh-ı ‘aleyh derler. İy şāh! Bu ḥikāyeyi (9) anıñçün naql eyledim. Tā şāh bile ki sulţāñ Maḥmūd vezīriñ yalān (10) sözüne inanup ‘amel eylediği için nice şevāblar ḥāşıl olduķdan (11) mā-‘adā tā ruz-ı kıyāmete dek söylenür.

Pes şāha lāyık olan budur ki (12) be-heme- ḥāl vezīrleriñ sözine ‘amel eyleye. Eger şāha bir ziyān olursa (13) bu kırk vezīrleriñ cümlesiniñ başlarını şart olsun kes didi (14) ve cümle vezīrlər bu kula rāzıyız didiler ve yer öpüp şehzādeyi ricā (15) eylediler. Çün şāh vezīrden bu ḥikāyeyi işitdi oğlanı zindāna (16) gönderüp kendi şikāra gitdi.

Çün aḥṣām oldı. Şāh şikārdan (17) sarāya gelüp ḥātūn şāhı istikbāl idüp oturdılar. Ba‘de’t-ṭa‘ām (18) ḥātūn yine oğlandan söz açdı.

Şāh eyitdi: “Bu gün daḥı falan (19) vezīrim ricā eyledi. Zindāna gönderdim.” didi.

Ḥātūn eyitdi: “Gördüñ mi (20) sen baña inanmazdñ. İşte şimdi cümlesi ittifāk idüp bu oğlanı (21) seniñ eliñden alup koy vermek isterler. Tā ki fırsat bulup (22) işlerini göreler. İy şāh! Bu gice bir vāḳ’a gördüm. Hiç şekk ve (23) şübhe yokdur bunlarıñ hıyānetlerini Ḥaḳ te‘ālā bize āşikār eder.

[105]

(1) Nitekim Ḥazret-i Resūl ‘aleyhi’s-selām buyurmuşdur ki “*El-rü’yā vaḥyu’l-mü’nin*.” ya‘ni mü’mine Ḥaḳ tarafından ḥiṭāb ve işāret rü’yāsında (3) olur. İy şāh! Bu gice düşümde gördüm ki sen taḥtiñda oturursuñ ve (4) karşıñda bir sehm-nāk ejderhā peydā oldı. Şaydım kırk başı (5) var her biri zehr ile ālūde olup ve anıñ ardınca bī-ḥadd ve bī-kıyās (6) yılān leşkeri var aḳup gelürler. Tā ki gelüp ol ejderhā şāhı (7) taḥtıyla ağzına alup budamayup çıkardı. Üç kere böyle eyledi. (8) ‘Āḳıbet ‘āciz ḳalup ol kırk başında olan āḡüyı bir yere cem‘ (9) idüp şāhıñ üstüne saçmak tedārikinde iken ben daḥı karşıda (10) iy şāh! Ejderhā üzerine āḡū saçıyor diyü öyle çağırdım ki (11) ḥavfle uyandım didi. Pes şāh ḳorḳup Āceba rü’yānıñ ta‘biri ne ola deyince (12) rü’yānıñ ta‘biri zāhirdir. Ol ejderhā bu oğlandır ve ol kırk baş vezīr-(13)-leriñdir ki her biri zehr-nākdırlar ve ol yılān leşkeri anlara uyan ‘avāmdır (14) ve ol ejderhā ki üç kere seni yutmaḡa murād eden yine bu oğlandır. (15) Saña ḳaşd eder ve ol ki kırk başında zehr olur ve üstüne saçmak (16) ḳaşd itdigi kırk vezīrleriñ biri olup anlarıñ i‘ānesiyle seni (17) helāk itmek ister ve o benim çağırdığım oldur ki her gün iy şāh! (18) Şaḳın diyü söylediğimdir. Bu vāḳa‘mñ ta‘biri-i şāhīhi budur. İy şāh! (19) Bunlardan ziyāde hazır eyle benim naşihatim tūt her gün öldüreyim (20) dersiñ yine öldürmezsiñ. Seniñle benim ḥikāyem hemān ol bir şāh (21) ile ḳulḥācı ḥikāyesine beñzer.” Didi.

Şāh daḥı “Naḳl eyle işidelim” (22) didi.

[106]

(1) Ḥikāye

(2) Hātūn eydür: “Zamān-ı sâbıkda bir ulu pâdişâh var idi. Bir gün (3) bir kişi anıñ yanına gelüp pâdişâhım ben bir dülbend toqurum helâl-(4)-zâde görür harâm-zâde görmez didi. Şâh ta‘ accüb idüp emr (5) eylediği ol çulhâcı ol dülbendi toqusun emr eyledi. Bu yanıñ (6) devşirüp getürdi şâhıñ önüne koydı iy şâh ol (7) dülbendi toqudum didi. Şâh dağı kâğıdı açdı gördi ki bir (8) nesne yokdur. Orada bulunan vezîrler, begler kâğıda nazar idüp bir (9) nesne görmediler.

Pes şâh gönlünden eyitd: “Gördüñ mi ben (10) harâm-zâde imişim” diyü melûl oldu.

Şâh eyitd: “Şimdi çâre (11) oldur ki eyü dülbend deyüp begeneyim; yoksa halk içinde rüsivâ (12) olurum” deyüp eyitdi: “Bârekallâh iy üstâd! Eyü dülbend imiş pek (13) begendim” didikde ol yigit eyitdi: “İy şâh! Bir üsküf getürsünler (14) dülbendi şâha sarıvireyim.” didi üsküf getürdiler çulhâcı (15) yigit ol kâğıdı önüne koyup, şol dülbendi şarar gibi elin (16) getürüp götürdi. Şâhıñ başına giydirdi. Begler “Mübârek olsun (17) iy şâh! Ne güzel ve ne laîf dülbend olmuş” deyüp hezâr-ı taḥsîn eylediler.

(18) Şâh vezîr ile ḥalvet ḥânesine girüp “İy vezîr! Ben harâm-zâde (19) imişim. Ben bu dülbendi görmüyorum” didi.

Vezîrler eyitdiler: “İy şâh! (20) Biz dağı görmüyoruz.” didiler.

‘Âkıbet-i taḥkîk bildiler ki dülbendiñ aşlı (21) yokdur. Hemân aqçeden ötri çulhâcı böyle bir düzen itdi. “İy şâh! (22) Sen dağı şabâḥ öldüreyim, şöyle ideyim böyle ideyim dersiñ yine (23) hiç nesne yokdur. İy şâh! Bu rü’yâyı bu gice gördüm şekk yokdur ki

[107]

(1) ta‘ bîr itdigim gibidir. İy şâh! Âcebdir eger şâhıñ taḥtı ve baş (2) gitmezse benim bî- sa‘ âdet başıma ki bilür ne gelecekdir” deyüp ağlamağa (3) başladı.

Çün şâh hâtûndan bu hâli görüp yüregi acıdı. “(4) Elbette yârın ḳanğı vezîrim ricâ iderse sözün ḳabûl itmeyüp, elbette (5) oğlanı öldürüm. Zîrâ seniñ gördüğün düş-i muḳtezâsı üzre (6) bu iş degildir” deyüp câme ḥ‘âba vardılar. Çün şabâḥ oldu (7) şâh gelüp taḥtında ḳarâr idüp ve oğlanı getürdüp “Boynun (8) ur!” diyü cellâda emr eyledi.

(9) On üçünci vezîr

(10) İlerü gelüp ricâ itmek murâd eyledikde şâh ḡazaba gelüp (11) ism-i evvel söyleme didi. Hemân vezîr ḳoynundan bir kâğıd çıkarup (12) eyitdi: “Allâh için bu kâğıdı oḳu andan soñra sen bilürsin.” (13) didi. Pes şâh kâğıda nazar idüp gördüğüm

yazılmış “iy şāh! (14) Dünki gün ben uşurlāba bakdım şehzādeniñ kırk güne dek tāl’ inde (15) gāyet nahūset vardır. Şöyle kim şehzādeniñ başı gide” didi.

Hemān (16) kırk vezīr birden ilerü gelüp eyitdiler: “İy şāh! Allāh ‘aşkına ve Muḥammed (17) Muştafa ḥürmetine kırk güne dek taḥammül eyle, şehzādeye kıyma. Andan soñra (18) bu aḥvāl elbette zuhūr itmesi muḳarrerdir. Aşlı bilindikde herkes (19) itdigin bulsa gerekdür ve hem buña muvāfiḳ bir ḥikāye vardır. Eger (20) şāh izin virirse söyleyem.” Didi.Şāh daḥı “Söyle işidelim” didi .

(21) Hikāye

(22) Vezīr eydür: “Cihān sarāyında bir ulu pādīşāh var idi. Yedi

[108]

(1) iḳlīme ḥākim idi. Lakin oḒı ve kıızı olmazdı. Dā’imā ḥaḳ yoluna (2) ḳurbānlar ve nezrler virirdi. Bir gün Ḥaḳ te’āla anıñ ḳurbān ḳabūl (3) idüp, kendü lütfundan aña bir maḥbūb oḒul kerem eyledi ki zamānında (4) Yusuf Şāni idi. Pes şāḥ şād olup ol gün bir ‘ālī meclis (5) ḳurup ol meclisde nice adamlara ḥil’ at ve māl in’ām eyledi. (6) Andan soñra müneccimleri cem’ idüp şehzādeniñ tāl’ ine baḳdırdı. (7) Müneccimler birbirine baḳup ḥayrān ve dembeste oldular.

Pes şāḥ eyitdi: “(8) Ne gördiñiz ki birbiriñize baḳa ḳaldıñız?” didikde,

Müneccimler eyitdiler: “(9) İy şāh! Cihān-ı şehzādeniñ tāl’ ine naḳar itdiñ uşurlābda ve zayıḳe (10) nāmede öyle ḥükm etmişler ki şehzāde otuz yaşıdan soñra altmış (11) yaşına varınca tāl’ i nūḥūsetde olup diyār-ı ḡurbete ḳıḳa belā (12) ve miḥnet aña yoldāş ola. “*Lā ya’ lemū’l-ḡaybe illā’illāhi.*¹⁹” didiler. Çün şāḥ (13) müneccimlerden bu āḥḳāmı işitdi. Kāḥ göñli melūl olurdu ve gāḥ (14) fikr deryāsına ḫalardı. Bu oḒlanıñ sırr-ı encāmını Allāh bilür deyüp (15) şehzādeyi beslemege başladı. Ḳaçankim yedi yaşına ḳadem başdı. Ḥ’āce (16) ta’yın idüp bir ḳaç sene aradan murūr edince oḒumaḒa ve yazmaḒa (17) taḥsīl itdi. Vaḳtā ki ḫadd buluḒa erişdi. Bir şāḥıñ kızını aña (18) alıvirdi. Bir müddetden soñra şehzādeniñ iki oḒlu oldu. OḒullar (19) daḥı az zamānda ‘ilm taḥsīl idüp gāḥ gāḥ bābālarıyla seyre giderlerdi. (20) Bir gün şehzādeniñ göñlü deryā seyrini istedi. Pes emr itdi (21) bir gemi ḫāzır itdiler. OḒlancuḳlarıyla ve kırk nefer ḫidmetḳārlarıyla gemiye (22) girüp, bir nice gün deñizi seyr ü teferruc iderken meger anda bir (23) ḫayrsız frenk gemisi var imiş. İḳi ḫolu kāfir şehzāde gemisine

¹⁹ De ki Göklerde ve yerde gaybı kimse bilmez; ancak Allah bilir. Neml / 65.

[109]

(1) rāst gelüp hemān kanca şalup şehzādeyi iki oğluyla ve kırk (2) nefer hıdmetkârlarıyla esir idüp alup gitdiler. Getürüp şehzādeyi (3) kırk nefer ile merdüm- h'or zengilere şatdılar ve iki oğullarını (4) şatmayup yanlarında alıkoğılar; amā zengiler şehzādeyi neferler ile (5) nefis ve leziz ta'āmlar ile beslediler ve her gün birini pādişāhlarınıñ (6) maţbağında boğazlayup ateşde pişirüp yerlerdi.

Çün kırk neferi (7) yediler. Nevbet şehzādeye geldi anı dağı boğazlamak için alup (8) maţbağa getürdüler. Şehzāde bu hāli görüp derünundan haqqā niyāz (9) idüp bir kere kuvvet ile elinde olan bendlerini pârça pârça (10) idüp elindeki zencir ile döğüşe döğüşe sıyrılıp aralarından (11) çıkup gider önüne 'azim bir ormān geldi. İçine dāhil olup (12) zengiler her nekad aradılarsa da bulamadılar. Andan çıkup bir kaç menzil (13) kaţ idüp günlerde bir gün 'azim bir şehre geldi. Şehrden bu bir (14) düşmāndır diyü üzerine hücum idüp şehzāde "Yā Rab! Bu ne belādır" (15) deyüp anlar ile dağı ceng idüp şāhlarına haber verdiler. Geldi (16) şehzāde ejderhā mişāli ceng eder.

Çün şāh şehzādeniñ ol (17) dilāverliğini gördi pesend eyitdi: "Anda olan leşkerine ğayrı (18) kimsene haml itmesün" diyü tenbih itdi. Andan ol leşker tağılup (19) şāh şehzādeyi alup sarāyına geldi. Bir kaţ eşvāb hāzır idüp (20) hamāma gönderdi. Başını tırāş itdirüp ol eşvābı giydirüp (21) sarāya getürüp şāh eyitdi: "Gel yanımda kal bir kızım var saña (22) vereyim" dıcek şehzāde rāzı oldu. Şāh kızını şehzādeye verdi. (23) İkisine anda kaldı hāli ğāyetle hoş oldu. Bir gün şehzādeniñ

[110]

(1) hātūnı vefāt eyledi. Meger anlarıñ 'ādetleri bu idi ki bir büyük derin (2) kuyuları vardı. Kaçan er olsa 'avratıyla ve 'avrat olsa eriyle (3) diri olarak o kuyuya koyup ve yanına bir itmek ve bir bardağ (4) şu ile ol kuyuya getürüp ve "Ādetimiz böyledir" deyüp ikisini de (5) kuyuya şarkıtdılar ve ol büyük taş üstüne kodular gitdiler.

(6) Çün şehzāde kendüyi ol hālde görüp mütehayyir kalup eyitdi: "(7) ilāhi bu dağı ne hāldir?" diyü haqqā niyāz eyledi ve kuyunun içine (8) diğkatle nazar itdi. Gördi ki bir maḥbūba kız oturur. Şehzāde "Sen (9) kimsiñ?" diyü su'al eyledikde "Yeñi gelinim erim öldi. Beni bu kuyuya (10) kodılar" didi. Şehzāde kuyunun içine nazar idüp

gördi ki tabutlu (11) adam ölüleri kimi çürümüş ve kimi henüz çan çekişiyor (12) şehzâde vehme varup otururken nâgâh kuyunun bir tarafından bir (13) mışılta geldi. Şehzâde bildi ki cānavârdır kız ile kâlkup ol tarafa (14) toğru vardılar. Ol cānavârın girdiği deliği bulup, ol (15) deliğin içine toğru bir zamân gitdiler. ‘Âkıbet bir tığn eteginde (16) bir ulu şu kenârına çıkdılar. Pes bu hâle şâd olup hağğa çok (17) şükürler itdiler ve anda bir gemi buldılar ve ol tağdan yemişler (18) düşürüp gemiye taldırup ve ikisi dağı ol gemiye binüp (19) suyun ağıntısınca gitdiler. Ol şu günden güne inişe gidüp (20) meger ol ırmâk bir büyük tağn altına girüp giderdi.

Çün (21) ol tağn altına yakın vardılar. Gemiye zabt idemeyüp şu (22) gemiyi alup tağn altına şokdı. Çün şehzâde ol hâli dağı (23) gördi. “ilâhi yâ rab! Bu dağı ne belâdır, bundan nice kıtılırız?” deyüp

[111]

(1) nâ-çâr kâlp gemi içinde oturdılar. Gâh şu gemiyi taşar urur, (2) gâh yârdan aşığı uçurur, gâh tağ alçak gelür gemi şuya (3) batar durmayup bunlar geminin suyun dökerlerdi. Hiç bilmezlerdi ki (4) gemi nereye gider; yâhûd gitdikleri ne kadar gice midir? Gündüz midir? (5) bilmezlerdi ve bunca zamân bunlar ol miğnete giriftâr olup kaldılar. (6) Tenlerinde cāndan bir ramak kâlp nihâyet yüz biñ belâ ile gemileri tağ (7) altından cihân yüzine çıkup şâd oldılar ve gemilerinin kenâra (8) çeküp içinden tışaru çıkdılar. Anda olan ağaclardan yemiş (9) yiyüp otururken gördiler ki anda bir ulu ağ kaya var ki tepesi (10) billûrlar içindedir. Şehzâde kız ile ol tarafa varup gördiler ki (11) bir ulu kâl‘a ve ol kûbbe bu kâl‘anın içinde ve kâl‘anın kapusunda (12) yazmışlar ki “İy bu kapuyı açmak isteyen bundaki tılsıma zafer bulmak (13) murâd iden beş ayaklu bir cānavâr getürüp önünde öldüre. Tâ ki (14) bu tılsımın kilidleri açıla” diyü yazılmış şehzâde hayrân olup “(15) Dünyâda beş ayaklu cānavâr mı olur?” deyüp ta‘accübde kaldı ve kâl‘anın (16) kapusunda oturup gehle bunlara zahmet virmiş idi. Tilenmege (17) başladılar çün şehzâde bir gehle öldürdi.

Hemân kâl‘anın kilidi (18) yere düşdi. Bildiler ki beş ayaklu cānavâr didiği gehle imiş. Pes (19) ikisi kapudan içeri girdiler. Bir bağçe gördiler ki dünyâda her (20) ne kadar ağac var ise cümlesi anda var idi ve yemişler kemâl (21) bulmuş âb-ı revânlar ceryân iderdi. Şehzâde ol yemişlere imrenüp (22) vardı ki birin kıparup yiye gördikim

ol ağaclar altūndan ve (23) yemişleri gümüşden ve cevāhirden ve ağaclarıñ diblerinde kıymetli taşlar

[112]

(1) çay taşları gibi dökilüp yatur. Andan geçüp ol kıubbeye (2) vardılar. Billūrdan yapılmış gümüş kapu içerüye girdiler. Gördiler ki (3) ol kıubbeniñ içinde bir kıubbe daħa vardır. Cümlesi ħāliř altūndan (4) andan daħı içerü girdiler. Bir kıubbe daħa gördiler ki cümle divārları ve (5) üsti la‘l-i cevāhirden cennet miřālinde yapılmışdır. İçerü girdiler (6) gördiler ki bir taħt üstünde cevāhirden bir tābut ve tābutuñ başı (7) üzre bir levħa yazılmış kim “İy buraya gelüb de beni gören ādem-zāde! (8) Şöyle bil ki ben pādiřāħ idim. Cümle cihān benim elimde idi ve mālımıñ (9) ħadd ü kıyāsı yok idi. Ādam ve div ve peri ve cinniler ‘askerim idi (10) ve dünyāda biñ yıl ‘ömr sürdüm. Hiç ölürüm dimezdim ve ölüm (11) tedārikin görmezdim. Nāgāħ bir gün ħasta oldum. Taħķiķ bildim ki ölürüm (12) emr eyledim bu kıubbeleri üç günde yapırdım ve kendime göre ħāne eyledim ve (13) başım ucunda iki çeşme vardır. İç baña du‘ā eyle” demiş. Şehzāde (14) ol iki çeşmeyi görüp içdi. Birinden şeker şerbeti ve birinden (15) sūd aķar idi. İkisinden daħı içüp ħayli zamāñ ol kıabir (16) yanında kıaldılar. Sūdı ħidā idüp şerbetden içdiler. Tā ‘āķibet (17) kıāblar bulup sūddan ve şerbetden cevāhir taşlardan ve altūndan (18) alup gemilerine tıldırup ħirü ‘azm-i sefer-deryā eylediler.

Çün (19) bir kaç müddet ħitdiler. Rüzgār gemiyi bir cezāreye kııkardı. Pes (20) gemiden taşra kııkıldılar ki taġda yemiş bulup yiyeler. Nāgāħ bir bölük (21) adamlar gelüp bunları tıtdılar. Şehzāde bunları ħirdi başları (22) yok aġızları göġüslerinde ve gözleri omuzlarında ve sözleri kıuş (23) öter gibi söyleşürler. Pes her ikisini daħı tıutup řāħlarına

[113]

(1) ħetürdiler. ħayli zamān anda esīr olup kıaldılar. ‘Āķibet bir gün (2) fırsat bulup kıaçdılar ve yine gemilerine binüp deñiz üzerinde ħayli (3) zamāñ ħitdiler. El-kıışsa şehzāde otuz yıl deñizde ħezdi. Gāħ tıķuz (4) başlu arasında ve gāħ kıuş başlu arasına rāst gelüp ve gāħ fil (5) başlu ve gāħ şıġır başlular içine düşüp yine kııkardı. Her birleri (6) şehzādeye dürlü dürlü cevrleri idi. Yine Ĥaķ te‘āla yol virüp (7) kıaçardı ve bu ‘acā’ib ve ħarā’ib maħlūķātı ħörüp ta‘accüb iderdi. (7) Tā Ĥaķ subħāne te‘āla lıtfuyla

şehzâdeniñ gemisin rüzgâr bir şehriñ (8) önüne götürüp gördikim ol velâyet maḥlûkı cümle adamlar taşra (9) çıktı.

Çün anlar şehzâdeyi gördiler “Câsusdur” diyü tutup (10) iki ellerin ardına bağladılar ve boynuna ip takıp ve at yanına alup (11) bizi bunda begimiz komuşdur ki denizden gemiler gelüp bizim velâyetimizi (12) urur. “Sen anlarıñ câsusısıñ seni pâdişâhımıza getirürüz” didiler. (13) Şehzâde “Bu daḥı ne belâdır. At yanınca gitmek ne hâldir?” diyü derünundan (14) niyâz iderek şehre vardılar. Şehzâdeyi gördi. O hal ile şâhlarının (15) yanına getürdiler çün şâhları şehzâdeyi gördi: “Sen nasıl adam-(16)-sın?” diyü su’âl eyledikde şehzâde “Başıma çok ‘acâ’ib hâller geldi” (17) deyüp sergüzeştten men evvel âla âhire naḳl ü beyân eyledi.

Çün şâh (18) bu hikâyeti işitdi. Şehzâdeniñ ellerin çözüp yanına alup (19) fâhîrâne hil’atler giderdi. Şehzâde gemisinde olan cevâhirleri (20) istedi. Şâh anları tahsîl eyledi ve eyitdi: “İy şehzâde! Ben (21) siziñ memleketiñizi bilürüm ve seni frenkler aldıklarını işitmişdim (22) ve babanı daḥı bilürüm. Gel gitme yanımda ḳal bir kızım vardır sana

[114]

(1) vireyim. Seniñle pek hoş geçinelim” didi. Şehzâde “İy (2) şâh! Evvel vâḳt kim ben andan toḡdum bâbâm tâli’ me baḳdırmış (3) müneccimler şöyle ḥükm itmişler ki benim ‘ömrüm otuz yıl nuḥûsetle (4) geçe. Belki şâhıñ kızıñ alayım benim nuḥûstum ḥasbiyle şâhıñ (5) kızına bir elem irişe. Benim rızâm yokdur” didi. Şâh daḥı müneccimleri (6) getürdüp şehzâdeniñ tâli’ ne baḳdırdı.

Müneccimler müjde idüp (7) eyitdiler: “Saña beşâret olsun. Ol nuḥûstlu yıl geçmiş şimdi (8) tâli’ -yi sa’ âdet burcuna nefel itmiş” didiler. Şehzâde ḡâyetle mesrûr ve (9) feraḥa-nâk oldu. Hemân şâh emr idüp meclisin ârâste idüp (10) kızın şehzâdeye virdi. Ḡâyet ‘izzet ve ḥürmet eyledi. Bir kaç (11) eyyâmdan soñra şâh vefât eyledi. Şehzâde yerine pâdişâh oldu.

(12) Bir gün tahtında otururken eyitdiler: “İy şâh! Bir frenk gelmiş çok (13) metâ’aları vardır. Eger şâh izin virirse metâ’ıñ getürsün” (14) didiler. Şâha daḥı aña “İzindir getürsün” didikde frenk (15) metâ’aların şâha getürdi. Şâh frengiñ yanında iki

oğulların (16) görünce muhabbet kanı kaynadı ve analık şefkati anlara şamil oldu (17) ve ol frengi şordı ki “Bu oğlanlar seniñ negindir?” didi.

Frenk (18) dağı “Kullarımdır şatarım” didi. Bunları ben alayım diyü oğlanları (19) bir maḥfī maḥale getürüp, bu frenk sizi nereden aldı diyü şorduḡda (20) bunlar dağı men evvel āla aḥire sergüzeştleriñ birer birer naḡl (21) eylediler. Şāḥ yaḡinen bildi ki kendünüñ oğullarıdır. Bāḡrına başıp (22) her birin gözlerinden öpdü ve “Babañız benim” didi.

Şāḥ çıkup frengi (23) hezār-ı ‘uḡūbetle öldürdi ve soñra yine baḡtı yār olup anası

[115]

(1) mülküñe dağı vāriş oldu. İy şāḥ! Bu ḡikāyeti anıñcün söyledim ki (2) tā şāḥ bile ki şehzādelere bunuñ gibi ḡāller çok vāḡ‘a olur. (3) Baḡt-ı sa‘dī naḡs burcuna intikāl idüp hezār belā ve miḡnete (4) giriftār olurlar. Şöyle ki ellerine altūn alurlar ise kara toprak (5) olur ve cümle dostları aña düşmān olur soñra ol nuḡust (6) iḡbāl ve sa‘ādete intikāl ider. Ol zamāñ her kim ölür ise yār (7) olur. İy şāḥ! Bu oḡlanıñ dağı ṭālī‘nde bir kaç gün nuḡust (8) vardır. Zinhār iy şāḥ! Tehāvul günleri tamām olmayınca oḡlana (9) kıyma, soñra peşimān olursuñ ve soñraki peşimānlık fā‘ide itmez. (10) Bāḡisini şāḥ bilür didi.

Çün şāḥ vezīrden bu ḡikāyeti işitdi. (11) Oḡlanıñ ḡ‘ācesin istedi bulunmadı yine oḡlanı zindāna (12) gönderdi. Kendi şikāra gitdi. Çün aḡşām oldu şāḥ (13) şikārdan dönüp sarāya geldi. Ḥātūn istikbāl idüp oturdılar. (14) Ba‘de‘ṭ-ṭa‘ām ḡātūn yine oḡlandan söz açdı.

Şāḥ eyitdi: “Bugün (15) dağı falan vezīrim ricā eyledi. Zindāna gönderdim” diyüp ol (16) vezīriñ söylediḡi ḡikāyeyi ḡātūna naḡl eyledi.

Ḥātūn eyitdi: “(17) iy şāḥ! Bu vezīrleriñ fitne engiz itdiklerine sebep oldur ki seniñle (18) benim mā-beynimizde ‘adāvet bırakmak isterler. Zinhār iy şāḥ! Bunlarıñ (19) sözine uyma benim sözlerimi eyüce tut ki dünyā ve āḡiretiñ (20) ma‘mūr ola, kaçankim Ḥaḡ te‘āla iki ḡelāl arasında ḡayr (21) dilese anlarıñ üzerine yumuşaklık ve düzenlik virir ve hem iy şāḥ! (22) Müjde olsun ki bir haftadan beri senden ḡāmile oldum. Şimdiye (23) kadar saña söylemedim şimdi söyledim. Taḡḡik ‘inān” diyü

[116]

(1) yemîn itdi. Şâh dağı inandı. Andan eyitdi: “İy şâh! İşte (2) vezîrleriñ dir imiş ki bu oğlanıñ tâlî‘-i nuhusta (3) düşmüşdür. Anıñ tâlî‘ ol zamân nuhusta döndi ki (4) seniñ başına ve memleketine ve baña kaşd eyledi. Haq te‘âla bize mü‘mîn (5) olup anıñ tâlî‘ñ nuhs idüp, der-zindân eyledi” deyüp hâtûn (6) meserretle eyitdi: “İy şâh! Seniñ şalb oğluñ benim karnımda gider. (7) Ol oğlan lâ-şen ve lâ-şehbe haramzâde meger şâh oğlu (8) olmayanlarıñ hikâyetin işitmemiştir.” didi. Şâh dağı “Söyle işidelim” (9) didi.

(10) Hikâye

(11) Hâtûn eydür: “Cihân sarâyında bir ulu pâdişâh var idi. Hiç oğlu ve kızı (12) olmazdı ve anıñ velâyetinde müstecâb-ı da‘ ve bir şeyh var idi. (13) Bir gün şâh şeyh ile şöhet iderken şâh eyitdi: “Yâ şeyh! Hiç (14) Haq te‘âla baña bir oğul virmedi. Himmet eyle Haq te‘âla baña bir oğul (15) virsün” didi. Şeyh “Tekyeye dervîşlere bir kurbân gönder yesünler (16) ve saña du‘â idelim Haq te‘âla kerîm pâdişâhdır. Saña bir oğlan virir” (17) didi. Meger pâdişâhıñ altûn halhâllı uruşmakda goyur bir semîz (18) koçı var idi. Ol koçı bir kaç yük pirinc ve bâl ve yağla şeyhiñ (19) tekyesine gönderdi. Ol gice dervîşler yiyüp şafâlar idüp (20) ve ol yemekden bir çanâk ile şeyh şâha gönderdi ki oğul niyet (21) idüp, dervîşler loğmasından yesün didi. Andan dervîşler semâ‘ (22) ve şafâ idüp sonra şâha bir oğul niyâzıyla du‘â itdiler. Kudret-i ilâhî (23) şâhiñ hâtûnı ol gice hâmile olup az müddetde bir mäh-peyker

[117]

(1) oğlan dünyâya getürdi. Şâh şâd-mân olup iklim halkını düğüne (2) çağırıp ve şehzâdeyi getürüp şeyhiñ etegine koydı ve çok ni‘metler (3) şeyhiñ tekyesine ihsân eyledi ve bir kaç müddet sonra bir gün şâh (4) şeyhle şöhet iderken “Yâ şeyh! Nola bizim için du‘â idüp bu (5) oğlan dağı hakkında ricâ iderseniz” didi.

Şeyh eyitdi: “Hakkıñ (6) in‘âmı çokdur. Bizden du‘â, andan virmek. Hemân dervîşlere kurbân (7) gönder” didi. Meger şâhiñ bir semiz sevgilü koyunı var idi. (8) Fi’l-hâl tekyeye gönderdi. Abdâllar anı boğazlayup kebâb itdiler (9) ve yine bir çanâğın şâha gönderdiler. Bakisiñ kendüleri yiyüp (10) şâha hakdan bir oğul niyâzıyla du‘â itdiler. Kudret-i ilâhî hâtûn yine (11) hâmile olup az bir müddetde bir mähpeyker oğlan vücûda getürdi. (12) Şâh şâd olup dervîşlere çok ni‘metler gönderdi ve birkaç (13) zamândan sonra şâh yine şeyhden ricâ eyledi ki bir oğul dağı (14) hakdan ricâ idiver.

Şeyh eyitdi: “Bizden du‘ā, virmek Allāhdan. Yine (15) abdāllara kurbān gönder” didi. Meger eyüce kâtırı varidi şāh anı (16) tekyeye gönderdi. Abdāllar ol kâtırı şatup bahāsın alup bir (17) helvā yaptılar ve bir çanāk dağı şāha gönderdiler. Semā‘iden soñra (18) du‘ā idüp şāh içün haqqa niyāz idüp bir dane oğul dilediler. (19) Yine şāhın ‘avratı hāmile olup bir mähpeyker oğlan toğurdi. (20) Şāh şād olup dervişlere çok ni‘metler gönderdi.

Çün şāhın (21) oğulları büyüdiler. Büyük oğlu gāyet bahādır çıkdı. Ortanca oğlu (22) çāpuķ süvār ve şāhib-i ‘aķıl u ferāset ve ehl-i hüner çıkdı ve küçük (23) oğlu bed-baht ve bed-huy ve merdüm-āzar olup deli kılıcıyla bunca

[118b]

(1) meskīnlerin gönlünü mecrūh ve harāb iderdi ve şāh andan gāyet (2) incünürdi. Bir gün şeyhle şöhet iderken küçük oğlundan (3) şikāyet idüp “Yā şeyh! Nolaydı ol küçük oğlanı haqdan niyāz (4) itmemiş olaydın” didi.

Şeyh eyitdi: “İy şāh! Niçün incünürsün? (5) Oğlanın böyle olmasına sebep sen olduñ.” didi. Şāh dağı “Niçün (6) ben sebep oldum?” didikde,

Şeyh eyitdi: “İy şāh! Ol haq yoluna (7) hayvānların koçun virdiñ. Haq te‘āla dağı adamların koçun virdi. (8) Andan sen haq yoluna hayvānların yeryüzi meydānında yükerken virdiñ. (9) Saña dağı Haq te‘āla devlet ve sa‘ādet ve ‘aķıl ve hüner meydānında adamların (10) yükerken virdi ve soñra haq yoluna hayvānların bed-bahtın ve harām-(11)-zadesiñ virdiñ. Saña dağı adamların ol huylusuñ virdi, (12) iy şāh! Arpa ekīn buğdāy getürmez. ‘Āķıbet oldurmayınca rāhat (13) olmadı. İmdi iy şāh! Bu hikāyeti anıñçün söyledim. Tā şāh bile ki (14) bu bed-baht harām-zādeden hayr gelmez ve dimişler ki harām-zāde iki (15) dürlüdür. Biri oldur ki zinādan hāşıl olmuş ola. Biri dağı oldur ki (16) harām loķmadan hāşıl olmuş ola. Bu seniñ oğluñ dağı hiç (17) şübhe yokdur ki bu iki kısmın biridir. İşte seniñ helāl-zādedir yitik (18) vücūda geliverir.” didi.

Çün şāh hātūndan bu demdeme ve bu zemzemeyi (19) işitdi. “Oğlanı şabāh öldürürüm melūl olma” deyüp cāme h̄āba (20) vardılar. Çün şabāh oldu. Şāh gelüp tahtında qarār eyledi. (21) Cellāda oğlanı hāzır itdirüp “Boynuñ ur” diyü fermān eyledi.

(22) On dördünci vezīr

(23) İlerü gelüp eyitdi: “İy şāh-ı ‘ālem! ‘Avrat sözine uyup

[119]

(1) şehzādeyi öldürmek revā degildir. Zīrā gökdeki feriştehler ‘avrat (2) mekrinden emîn olmamışdır. Nitekim hārūt ve mārūt hikāyeti gibi. Meger (3) şāhım işitmemiştir.

Şāh dağı “Söyle işidelim” didi.

(4) Hikāye

(5) Vezīr eydür: “Rivāyet itmişlerdir ol zamān ki Hāḡ te‘āla feriştehlere (6) yeryüzünde ḡalife iderim buyurđı. Feriştehler eyitdiler: “ḡalife iderseñ (7) yeryüzünde fesād iderler, ḡan dökülür. Biz saña tesbīḡ ideriz.” didiler.

(8) Hāḡ te‘āladan ḡiṡāb-ı ‘izzet irdigim benim bildigimi siz bilmezsiñiz. (9) Pes Hāḡ te‘āla âdemi ‘ālem-i bālādan vücūd-ı ‘aleniyye getürdi. Ademiñ evlādı (10) çoḡalup fesād itdiler. ḡan döktiler.

Melā’ikeler: Yā rabbenā adamı (11) ḡalıḡ itdiñ. Evlādları zinā ve fesād idüp ḡan döktiler.

Hāḡ te‘āla (12) eyitdi: “İy feriştehlirim! Eger anlara virdigim nefsi size vireydim, (13) siz dağı dürlü dürlü fesād idüp yarāmaz işler iderdiñiz.”

Anlar ey-(14)-dür: “Sübḡānallāḡ ḡāṡā! Biz âdem oḡlanları gibi fesād itmeyiz.”

Pes (15) Hāḡ te‘āla buyurđı: “Arañızda ḡāyetle ‘ābid ve zāhid ḡanḡıñız ise (16) aña âdem oḡullarına virdigim nefsi vireyim. Anı yer yüzine indireyim. (17) İder mi itmez mi göresiz.” didi. Pes feriştehler hārūt ile mārūtı (18) iḡtiyār itdiler. Hāḡ te‘āla anlara âdem nefesi gibi nefes virdi. (19) Yer yüzine indirdi. Bunlar çünki asmāndan yer yüzine indiler. (20) Gelüp bir eve ḡonuk oldılar. Ol evde meḡbūbe-yi zamān bir ‘avrat (21) var idi. Her ikisi ol ‘avratı görünce ol ‘avrata ikisi (22) dağı ‘āṡıḡ oldılar. ‘Avrat dağı anlara meyl ü muḡabbet gösterdi. (23) Şöyle oldu ki ol gice bunlar ‘avrat ḡatında yatdılar. ‘Avrat

[120]

(1) ile şoḡbet itmek istediler.

‘Avrat eyitdi: “Eger isterseñiz ben (2) size rām olam. Şarāb getürüñ oturup içelim siziñle zevḡ ü şafā (3) idelim.” didi. Bunlar “Şarāb nedir?” didiler.

‘Avrat yerinden kalkup (4) varup bunlara şarāb getürdi. Oturdılar içdiler. Çün (5) sarhoş oldılar. Nefs-i ğalabe eyledi. ‘Avrata el uzatmak istediler.

(6) ‘Avrat eyitdi: “Benim erim vardır. Gelüp sizi bunda görecek (7) olursa, ne sizi sağ kor ve ne beni.”

Bunlar eyitdiler: “Er nedir, er niye (8) dirler, nice ölür?” didiler.

‘Avrat eyitdi: “Şimdi gelecekdir. Geldigi (9) gibi urun öldürün. Tā ki ben size muṭī‘ olam.” didi. İkisi (10) daḥı bu söze rāzı olup ol ‘avratın eri eve geldiği gibi (11) urdılar öldürdiler.

Haḫ te‘āla feriştehlere eyitdi: “Gördiñiz mi (12) siziñ zāhidleriñizi. Hem zinā itdiler ve hem ḫan itdiler ve hem (13) şarāb içüp fesād itdiler. Melā’ikeler şerm-sār olup, baş aşığa (14) eylediler Rabbenā sen bilürsün ve seniñ bildigini biz bilmeyiz.” didiler. (15) Haḫ te‘āla ol ‘avratın şüretiñ yıldızā döndürüp göge çıkardı. (16) Şimdi zühre yıldızı didikleri ol ‘avratdır. Şoñra Haḫ te‘āla (17) hārūt ile mārūtı dünyā ‘azābıyla āḫiret ‘azābı niyetinde mūcir (18) kıldı.

Anlar eyitdiler: “ilāhi bize āḫiret ‘azābı gerekmez. Bize dünyāda (19) ‘azāb eyle.” didiler zīrā dünyā fānīdir ‘azāb döğünür āḫiret bākīdir (20) döğünmez Pes te‘āla emr eyledi. Yatsu namāzın kıldıklarından şoñra (21) ol iki feriştehlere bābil ḫapusına başları aşığa aşıa ḫodılar. (22) Tā ḫıyāmete degin ol cezā’i ‘avrat sebebinden görseler gerekdir. (23) Anlara ber- rāḫat olsun diyü yatsu namāzın geç ḫılanıñ ğāyet şevābı

[121]

(1) çokdur. “İmdi iy şāh! Bu ḫikāyeti anıñçün söyledim ki tā şāh bile (2) ‘avrat elinden ve mekrinden feriştehlere ḫurtulmadı.” Şehzāde ḫanda ḫaldı.

“(3) Pes şāha vācībdır ki ‘avrat sözine gitmeden ihtiyāṭ eyleye (4) ve hem şehzādeniñ bugünkü ‘ömrini ‘afv eyleye” didi. Şāh vezīrdan (5) bu ḫikāyeti işitdi. Oğlanı zindāna gönderüp kendi şikāra gitdi. (6) Çün aḫşām oldı. Şāh sarāya geldi ḫātūn istiḫbāl idüp, (7) geçüp oturdılar. Ba‘de’t-ṭa‘ām oğlandan söz açdı.

Şāh eyitdi: “(8) Bugün daḥı falan vezīrim ricā eyledi. Zindāna gönderdim.” didi.

Ḫātūn (9) eyitdi: “İy şāh! Bugün mūneccimleri getürtdüm. Bu ḫarımdaki erkek midir (10) dişi midir tāli‘ ne baḫdırdım.”

Eyitdiler: “Erkekdir ve ğāyet sa‘ādetlü (11) ‘ādil ve devletlü ola. İmdi iy şāh! Seniñ sa‘ādetlü oğluñ budur. (12) Nā-ḫalef evlāddan gec saña ḫayrı yoḫdur. Zinhār iy

şāh! Bu işden (13) gāfıl olma. Tā kim seniñ hikāyetiñ ol binekler hikāyetine beñzemesün.”

(14) Şāh eyitdi: “Ol hikāyeti söyle işidelim.” didi.

(15) Hikāye

(16) Hātūn eydür: “Bir kaç biniciler giderken bir āltun buldılar. Eyitdiler: “(17) Bir aşcı varalım ta‘ām alalım yiyelim” didiler. Varup bir aşcı dükkānına (18) girdiler. Eyitdiler: “Üstād bize bir altūnluḡ aş vir” didiler. Aşcı (19) daḡı her dürlü ta‘āmdan ārāste idüp, bir ḡamāla yükledüp ḡaşāşlar (20) alup şehirden taşra bir kārḡāne var idi. Varup anda oturdılar. (21) ḡamāllar ta‘āmi ḡoyup gitdiler. ḡaşāşlar ta‘āmi yemege başladılar.

(22) Nā-gāh birisi eyitdi: “Ḳapu açıḡdır turuñ biriñiz ḡapuyı ḡapayın; yoksa (23) bir kaç binekler daḡı gelür bize ḡarar ider. Her ne ḡadar dost olursa

[122]

(1) düşman işin işler” didi. Birisi daḡı varsın ḡapu deyüp nezaḡa (2) düşdiler.

‘Āḡıbet biri eyitdi: “Geliñ bir ittifāḡ ve ḡavl idelim. Her (3) ḡaḡımız evvel söylerse yā gülerse ḡalksun ḡapuyı isim baḡlasun.” (4) didi. Cümlesi bu ḡula rāzı oldılar. Yemeḡi ḡoyup yimeḡi oturdılar. (5) Nā-gāh bir ḡancaḡ köpek on beş köpekle içeri girdiler. ḡaşāşlardan (6) bir kimsene tanımadı ve söylemedi. Zīrā söylerse ḡalkup ḡapuyı (7) ḡapamak iḡtizā ider diyü söylemezlerdi. Yemeḡi sildiler pāk itdiler. (8) Ol sā‘at taşradan bir köpek şalıtarak geldi. Ta‘ām ḡalmamış idi. (9) Meger ḡaşāşñ biri her şeyden yiyüp aḡzında ve şakālında dökülüp (10) bulaşmış kır‘atı ḡalmış idi. Ol gelen köpek ḡaşāşñ göḡsünde bulaşan (11) et pāḡalarını yalayup soñra aḡzına bulaşanı yalarken, dudaḡın (12) at şanup ışırdı. ḡaşāş hiç tanımaz ki ḡuyuyı baña ḡapadılar (13) diyü amā cānına kār eyledi. Of diyü köpeḡe seviñdi.

Ḳün ḡaşāşlar (14) anıñ söylediḡin işitdiler. Ḳalk ḡapuyı baḡla didiler. Ol daḡı eyitdi: “(15) Ba‘d-ı ḡarābü’l Başra yemek gidüp dudaḡım zaḡm-dār olduḡdan soñra (16) ḡapu ḡapamak ne fā‘ide ider. Ġāfiliñ ve nādānlıḡ ile bu ḡadar ni‘meti elden (17) ḡıḡardıñız ḡayf-i diriḡ diyerek her biri bir cānbe ḡaḡıldı. İmdi (18) iy şāh! Bu hikāyeti anıñcün söyledim. Tā şāh soñ demde peşimān (19) olmaya didi.

Çün şāh hātūndan bu demdeme' işitdi. Şabāh ben anı (20) öldürem deyüp cām-ı h'abe girdiler çün şabāh oldu. Şāh tahtında (21) geçüp karar eyledi. Oğlanı hāzır kıldılar. Cellāda öldürem diyü (22) emr eyledi.

[123]

(1) On beşinci vezir

(2) ilerü gelüp eyitdi: "Cihān sarāyında bir nāmdār pādişāh var (3) idi. Hāk te'āla aña bir evlād virdi. Bir kaç eyyāmdan soñra bir (4) sāncı marazı 'arz olup dā'im yüreginden şikāyet iderdi. (5) Şāh ne kadar hukemā var ise cem' idüp oğlanıñ derdine 'ilāc (6) eyttiler. Mümkün olmadı hukemā 'āciz kaldılar.

Oğlan bābā yüregim (7) didikce şāh eydürdi: "Oğul seniñ yüreginden ziyāde benim yüregim (8) ağrır." dir idi. Şāh anıñ melāletinden perişān oldu.

'Ākıbet oğlan (9) vefāt eyledi ba' de'l fezā' şāh oğlanıñ üzerine geldi emr eyledi. (10) Kızını yarıñ göreyim bunuñ yüreginde ne zahmeti vardır didi. Kaçan (11) oğlanıñ kalbiñ yardılar. Şāh gördi ki yüregi başında bir kemik (12) bitmiş.

Şāh emr eyledi ol kemigi aldılar, oğlanı defn itdiler (13) ve ol kemigi şāh bir bıçāk şāpı yaptırdı. Bir gün şāhiñ önüne bir (14) karpuz getürdiler. Şāh ol karpuzı bıçākla kesüp yidi ve (15) karpuzıñ pāresine bıçāğı dike kodı.

Şāh şatranc getürdüp (16) oynamağa başladı. Ba' de bıçāğı almak istedi. Gördü ki bıçāğıñ (17) şāpına karpuz dikdigi yerler erimiş gitmiş.

Şāh anı göricek (18) eyitdi: "Gördiñiz mi oğlumuñ marazına dermān karpuz imiş. Ben (19) bilmedim." Didi. Andan yüregi acıyup ağlamağa başladı.

Eyitdi: "İy oğul! (20) Seniñ yüreginden gitdi, benim yüregime geldi. Keşke dünyāya gelmeyeydiñ."

(21) 'Ākıbet ol pādişāh ciger acısıyla helāk oldu. "İmdi iy şāh! (22) Bu hikāyeti anıñçün söyledim ki zinhār 'avrat söziyle evlādına (23) kıyup sen dağı ciger acısıyla helāk olmasın" deyüp yer öpüp

[124]

(1) şehzādeyi ricā eyledi. Çün şāh vezīrden bu hikāyeti işitdi. (2) Oğlanı zindāna gönderüp kendi şikāra gitdi. Çün ahşām (3) oldu şikārdan dönüp sarāya geldi. Hātūn istikbāl idüp geçüp (4) oturdılar. Ba‘ de‘t-‘ta‘ ām hātūn oğlandan söz açdı.

Şāh eyitdi: “(5) Bugün dağı falan vezīrim ricā itdi. Zindāna gönderdim.” didi.

(6) Hātūn eyitdi: “İy şāh! Bu oğlan ejderdir. Anı öldürmeyince (7) şerrinden halāş olmazsın. Nitekim ol bir pādişāhın oğlana kıymayınca (8) zahmetinden kurtulmadı. Meger şāhım ol hikāyeti işitmemiştir.” didi. (9) Şāh dağı “Söyle işidelim” didi.

(10) Hikāye

(11) Hātūn eydür: “Rivāyet eylemişlerdir ki bir ulu pādişāh loqmān hekīme (12) gāzab itdi buyurdi kuyuya indirdiler. Kuyunun ağzın taş ile (13) bir gittiler. Loqmān hekīm yanında bir koz kaderci var idi. Kendisi (14) hikmetle yapmış idi. Dā‘im anı koqlardı. Hemān loqmānın karnı (15) tıyardı ve hem şu sazlığı geçerdı. Bunca müddet ol kuyuda kaldı. (16) Anı haps eyleyen pādişāh oldu yerine oğlu pādişāh oldu. Aña (17) bir hastalık ‘ārż oldu. Hukemā ‘ilāc itdiler. Şihhat bulamadı (18) gittikce zahmeti ziyāde oldu.

‘Āciz oldılar eyitdiler: “İy şāh! Eger (19) loqmān diri olsaydı seniñ derdine ‘ilāc iderdi. Pes şāh (20) eyitdi: “Loqmān nasıl kişidir?”

Eyitdiler: “Babañ aña gāzab itdi. Kuyuya (21) bıraktı şimdiye dek kemikleri çürümüşdür; amā loqmān ol (22) kişidir ki haq te‘āla anı kūrānda zikr itdi. Ancılayın hekīm dünyāya (23) gelmemiştir.” didiler.

Şāh eyitdi: “Öyle ise kuyuyu açın. Ola ki kendüye

[125]

(1) bir çāre itmiş ola.” didiler. Vardılar kuyuyu açdılar. Aşağı indiler (2) gördiler ki henüz turur. Geldiler, şāha haber virdiler.

Şāh eyitdi: “(3) Tiz varın getürün.” didi. Kuyudan çıkarmasına geldiler.

Loqmān (4) eyitdi: “Eger beni pādişāh isterse, beni penbe içine şarın (5) dağı taşra çekin; amā her gice bir kız oğlan kız getürün (6) yanımda yaturun.” didi. Hem öyle itdiler. Kırk günden sonra turup (7) şāhın katına geldi. Gördi ki şāh bî-tākat olup yatur. Medh-ü şenā (8) ittiginden sonra şāhın zahmetin şordı nabzın tutdı.

Eyitdi: “(9) İy şâh muşkil derdiñ vardır.” didi. Pes su’âl eyitdi ki: “Şâhiñ (10) oğlu var mıdır?” vardır didiler.

Loqmân eyitdi: “İy şâh seniñ (11) oğlını boğazlamayınca ve qanın bedenine devr itmeyince bu dertden hâlâş (12) olmazsıñ.” didi. Şâh eyitdi: “İy şâh ben saña dermânı didim baqi sen bilürsüñ” didi.

Şâh eyitdi: “İy loqmân! Sen hüd ulu kişisiñ, (13) ölümüne râzıyım. Oğlumuñ ölmesine râzı degilim.” didi.

Loqmân eyitdi: “(14) İy şâh! Ben saña dermânı didim baqi sen bilürsüñ.” didi. Kalkup (15) gitdi bir kaç gün sonra şâhiñ zağmeti ziyâde oldı.

Loqmânı (16) yine çağırdı eyitdi: “İy loqmân! Ğayrı ‘ ilâc olmaz mı?”

Loqmân (17) eyitdi: “İy şâh! Oğlanı boğazlamadan başka çâre yoğdur.” didi. (18) Şâhiñ zağmetden cânı boğâzına geldi.

Loqmân eyitdi: “İy şâh! Sen (18) şâğ olıcaqsız oğlan eksük olmaz.” didi.

Pes şâh eyitdi: “(19) İmdi getür oğlanı uzağ yerde boğâzlat. Gözüñ görmesün.” (20) didi.

Loqmân eyitdi: “Ğayrı yerde boğâzlamanıñ fâ’idesi yoğdur. (21) Gerekdür ki gözüne qarşu boğâzlana.” didi. Pes oğlanı loqmân eline (22) virdiler. Loqmân dağı oğlanıñ elin ve ayağıñ bağladı. Şan’ atıyla oğlanıñ

[126]

(1) boğâzına bir bāğırsaq qan bağladı. Toli hemân şâhiñ gözüne (2) qarşı yaturdı. Bir elmas bıçağı eline aldı eyitdi: “İy şâh! Beri (3) bağ gör ki şehzâdeyi nice boğâzlarım.” didi.

Şâhiñ iki gözi (4) oğlanı gözlerken, bıçağı oğlanıñ boğâzına çaldı qan ağıdı; (5) çünkü şâh oğlanıñ boğâzında qanı gördi âh eyledi. Hemân ol (6) sâ’at oğlanı yerden kaldırıp iki gözlerinden öpdı.

Loqmân (7) eyitdi: “İy şâh! Seniñ marazınıñ def ine bu hileden Ğayrı çâre bulamadım.” (8) didi. Pes şâh loqmâna hezârân âferin eyledi ve vâfir-mâl ihsân (9) eyledi. İmdi iy şâh! Bu hikâyeti anıñcün söyledim ki şâh dağı (10) oğluna kıymayınca zağmetden hâlâş olmaz çün şâh bu hikâyeti işitdi. (11) Ğazaba gelüp yarın ben anı öldüreyim diyü turup câme ẖâba (12) girdiler. Çün şabâh oldı şâh tahtına geçüp qarâr eyledi ve (13) oğlanı getürdüp “boynı ur! ” diyü cellâda emr eyledi.

(14) On altıncı vezîr

(15) İlerü gelüp eyitti: “ İy şāh, ‘ālem seniñ devletiñe layık budur ki (16) veziürleriñ sözün yabāna atmayasıñ zirā nās şāhın haqqında eyü (17) yāhut yāvuz her ne dirler ise anı şāha i‘lān iderler ve şāha fenālık (18) ve ziyān olacağın haber virirler şāha dağı taşrada ne var ne yok (19) ma‘lūm iderler aña göre tedārik ola nitekim hadişde buyurur. “Kelāmu’l naş (20) ‘ala kader-i ‘ukvālehum” ya‘ni her kesin aqlınca söyleyiñiz tā kim ehl-i (21) ‘irfānı bileler hürmet ideler meger şāhım derviş ile ol bir padişāhın (22) hikāyesiñ işitmemiştir.” Şāh dağı söyle işidelim dedi.

SONUÇ

Tarih-i Kırk Vezir, biçim ve içerik özellikleri bakımından Hint, Arap ve İran kaynaklarına dayanan değerli hikâyelerdir. Edebiyatımızda hikâye türünün önemli örneklerinden olan Tarih-i Kırk Vezir, Arapça yazılan ve kayıp olan *Hikâyet-i Erba'i n-i Şubh ve Mesâ* adlı esere dayandığı bilinmektedir. Eser Divan Edebiyatı nesir geleneği içinde önemli bir yere sahiptir.

Eser, vezir ve hatun hikâyelerinden oluşmaktadır. Her hikâyenin sonunda öğüt bölümleri yer alır ve dönemin yöneticilerine ders vermek amacıyla yazılmıştır. Bundan dolayı sade bir dil kullanılmıştır. Edebi kaygı ön planda değildir.

İncelememizin sonunda eserin, Eski Anadolu Türkçesi Dönemi dil özelliklerini gösterdiği tespit edilmiştir. Eserde imla bakımından düzensizlikler bulunmaktadır. Aynı kelime metnin farklı varaklarında farklı yazıldığı tespit edilmiştir. İmladaki bu düzensizlik edebî bir eser oluşturma kaygısından çok halka bilgi verme amacından kaynakladığı söylenebilir.

Bildirme eki Eski Türkçede *turur* şeklinde bulunurdu. Eski Anadolu Türkçesi döneminde ise eklenerek *-dur*, *-dür* şeklini almıştır. Metnimizde de tüm örneklerde *d*'li şekilde kullanılmıştır. *eyüdür*, *degildür*, *dördür*. Metinde sadece bir yerde eklenmemiş arkaik örneği tespit edilmiştir: *şusuz dururdu*.

Ünlü ve ünsüzlerin yazımında tam bir standart bulunmamaktadır. Aynı kelime bazen *c*'li bazen de *ç*'li veya *b* ve *p* sesleri bazı kelimelerde birbirini yerine yazılabilmektedir. Ayrıca günümüzde *d*'li şekilleri kullanılan bazı kelimelerin yazımında *t*'li şekilleri kullanılmıştır. Söz başı *t/d* durumu değişkenlik göstermektedir. *dağ*, *tağ*, *doğrı*, *toğrı*, *dol-*, *tol-* *dur-*, *tur-*, *dut-*, *tüt-*.

Metinde */i/* ve */e/* seslerinin kullanımında hem bir karışıklık hem de günümüz kullanımlarından farklılıklar göze çarpmaktadır. Bugün */i/*'li kullanılan bazı kelimelerin */e/*'li gösterilmesi, metinde */e/*'li kullanılan bazı kelimelerin bugün */i/*'li yazılması veya aynı kelimenin hem */i/*'li hem de */e/*'li yazılmıştır metnin *e-i* değişimi bakımından standartlaşmadığını göstermektedir. İncelememizde bu karışıklığı ortadan kaldırmak için aşağıdaki tasnif uygulanmıştır.

a. Metinde “i” ile yazılıp bugün “e” şeklinde telaffuz edilen kelimeler: *di-*, *gice*, *gürü*, *iriş-*, *it-*.

b. Metinde */e/* ile yazılıp bugün */i/* şeklinde telaffuz edilen kelimeler: *eyü<edgü*:

c. Metinde hem /i/’li hem de /e/’li şekilde kullanılan kelimeler: yir/yer, yidi/yedi, ye-/yi- Bu seslerin transkribesinde Arap harfli orijinal metne bağı kalınarak nasıl yazılmışsa o şekilde transkripsiyonu yapılmıştır.

Eserde şahıs ve iyelik eklerinin kullanımında Her ne kadar diğer şahıslar ile alakalı örnekler var ise de yazar çoğunlukla birinci teklik, ikinci teklik ve birinci çokluk ekleri kullanarak eseri oluşturmuştur.

Metnimizde tespit ettiğimiz hal ekleri bugün Türkiye Türkçesinde gördüğümüz şekilleriyle yer almaktadır. Eserde tüm sözcük türleri bulunmaktadır. Metinde bağlaç kullanımı oldukça zengindir. Metinde tespit ettiğimiz bağlaçlar anlamına ve fonksiyonuna göre bağlaçlar başlığı altında tasnif edilmiştir. En çok kullanılan bağlaçlar *ve çünkü, ile, ancak ve lakin* dir. Hikâyelerde olaya dayalı bir anlatım vardır. Bundan dolayı ünlem sözcük türü sıklıkla kullanılmıştır.

Tarih-i Kırk Vezir, zengin kelime hazinesinin yanısıra dil özellikleri ile de yazıldığı dönemdeki Türk Dili varlığına kaynaklık edebilecek nitelikte önemli bir eserdir.

KAYNAKÇA

- Atalay, B. (1999). Divanı Lügat-it Türk Tercümesi. C. 4. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Buran, A. (1996). Anadolu Ağızlarında İsim Çekim (Hal) Ekleri. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Buran, A. (2015). Türklük Bilimi Terimleri Sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Demirtaş, A. (2009), Dürr-i Mekkün. İstanbul: Akademik Kitaplar.
- Deny, J. (2000), Türk Dili Gramerlerinin Temel Kuralları Türkiye Türkçesi. (Çev.: Oytun Şahin). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Develi, H. (1995a), Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyıl Osmanlı Türkçesinde Ses Benzeşmesi ve Uyumlar. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Erdem, M. D. (2007). Müseyyeb-nâme, Ankara: Hece yayınları.
- Ergin, M. (1997). Dede Korkut II, İndeks-Gramer. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergin, M. (2012). Türk Dil Bilgisi. İstanbul: Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım.
- Gabain, A.V. (2000). Eski Türkçenin Gramesi. 3.Baskı. (Çev.: Mehmet Akalın). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülensoy, T. (2010). Türkçe El Kitabı. 16. Baskı. Ankara: Akçağ Yayınları.

Gölsevin, G. (1997). Eski Anadolu Türkçesinde Ekler. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Hacıeminoğlu, N. (1992). Türk Dilinde Edatlar. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

İlhan, N. (2009). “Türk Dilinde Ünsüz Düşmesi, Nedenleri ve Türleri”. Journal of World of Turks. 1 (2), 43-55.

Karaağaç, G. (2011). Türkçenin Söz Dizimi. 4. Baskı. Ankara: Akçağ Yayınları.

Karaağaç, G. (2012). Türkçenin Dil Bilgisi. Ankara: Akçağ Yayınları.

Kavruk, H. (1998). Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikâyeler. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Kızıltan, M. (1991). Kırk Vezir Hikâyeleri I (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Korkmaz, Z. (2010). Gramer Terimleri Sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Korkmaz, Z. (2014). Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi, 4. Baskı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Kuran-ı Kerim ve Türkçe Anlamı (Meal). (1986). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Timurtaş, F. K. (1994). Eski Türkiye Türkçesi. İstanbul: Enderun Kitabevi.

Vural, H. ve Böler, T. (2011). Ses ve Şekil Bilgisi. İstanbul: Kesit Yayınları.

Yavuz, S. (2013). Cerrāh-nāme (İnceleme- Metin-Dizin-Tıpkıbasım). Ankara: Kesit Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı	Şeyma Bulduk
Uyruğu	T.C
Doğum tarihi ve yeri	27.09.1991
E-posta	seyma_poyraz24@hotmail.com

Eğitim Derecesi	Okul/Program	Mezuniyet Yılı
Lise	Atatürk Lisesi	2009
Üniversite	Adıyaman Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü	2014